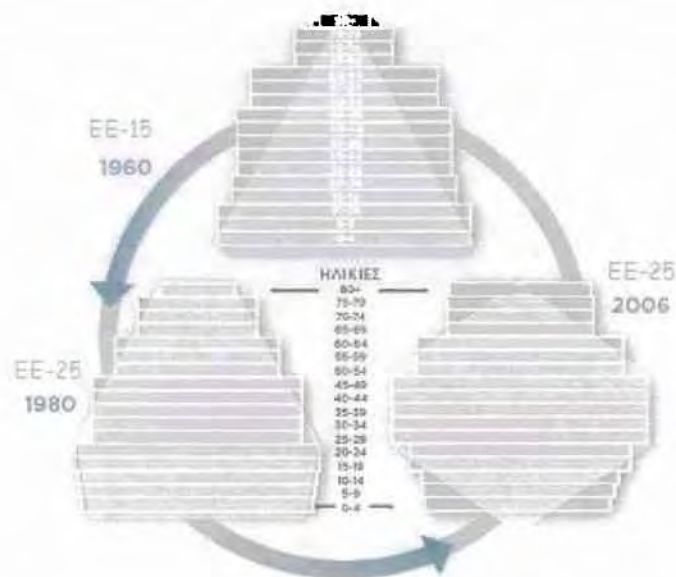

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ (ΕΔΚΑ)**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΚΟ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ»**

**Εκπονητής: Παπαθωμάς Θωμάς
Επιβλέπων Καθηγητής: Κοτζαμάνης Βύρων**

ΒΟΛΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2009

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 7524/1
Ημερ. Εισ.: 03-11-2009
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
2009
ΠΑΠ

Η εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας είναι μια υπόθεση που προϋποθέτει χρόνο, κόπο και υπομονή. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που ήταν κοντά μου και με βοήθησαν, και που χωρίς αυτούς η ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας δεν θα ήταν εφικτή. Προσωπικά, θέλω να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Βύρωνα Κοτζαμάνη και τα μέλη του Εργαστηρίου Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων τόσο για τις πολύτιμες συμβουλές τους, όσο και για τα δεδομένα που μου προσέφεραν. Θέλω να ευχαριστήσω επίσης τους φίλους, τους συντρόφους και την οικογένεια μου για την ηθική, αγωνιστική και συναισθηματική στήριξη που μου προσέφεραν, όχι μόνο κατά την διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας, αλλά όλα αυτά τα χρόνια που είμαστε μαζί.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
1.1. Η σχέση χώρου-πληθυσμού και ο ρόλος του σχεδιασμού	6
1.2. Η μορφή του σύγχρονου χώρου	6
1.3. Ο ρόλος του σχεδιασμού	9
1.4. Η μεταβλητή «πληθυσμός»	10
1.4.1 Ορισμοί	10
1.4.2. Οι πηγές δεδομένων για τον πληθυσμό στην Ελλάδα:	11
1.4.3. Διαθεσιμότητα δεδομένων	12
1.4.4 Βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού	15
1.4.4.1. Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά:	15
1.4.4.2. Άλλα χαρακτηριστικά	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Οι δημογραφικές εξελίξεις του σύγχρονου ελληνικού κράτους:	22
2.1 Σε εθνικό επίπεδο	22
2.2 Η κατανομή του πληθυσμού στον ελληνικό χώρο, έντονες ανισότητες	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Το νομοθετικό πλαίσιο του σχεδιασμού στην Ελλάδα	30
3.1 Μια σύντομη ιστορική αναδρομή	30
3.1.1 Πολεοδομία	30
3.1.2 Χωροταξία	32
3.2 Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα	33
3.3 Οι προδιαγραφές	35
3.3.1 Οι τεχνικές Προδιαγραφές των ΧΣΠ	36
3.3.2 Οι τεχνικές προδιαγραφές των Ρυθμιστικών Σχεδίων	36
3.3.3 Οι τεχνικές Προδιαγραφές των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ	38
3.3.4 Οι τεχνικές Προδιαγραφές Εκπόνησης Πολεοδομικών Μελετών	39
3.3.5 Οι τεχνικές Προδιαγραφές Σταθεροτύπων (Πολεοδομικά Πρότυπα και Σταθερότυπα) στα ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ και τις πολεοδομικές μελέτες:	39
3.3.5.1.«Γενικές έννοιες-ορισμοί»	39
3.3.5.2.«Χρήση προτύπων»	41
3.3.5.3.«Πληθυσμός Χωρητικότητας Πολεοδομικών Μελετών»	42
3.3.5.4.«Κοινωνική-τεχνική υποδομή»	45
3.3.5.3.«Άλλες Λειτουργίες»	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Συμπεράσματα	56
4.1.Πρώτα συμπεράσματα από την εξέταση των τεχνικών προδιαγραφών όλων των σχεδίων	56
4.2. Χαρακτηριστικά του πληθυσμού που παραλείπονται συστηματικά κατά την διαδικασία του σχεδιασμού	61
4.2.1. Καθημερινή κινητικότητα για λόγους εργασίας	61
4.2.2 Εποχιακή Κινητικότητα	65
4.2.3. Το μέγεθος των νοικοκυριών	67
4.2.4. Ιδιαίτερες πληθυσμιακές ομάδες	70
4.2.5. Οι δομικοί δείκτες	77
4.3 Παρατηρήσεις- από την μελέτη των ΓΠΣ : συμπεράσματα από την εξέταση τυχαία επιλεγμένων ΓΠΣ	79
4.4 Τα προβλήματα που τίθεται από την χρήση δεδομένων μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού	82
4.5 Τα προβλήματα που ανακύπτουν στον υπολογισμό του αναμενόμενου πληθυσμού, η περίπτωση των ΓΠΣ	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Προτάσεις:	95
ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ	98
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	99
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	103

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Καμπύλες Lorenz της Ελλάδας 1951-2001, σε επίπεδο νομού	26
Πίνακας 2. Τεχνικές προδιαγραφές των σχεδίων	33
Πίνακας 3. Πολεοδομικά σταθερότυπα για εκπαιδευτικές υποδομές	46
Πίνακας 4 Πολεοδομικά σταθερότυπα για αθλητικούς χώρους	48
Πίνακας 5 Πολεοδομικά σταθερότυπα για χώρους πρασίνου	49
Πίνακας 6 Πολεοδομικά σταθερότυπα για χώρους πρασίνου	49
Πίνακας 7. Πολεοδομικά σταθερότυπα για πολιτιστικές υποδομές	51
Πίνακας 8 Συγκεντρωτικός πίνακας χαρακτηριστικών και δεικτών του πληθυσμού για κάθε σχέδιο	54
Πίνακας 9. Πίνακας επιφάνειας γηπέδου ανά κάτοικο/ χρήστη	55
Πίνακας 10. Τύποι υπολογισμού πολεοδομικών μελετών	55
Πίνακας 11. Εκτίμηση της έντασης της κινητικότητας σε επίπεδο περιφέρειας	63
Πίνακας 12. Ανομοιογένεια στο εσωτερικό του νομού	64
Πίνακας 13. Κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας ανά τύπο νοικοκυριού (%)	68
Πίνακας 14. Η κατανομή ανά μεγάλες ηλικιακές ομάδες του συνολικού πληθυσμού, του πληθυσμού των Ελλήνων και των αλλοδαπών (απόλυτες τιμές και %) στην απογραφή του 2001	73
Πίνακας 15. Δείκτης Gini υπολογιζόμενος σε επίπεδο νομού στην απογραφή του 2001 (Σύνολο, Έλληνες, αλλοδαποί)	75
Πίνακας 16. Δείκτες Gini (υπολογιζόμενος σε επίπεδο ΚΔ) στις απογραφές και 2001 (Σύνολο, Έλληνες, αλλοδαποί)	75
Πίνακας 17. Ποσοστό της ηλικιακής ομάδας 5-19 σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό	78
Πίνακας 18. Σύγκριση προβλέψεων με τις αντίστοιχες απογραφές	81
Πίνακας 19. Διαφορά πρόβλεψης-απογραφής 2001	81
Πίνακας 20. Διαφορά μόνιμου-πραγματικού πληθυσμού 1991-2001 σε επίπεδο δήμου	83
Πίνακας 21. % απόκλιση μόνιμου-πραγματικού πληθυσμού σε επίπεδο δήμου (1991, 2000)	83
Πίνακας 22. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1940	103
Πίνακας 23. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1951	104
Πίνακας 24. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1961	104
Πίνακας 25. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1971	105
Πίνακας 26. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1981	106
Πίνακας 27. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1991	107
Πίνακας 28. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 2001	108
Πίνακας 29. Εκτιμήσεις πληθυσμού για μεσοαπογραφικά διαστήματα	108
Πίνακας 30. Εκτιμήσεις θανάτων	109
Πίνακας 31. Εκτιμήσεις Γεννήσεων	111

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1. Ελλάδα, πυκνότητα (κάτοικοι ανά sq Km) ανά νομό (1981 και 1991)	27
Χάρτης 2. Ελλάδα, μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού (r) ανά νομό (1981-1991)	28
Χάρτης 3. Ελλάδα, φυσικό ισοζύγιο (‰) ανά νομό (1981-1991)	28
Χάρτης 4. Κατανομή σε σχέση με μέγεθος νοικοκυριών, 1991	69
Χάρτης 5. Λόγος πραγματικού προς μόνιμο πληθυσμό στην απογραφή του 2001 (Νομός)	85
Χάρτης 6. Λόγος πραγματικού προς μόνιμο πληθυσμό σε επίπεδο Κ.Δ. (2001)	85

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1. Ποσοστό μελών νοικοκυριού.....	68
Γράφημα 2. Πληθυσμιακές πυραμίδες Ελλήνων και αλλοδαπών (σύνολο, ομάδες χωρών) το 2001 (%).....	73
Γράφημα 3. Η πληθυσμιακή πυραμίδα του Δήμου Αγράφων το 2001(απόλυτες τιμές, ποσοστιαίες αναλογίες).....	86
Γράφημα 4. Η πληθυσμιακή πυραμίδα του Δήμου Καλλιέων το 2001(απόλυτες τιμές, ποσοστιαίες αναλογίες).....	86
Γράφημα 5. Η πληθυσμιακή πυραμίδα του Δήμου Αρταίων το 2001(απόλυτες τιμές, ποσοστιαίες αναλογίες).....	87
Γράφημα 6. Η πληθυσμιακή πυραμίδα του Δήμου Καλλιθέας σε απόλυτες τιμές (2001).....	87
Γράφημα 7. Διαφορές ανάμεσα στις ποσοστιαίες κατανομές του πραγματικού και του μόνιμου πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία στο Δήμο Αγράφων στην απογραφή του 2001.....	87
Γράφημα 8. Διαφορές ανάμεσα στις ποσοστιαίες κατανομές του πραγματικού και του μόνιμου πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία στο Δήμο Καλλιέων στην απογραφή του 2001.....	88
Γράφημα 9. Διαφορές ανάμεσα στις κατανομές του πραγματικού και του μόνιμου πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία στο Δήμο Καλλιθέας στην απογραφή του 2001 (απόλυτες τιμές).....	88
Γράφημα 10. Γραμμές πληθυσμιακών τάσεων Δήμων Αχαρνών, Χαλκιδέων, Καλλιθέας.....	93

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1. Πληθυσμιακές πυραμίδες Ελλήνων και Αλλοδαπών το 2001 (%).....	29
Διάγραμμα 2. Η διασπορά του συνολικού πληθυσμού και του πληθυσμού των αλλοδαπών στην απογραφή του 2001 σε επίπεδο νομού (Καμπύλη Lorenz).....	75
Διάγραμμα 3. Η διασπορά του συνολικού πληθυσμού και του πληθυσμού των αλλοδαπών στην απογραφή του 2001 σε επίπεδο δήμου (Καμπύλη Lorenz).....	76

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κατανομή του πληθυσμού στον ελληνικό χώρο παρουσιάζει έντονες χωρικές ανισότητες. Η πληθυσμιακή ερήμωση ολόκληρων περιοχών, σε συνδυασμό με την υπέρμετρη πληθυσμιακή αύξηση των δυο μεγαλύτερων αστικών κέντρων (Αθήνας και Θεσσαλονίκης), οι έντονες ενδοαστικές χωρικές ανισότητες, είναι σημαντικές προκλήσεις που καλείται να διαχειριστεί η χώρα μας, και το βασικό μέσο για να το πετύχει είναι ο χωρικός σχεδιασμός.

Την ίδια στιγμή, ο πληθυσμός είναι μια μεταβλητή που αποτελεί προσδιοριστική παράμετρο στη διαδικασία του σχεδιασμού στο χώρο. Η διερεύνηση των χαρακτηριστικών του πληθυσμού μιας περιοχής και η πρόβλεψη της εξέλιξής του δεν αποτελούν αυτοσκοπό για την ανάλυση, η χρησιμότητά τους όμως, έγκειται στο γεγονός ότι τμήμα των χαρακτηριστικών του αστικού χώρου προσδιορίζεται από το μέγεθος, τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού που συγκεντρώνεται σε αυτόν. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να μελετήσει πως υπεισέρχεται η μεταβλητή πληθυσμός στον χωρικό σχεδιασμό.

Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε στο παραπάνω ερώτημα θα μελετήσουμε τις τεχνικές προδιαγραφές των ελληνικών σχεδίων προσπαθώντας να διαπιστώσουμε ποια χαρακτηριστικά του πληθυσμού λαμβάνονται υπόψη στο σχεδιασμό και με ποιο τρόπο. Επίσης, αν υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα δύο βασικά στάδια του χωρικού σχεδιασμού (φάση ανάλυσης, φάση οριστικής πρότασης), σε σχέση με τη μελέτη του πληθυσμού. Τα πρώτα συμπεράσματα που θα προκύψουν, θα προσπαθήσουμε ως ένα βαθμό να τα επαληθεύσουμε μελετώντας 4 συγκεκριμένες περιπτώσεις, τυχαία επιλεγμένων ΓΠΣ. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι ενδιαφέροντα και αναδεικνύουν κάποιες από τις αδυναμίες και τις ελλείψεις των ελληνικών σχεδίων, και του ελληνικού συστήματος σχεδιασμού. Τέλος, παρατίθενται κάποιες προτάσεις που θεωρούμε ότι μπορεί να βελτιώσουν τις σημερινές αδυναμίες.

Résumé

La répartition de la population dans la région grecque montre de fortes disparités spatiales. Le dépeuplement de zones rurales, en liaison de la croissance excessive de la population des deux plus grandes villes (Athènes et Thessalonique), et les fortes inégalités urbaines sont des défis majeurs de notre pays. Le moyen principal pour pouvoir gérer ces défis, c'est l'aménagement du territoire.

En même temps, la population est une variable et un facteur déterminant aux procédures de l'aménagement du territoire. Explorer les caractéristiques de la population d'une région et en plus la prédiction de son évolution n'est pas une fin en soi pour la phase d'analyse. Leur utilité est importante, tant que quelques fonctions de l'espace urbain sont dépendants par la grandeur et les caractéristiques démographiques et sociales de la population. Le but de cette mémoire est d'étudier comment la variable "population" est incluse à l'aménagement du territoire, en Grèce. Pour pouvoir répondre à la question ci-dessus, nous examinerons les spécifications techniques des plans urbains et d'aménagement du territoire en Grèce. Tout ça, pour pouvoir répondre à la question suivante: Quelles sont les caractéristiques de la population considérée dans la procédure de l'aménagement du territoire et de quelle façon. De plus, s'il existe des différences entre les deux grandes étapes de l'aménagement du territoire (phase d'analyse et phase de la proposition finale) de la population étudiée. En suivant, on va étudier 4 cas spécifiques des plans urbains, choisis au hasard.

Les conclusions résultantes de l'étude, sont très intéressantes et elles mettent en évidence certaines des faiblesses et des manques de l'aménagement du territoire en Grèce. Enfin, nous faisons certaines propositions qu'elles peuvent améliorer les faiblesses actuelles.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Η σχέση χώρου-πληθυσμού και ο ρόλος του σχεδιασμού

Ο πληθυσμός είναι μια μεταβλητή που αποτελεί προσδιοριστική παράμετρο στη διαδικασία του σχεδιασμού στο χώρο. Την ίδια στιγμή ο χώρος αποτελεί το φυσικό υπόβαθρο ανάπτυξης κάθε πληθυσμού. Προσπαθώντας να διερευνήσουμε πως τελικά υπεισέρχεται η μεταβλητή πληθυσμός στο σχεδιασμό του ελληνικού χώρου, θα ξεκινήσουμε με μια πρώτη προσέγγιση της σχέσης μεταξύ χώρου και πληθυσμού, αλλά και του σχεδιασμού-προγραμματισμού ως εργαλείου οργάνωσης του χώρου. Τα θέματα, στα οποία πρόκειται να αναφερθούμε, μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δυο ενότητες. Η πρώτη αφορά τις διαδικασίες και τις δυνάμεις συγκρότησης του σύγχρονου αστικού και μη χώρου, και η δεύτερη αφορά στο ρόλο, τη σημασία και τα αποτελέσματα του σχεδιασμού σαν διαδικασία ρύθμισης και ελέγχου της χωρικής ανάπτυξης.

1.2. Η μορφή του σύγχρονου χώρου

Οι σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις για την ανάλυση και την ερμηνεία του χώρου, αλλά και των δομών του έχουν κοινό σημείο αναφοράς την πόλη. Ο αστικός χώρος κυριαρχεί τις τελευταίες δεκαετίες της υπαίθρου, και απασχολεί μαζί με το αστικό κοινωνικό φαινόμενο τη θεωρητική σκέψη.

Η συζήτηση για τον τρόπο που διαμορφώθηκε το δομημένο περιβάλλον και οι χρήσεις της γης στη σύγχρονη πόλη ξεκινά από ένα βασικό κοινωνικό μετασχηματισμό που αποτελεί γενεσιουργό αίτιο της σύγχρονης μορφής του αστικού περιβάλλοντος. Πρόκειται για την αλλαγή του τρόπου παραγωγής και ουσιαστικά για την μετάβαση από την φεουδαρχία στον καπιταλισμό¹.

Η αποδιοργάνωση της αγροτικής οικονομίας, εμφανίζει ένα πλεόνασμα πληθυσμού στην ύπαιθρο και προκαλεί μεταναστευτικά κύματα προς τα αστικά κέντρα. Εκεί, οι μάζες του πληθυσμού, αποτελούν φθηνή εργατική δύναμη για τις ήδη εγκατεστημένες εκεί βιομηχανίες και ένα πρόσθετο κίνητρο για την εγκατάστασή

¹ **Καπιταλισμός:** είναι «το οικονομικό σύστημα στο οποίο τα μέσα παραγωγής κατέχονται κυρίως από ιδιώτες, και το κεφάλαιο επενδύεται στην παραγωγή, στην κατανομή, στο εμπόριο και σε υπηρεσίες, για κέρδος σε ανταγωνιστική ελεύθερη αγορά. Αποτελεί τον οικονομικό πυρήνα του φιλελευθερισμού»

Φεουδαρχία είναι «το πολιτικό σύστημα που αναφέρεται στην υπέρμετρη εξουσία των ευγενών απέναντι του βασιλιά, ή γενικά, ενός κεντρικού ηγεμόνα. Παρ' όλα αυτά, ο όρος χρησιμοποιείται κυρίως για την κοινωνικο-πολιτική κατάσταση της δυτικής Ευρώπης κατά την διάρκεια του Μεσαίωνα.» (www.wikipedia.com)

νέων. Παράλληλα εξυπηρετούνται από τις ήδη διαμορφωμένες αγορές εμπορευμάτων και τα υπάρχοντα δίκτυα υποδομής για ενέργεια και μεταφορές.

Έτσι, «η κρίση του 13ου και 14ου αιώνα ολοκληρώνεται με μια διπλή μετατόπιση των κοινωνικών σχέσεων: από την φεουδαρχία στον καπιταλισμό και από την ύπαιθρο στην πόλη²» (Κομνηνός Ν., 1986) Αρχικά, η αστική ανάπτυξη εντοπίζεται στις πόλεις της περιοχής της μεσογείου και μοχλό της ανάπτυξης τους αποτελούν οι εμπορικές σχέσεις. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας όμως σημαίνει και το τέλος της εποχής του εμπορικού καπιταλισμού και κατά συνέπεια το τέλος της άνθισης των εμπορικών πόλεων της νότιας Ευρώπης.

Η ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού συνδέεται με την εντατικοποίηση της αστικοποίησης και της αστικής ανάπτυξης, κυρίως στην βόρεια και την κεντρική Ευρώπη. Αντίστοιχα, η βιομηχανική ανάπτυξη επηρεάζει ταυτόχρονα την παραγωγικότητα της αγροτικής εργασίας χρησιμοποιώντας νέες μεθόδους και νέα εργαλεία. Δημιουργείται έτσι, ένας σχετικός υπερπληθυσμός στην ύπαιθρο, και μια νέα τάση για μετανάστευση στις πόλεις. «Εκεί με την συγκέντρωση της βιομηχανικής παραγωγής και την μαζική επέκτασή της γεννιέται το βιομηχανικό προλεταριάτο. Βασισμένη πάνω στις δυνάμεις της τεχνολογίας και στους νέους τρόπους οργάνωσης της εργασίας η αστικοποίηση και η ανάπτυξη των αστικών κέντρων του 18ου και 19ου αιώνα, εντοπίζεται στις χώρες που εγκαθιδρύουν τον κύκλο της καπιταλιστικής εκτατικής συσσώρευσης και διαμορφώνουν την δική τους αγορά βιομηχανικών προϊόντων. Ανάπτυξη της βιομηχανίας, σχηματισμός βιομηχανικού προλεταριάτου και εφεδρικού στρατού συνδυάζονται με την συγκέντρωση των πληθυσμών και την οικοδόμηση των πόλεων» (Κομνηνός Ν., 1986)

Συνοψίζοντας, ο σύγχρονος αστικός χώρος και βασικά η διαδικασία της αστικοποίησης φαίνεται να είναι άμεσο αποτέλεσμα της ανάπτυξης του καπιταλισμού και της αντίστοιχης μεταβολής των κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων. Στην ελληνική πραγματικότητα δε, αρκεί η αποδιοργάνωση της αγροτικής οικονομίας για να οδηγήσει στην μεγάλη αγροτική έξοδο και κατά συνέπεια στην αστικοποίηση. Αποτέλεσμα λοιπόν ενός γενικότερου κοινωνικού μετασχηματισμού, της ανάπτυξης

² «Η αντίθεση μεταξύ **άστεως** και **υπαίθρου** ανακύπτει πρωταρχικά όταν η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας οδηγεί στον λειτουργικό και γεωγραφικό αποχωρισμό κατ' αρχήν της χειροτεχνίας από την αγροτική οικονομία. Η χειροτεχνία ως δευτερογενής, τριτογενής κ.λπ. επεξεργασία προϊόντων της αγροτικής οικονομίας και της συλλεκτικής δραστηριότητας με τη βοήθεια χειροκίνητων εργαλείων εργασίας μαζί με μια σειρά διοικητικές, πολιτικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές κ.λπ. δραστηριότητες εγκαθίσταται στην πόλη» (Μαρξιστικό φιλοσοφικό-κοινωνιολογικό λεξικό)

του καπιταλισμού, είναι η σημερινή μορφή της χώρας, με τις έντονες αντιθέσεις και την κυριαρχία της πόλης έναντι της υπαίθρου. Έκτοτε, η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα της παραγωγής, επιταχύνει την ανάπτυξη των αστικών κέντρων. Η πόλη αποτελεί πλέον τον χώρο όπου συγκεντρώνονται ταυτόχρονα πληθυσμός, παραγωγικές δραστηριότητες, εμπορικές σχέσεις, δίκτυα ενέργειας και μεταφορών, καθώς και οι απαραίτητες εγκαταστάσεις για την ικανοποίηση των αναγκών του πληθυσμού (κατοικίες, σχολεία, νοσοκομεία, χώροι αναψυχής, κλπ).

Αν και οι πόλεις προϋπάρχουν του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, υπάρχει ένα στοιχείο που διαφοροποιεί τον σύγχρονο αστικό χώρο σε σχέση με τις πόλεις του παρελθόντος. Η σύγχρονη πόλη παύει να λειτουργεί ως χώρος ανταλλαγής και κατανάλωσης των προϊόντων της υπαίθρου και μετατρέπεται σε χώρο παραγωγής δραστηριοτήτων. Αυτό που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη πόλη δεν είναι τόσο οι εμπορικές σχέσεις, όσο οι παραγωγικές δραστηριότητες. Η θεώρηση αυτή της σύγχρονης πόλης αποκτά ιδιαίτερη σημασία αν προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε την σχέση αλληλεξάρτησης των στοιχείων που την συνθέτουν. Αντίστοιχα, πολλά ζητήματα που η σήμερα θεωρούμε προβλήματα της πόλης δηλ. η συνύπαρξη των δραστηριοτήτων και η επικάλυψη των χρήσεων γης (βιομηχανία, κατοικία), η υπερεκμετάλλευση του χώρου, οι επεκτάσεις του αστικού χώρου και οι πιέσεις προς την ύπαιθρο, το κυκλοφοριακό, τα περιβαλλοντικά προβλήματα, κλπ. είναι βασικά δομικά χαρακτηριστικά αλλά και συνέπειες της ομαλής λειτουργίας της.

«Το αστικό παραγωγικό σύστημα διαρθρώνεται γύρω από την τεχνολογία της παραγωγής, την εργατική δύναμη, την κοινωνικοποίηση της παραγωγής και της εργασίας και την μαζική κατανάλωση, ενώ η λειτουργία του συνίσταται στην μεγιστοποίηση της απόδοσης της κοινωνικής προσπάθειας που αποσκοπεί στην παραγωγή προϊόντων, στην ικανοποίηση αναγκών και στην εξαγωγή υπεραξίας³. Οι εμπειρικές μορφές με τις οποίες παρουσιάζονται τα παραπάνω διαρθρωτικά στοιχεία και αποτελέσματα του συστήματος αυτού είναι:

1. οι δραστηριότητες και οι εγκαταστάσεις της μεταποίησης και του τριτογενή τομέα.

³ «Στην αξία των νέων εμπορευμάτων που δημιουργούνται από την εργασία των μισθωτών εργατών, υπάρχει εκτός από την αξία της εργατικής δύναμης και των μέσων παραγωγής και ένα πρόσθετο μέρος της αξίας, το οποίο ιδιοποιείται δωρεάν ο εργοδότης. Εκείνο ακριβώς το μέρος της αξίας που δημιουργείται από την εργασία των μισθωτών εργατών, αλλά δεν πληρώνεται από τον εργοδότη, είναι η **υπεραξία**.» (www.nizospastis.gr)

2. ο πληθυσμός και ο ενεργός πληθυσμός
3. οι ροές ή ανταλλαγές ανάμεσα στις δραστηριότητες,(μεταφορές, μετακινήσεις και δίκτυα)
4. η κατοικία και ο κοινωνικός εξοπλισμός
5. το προϊόν, η παραγωγικότητα, τα εισοδήματα και τα κέρδη.» (Κομνηνός Ν., 1986)

Σ' αυτά τα διαρθρωτικά στοιχεία στηρίζεται η ανάπτυξη κάθε πόλης και κυρίως από αυτά εξαρτάται και η εξέλιξή της⁴. Επίσης, τα στοιχεία αυτά αλληλοσυνδέονται και αλληλοεπηρεάζονται για την ομαλή λειτουργία της πόλης. Ο τρόπος συσχέτισης όλων αυτών των στοιχείων, η βέλτιστη κατανομή τους στο χώρο και ο έλεγχος των σχέσεων αλληλεπίδρασης τους είναι η ουσία του σχεδιασμού.

1.3. Ο ρόλος του σχεδιασμού

Εξ' ορισμού, ο σχεδιασμός είναι «μια ιδιαίτερα ορθολογική διαδικασία προς την επίτευξη μιας κατάστασης που παρουσιάζει ορισμένα επιθυμητά χαρακτηριστικά» (Αραβαντινός Α., 1999). Όταν η παραπάνω διαδικασία επικεντρώνεται στον χώρο τότε μιλάμε για χωρικό σχεδιασμό. Άρα, αυτό που απομένει για να έχουμε μια πρώτη εικόνα της σχέσης χώρου-πληθυσμού-σχεδιασμού είναι να ορίσουμε, ή να δούμε τι ορίζεται γενικά σαν «επιθυμητά χαρακτηριστικά».

Θεωρητικά, στόχος του σχεδιασμού (ή άλλως τα «επιθυμητά χαρακτηριστικά» του) είναι η ικανοποίηση του αναγκών του πληθυσμού σε κατοικία, κοινωνικό εξοπλισμό, ελεύθερους χώρους, πράσινο κλπ. Μια τέτοια θεώρηση όμως των στόχων του χωρικού σχεδιασμού, που θα μπορούσε να ασχολείται αποκλειστικά με δείκτες βιοτικού επιπέδου, μεγέθη, εξέλιξη, κοινωνική διάρθρωση του πληθυσμού και συμμετοχή των κατοίκων στις αποφάσεις, έρχεται εν μέρει σε αντίθεση με τις ανάγκες της «ανάπτυξης» της πόλης, της οικονομικής της μεγέθυνσης, με τον έλεγχο της γης αλλά και της αγοράς και γενικά με τις σχέσεις παραγωγής. Τελικά καταλήγουν οι στόχοι του σχεδιασμού να είναι ένας συνδυασμός των δυο παραπάνω

⁴ Το 1933 ορίστηκαν από την Χάρτα των Αθηνών ως βασικά λειτουργικά στοιχεία της πόλης τα εξής: κατοικία, εργασία, αναψυχή (στον ελεύθερο χρόνο) και μετακινήσεις. Οι πολιτικές συνθήκες της εποχής επέτρεπαν μια θεώρηση της πόλης και του σχεδιασμού στην βάση των αναγκών του πληθυσμού. Η πιο πρόσφατη θεώρηση του Ν. Κομνηνού για τα λειτουργικά στοιχεία της πόλης λαμβάνει υπόψη της και τις ανάγκες της αγοράς και του κεφαλαίου για οικονομική μεγέθυνση.

τάσεων, δηλαδή της κοινωνικής ευημερίας και της αστικής και οικονομικής ανάπτυξης. Όσο για το πώς επιτυγχάνεται αυτό, «...καθώς διευρύνεται η κρατική παρέμβαση και ολοκληρώνεται το σύστημα του αστικού προγραμματισμού ένας όγκος ιδεολογικών πρακτικών "ορθώνεται" που δικαιώνει, μυθοποιεί και επενδύει με κοινωνικά αποδεκτές αξίες τις προγραμματικές διαδικασίες. Διαμορφώνεται έτσι ένα ιδεολογικό εποικοδόμημα όπου εκφράζονται οι αξίες και οι αντιλήψεις των φορέων που συμμετέχουν στην διαδικασία και όπου παράλληλα, μεταφράζεται η πολιτική κυριαρχία του κράτους σε ιδεολογική κυριαρχία.»(Κομνηνός 1986). Κοινώς, οι παραγωγικές και κοινωνικές σχέσεις και ο τυποποιημένος καπιταλιστικός τρόπος ζωής δημιουργούν τεχνητές ανάγκες στην κοινωνία, η οποία όντας αδύναμη να αντιδράσει, παρακολουθεί και δέχεται τις εξελίξεις, πιστεύοντας πολλές φορές ότι συμμετέχει και η ίδια στην διαμόρφωση τους..

1.4. Η μεταβλητή «πληθυσμός»

Παρόλα αυτά, ένα μεγάλο μέρος των διαδικασιών και των αναλύσεων του προγραμματισμού σχετίζονται με τον πληθυσμό. Η διερεύνηση των χαρακτηριστικών του πληθυσμού μιας περιοχής και η πρόβλεψη της εξέλιξής του δεν αποτελούν αυτοσκοπό για την ανάλυση, η χρησιμότητά τους όμως, έγκειται στο γεγονός ότι τμήμα των χαρακτηριστικών του αστικού χώρου προσδιορίζεται από το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού (καταρχάς δημογραφικά) που συγκεντρώνεται σε αυτόν. Ορίζει σε μεγάλο βαθμό το μέγεθος, και τις ανάγκες του χώρου σε υποδομές ενώ μπορεί να αποτελέσει και σημαντικούς δείκτες για την ανάπτυξη του.

Στη παράγραφο αυτή θα διαπιστώσουμε τι ορίζεται σαν πληθυσμός, ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της μεταβλητής πληθυσμός και ποια είναι η κύρια πηγή δεδομένων για τα συγκριμένα χαρακτηριστικά.

1.4.1 Ορισμοί

Ο **πληθυσμός** σε μία δεδομένη γεωγραφική περιοχή εκφράζει το ποσοτικό άθροισμα των κατοίκων της. Στην δημογραφία και στον σχεδιασμό γίνεται μια σαφής διάκριση ανάμεσα στον πραγματικό, τον μόνιμο και το νόμιμο πληθυσμό . Ειδικότερα

Πραγματικός πληθυσμός μιας περιφέρειας (δήμου, κοινότητας ή οικισμού): «Το σύνολο των παρόντων, για οποιαδήποτε αιτία, σε αυτή προσώπων κατά την ημέρα

της απογραφής , είτε αυτά διαμένουν μονίμως στην περιφέρεια αυτή . είτε βρέθηκαν να διαμένουν προσωρινώς ή τυχαία.» (Κοτζαμάνης Β., 2001)

Νόμιμος πληθυσμός (δημότες): «Ο αριθμός των ατόμων τα οποία , σύμφωνα με το νόμο, είναι εγγεγραμμένα στα δημοτολόγια κάθε δήμου ή κοινότητας της χώρας, ανεξάρτητα από τον τόπο που βρέθηκαν την ημέρα της απογραφής.» (Κοτζαμάνης Β., 2001)

Μόνιμος πληθυσμός: Το σύνολο των ατόμων που έχουν τη συνήθη κατοικία τους σε μια διοικητική ενότητα. Στην Ελλάδα, στις απογραφές πληθυσμού, ως μόνιμος (ή διαμένων) πληθυσμός καταγράφεται το σύνολο των ατόμων που διαμένουν σε μια διοικητική ενότητα το μεγαλύτερο τμήμα του έτους (ΕΣΥΕ).

1.4.2. Οι πηγές δεδομένων για τον πληθυσμό στην Ελλάδα:

Η κυριότερη πηγή συλλογής και διάθεσης στοιχείων είναι η **Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)**. Η απογραφή της ΕΣΥΕ διεξάγεται κάθε δέκα χρόνια και η κάλυψη των πεδίων είναι πλήρης. Στόχος είναι η συλλογή στοιχείων που αφορούν κατά κύριο λόγο τον πληθυσμό και τα βασικά χαρακτηριστικά του. Της γενικής απογραφής προηγείται αυτή των κτιρίων που επιτρέπει και την δημιουργία των αναγκαίων χαρτογραφικών σκαριφημάτων που θα χρησιμοποιηθούν αργότερα για την απογραφή πληθυσμού-νοικοκυριών. Οι πρωτογενείς μονάδες συλλογής είναι οι κατοικίες- νοικοκυριά. Το γεγονός ότι η απογραφή του πληθυσμού διεξάγεται κάθε δέκα χρόνια, θέτει προβλήματα για την πληροφόρηση κατά το μεσοαπογραφικό διάστημα. Βασικός χρήστης των στατιστικών στοιχείων της είναι η Δημόσια Διοίκηση, η οποία, με βάση αυτά, σχεδιάζει, υλοποιεί και παρακολουθεί τις πολιτικές σε διάφορους τομείς. Ακολουθούν η Ευρωπαϊκή Ένωση, που χρειάζεται τα στοιχεία των κρατών μελών της για να συνθέσει τις ευρωπαϊκές στατιστικές, οι διεθνείς οργανισμοί (ΟΗΕ, UNESCO, FAO, ILO, ΟΟΣΑ κλπ.), ο επιχειρηματικός κόσμος, οι επιστήμονες, μελετητές και αναλυτές, αλλά και οι απλοί πολίτες. Η ΕΣΥΕ, με ετήσιες εκθέσεις, παρέχει εκτός από τα στοιχεία των απογραφών, και σημαντικά στοιχεία για την φυσική κίνηση του πληθυσμού (γάμοι – γεννήσεις – θάνατοι), την απασχόληση και την ανεργία, καθώς και στοιχεία που αφορούν στην υγεία και στην κοινωνική ασφάλιση, την παιδεία, τη δικαιοσύνη, την παραγωγική διαδικασία, τα δημόσια οικονομικά, τις τιμές, το εθνικό εισόδημα και τις πολιτιστικές δραστηριότητες.

Ένα σημαντικό ζήτημα που προκύπτει είναι η εγκυρότητα των στοιχείων της ΕΣΥΕ. Γενικά, η ΕΣΥΕ θεωρείται μια φερέγγυα πηγή δεδομένων, όμως αυτό δεν εξασφαλίζει πάντοτε και την εγκυρότητα των στοιχείων που διαθέτει. Ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα το οποίο είναι σύνηθες κατά την συλλογή των στοιχείων, είναι οι *ελλείψεις καταγραφές*.

1.4.3. Διαθεσιμότητα δεδομένων (βλ. πίνακες παραρτήματος)

Ένα ζήτημα που τίθεται άμεσα είναι η διαθεσιμότητα των δεδομένων που παρέχει η ΕΣΥΕ. Γενικά, η ΕΣΥΕ παρέχει δημογραφικά δεδομένα για τις απογραφές, την φυσική κίνηση του πληθυσμού (γεννήσεις, θάνατοι) και τις εκτιμήσεις για τα μεσοαπογραφικά διαστήματα, ανά χωρικό-διοικητικό επίπεδο. Τα διοικητικά επίπεδα για τα οποία η ΕΣΥΕ παρέχει δημογραφικά δεδομένα είναι το σύνολο της χώρας, η περιφέρεια, οι νομοί, οι καποδιστριακοί δήμοι και κοινότητες και τα δημοτικά και κοινοτικά διαμερίσματα. Αυτό που μπορούμε να παρατηρήσουμε βασικά είναι η έλλειψη κάποιων δεδομένων για τα χαμηλότερο διοικητικά επίπεδα, όπως και τα ελλιπή δεδομένα που αφορούν παλιότερες απογραφές. Επίσης, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στην χρήση των δεδομένων καθώς συχνότατα μετά την μεταπολεμική περίοδο έχουμε αλλαγές διοικητικών ορίων. Οι περισσότερες μεταβολές έχουν γίνει φυσικά με την τελευταία διοικητική αναδιάταξη των δήμων (Καποδιστριακοί δήμοι και κοινότητες). Το μόνο χωρικό επίπεδο που δεν μπορεί να υποστεί μεταβολές είναι ο οικισμός για τους οποίους όμως δεν εξασφαλίζονται αναλυτικά δημογραφικά δεδομένα. Τέλος, δεν υπάρχουν αναλυτικά δημογραφικά δεδομένα σε επίπεδο οικοδομικού τετραγώνου που είναι πολύ σημαντικά για τις πολεοδομικές μελέτες.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά τη διαθεσιμότητα των δεδομένων για τις απογραφές, η ΕΣΥΕ παρέχει στοιχεία από την απογραφή του 1940 μέχρι σήμερα. Τα διαθέσιμα δεδομένα των απογραφών είναι σαφώς πληρέστερα για τις πιο πρόσφατες, ενώ για τις παλαιότερες παρατηρούνται αρκετές ελλείψεις τόσο ανά χωρικό επίπεδο, όσο και στα χαρακτηριστικά που απογράφηκαν. Είναι χαρακτηριστικό ότι για το 1940 τα **μόνα** δεδομένα που υπάρχουν αφορούν τον συνολικό μόνιμο πληθυσμό και τον συνολικό πραγματικό πληθυσμό ανά φύλο σε όλα τα διοικητικά επίπεδα ως το επίπεδο των δήμων (Σύνολο χώρας, γεωγραφικά διαμερίσματα, νομοί, επαρχίες, δήμοι-κοινότητες). Για το 1951 διατίθενται δημογραφικά δεδομένα για τον συνολικό πραγματικό πληθυσμό σε όλα τα διοικητικά επίπεδα ως το επίπεδο των δήμων και η

κατανομή του ανά φύλλο και ηλικία σε όλα τα διοικητικά επίπεδα ως τους απο τους νομούς και πάνω(συμπεριλαμβανομένων των νομών). Να σημειώσουμε εδώ ότι για την συγκεκριμένη απογραφή τα δεδομένα είναι εικονικά, καθώς δεν συμπεριλαμβάνονται οι χώροι συλλογικής συμβίωσης (στρατόπεδα, φυλακές, στρατόπεδα συγκέντρωσης, οικοτροφεία κ.α.) Για την απογραφή του 1961 παρέχονται δεδομένα για τον συνολικό πραγματικό πληθυσμό σε όλα τα διοικητικά επίπεδα ως το επίπεδο των δήμων και η κατανομή του ανά φύλλο και ηλικία σε όλα τα διοικητικά επίπεδα ως τους από τους νομούς και πάνω(συμπεριλαμβανομένων των νομών), ενώ για την απογραφή του 1971 παρατηρείται μια αλλαγή στα διοικητικά επίπεδα. Αντί για γεωγραφικά διαμερίσματα, τα δημογραφικά δεδομένα αφορούν τις περιφέρειες. Κατά τα άλλα, τα δημογραφικά δεδομένα είναι τα ίδια με τις δυο προηγούμενες απογραφές. Για την απογραφή του 1981 εξασφαλίζονται δημογραφικά δεδομένα που αφορούν τον συνολικό νόμιμο πληθυσμό, και τον συνολικό πραγματικό πληθυσμό ανά φύλλο και ηλικία για το σύνολο της χώρας, τις περιφέρειες, τους νομούς, τις επαρχίες, τους δήμους και τις κοινότητες. Τα δεδομένα που παρέχει η ΕΣΥΕ για την απογραφή του 1991 είναι σαφώς πιο πλούσια, και αφορούν τον συνολικό μόνιμο πληθυσμό ανά φύλο και ηλικία, τον συνολικό πραγματικό πληθυσμό ανά φύλο και ηλικία και τον συνολικό νόμιμο πληθυσμό ανά φύλο και ηλικία. Τα παραπάνω δεδομένα αφορούν σε επίπεδο χώρας, περιφέρειας, νομών, επαρχιών και δήμων και κοινοτήτων, ενώ για τα ίδια διοικητικά επίπεδα υπάρχουν στοιχεία για τον πραγματικό πληθυσμό των αλλοδαπών. Για την απογραφή του 2001 παρατηρείται διαφοροποίηση τόσο στα διοικητικά επίπεδα, όσο και στην πληρότητα των δεδομένων. Συγκεκριμένα τα δεδομένα που παρέχει η ΕΣΥΕ αφορούν τον συνολικό μόνιμο πληθυσμό ανά φύλο και ηλικία, τον συνολικό πραγματικό πληθυσμό ανά φύλο και ηλικία και τον πραγματικό πληθυσμό των αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία για το σύνολο της χώρας, τις περιφέρειες, τους νομούς, τους Καποδιστριακούς δήμους και κοινότητες και τα δημοτικά και κοινοτικά διαμερίσματα. Για τα παραπάνω διοικητικά επίπεδα πλην των δημοτικών και κοινοτικών διαμερισμάτων παρέχονται επίσης δεδομένα που αφορούν τον συνολικό νόμιμο πληθυσμό ανά φύλο και ηλικία και τον μόνιμο πληθυσμό των αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία.

Για τις εκτιμήσεις της ΕΣΥΕ κατά τα μεσοαπογραφικά διαστήματα τα στοιχεία είναι σαφώς λιγότερα.. Δημογραφικά δεδομένα που αφορούσαν τις εκτιμήσεις του συνολικού πληθυσμού. βάσει του πραγματικού πληθυσμού, στην αρχή και τη μέση

του έτους, όπως και εκτιμήσεις του πληθυσμού ανά φύλο και πενταετείς ηλικιακές ομάδες (βάσει του πραγματικού πληθυσμού), στην αρχή και την μέση του έτους εξασφαλιζόνταν σε επίπεδο χώρας από το 1951-1998, και σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος και νομού από το 1981-1998. Από το 1991-2003, υπήρχαν δεδομένα για τις εκτιμήσεις του πληθυσμού ανά φύλο και μονοετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει του μόνιμου πληθυσμού, στην αρχή και την μέση του έτους, σε επίπεδο χώρας, περιφέρειας και νομού. Από το 1991 μέχρι σήμερα υπάρχουν δεδομένα για τις εκτιμήσεις του συνολικού πληθυσμού, στην αρχή και τη μέση του έτους, βάσει του μόνιμου πληθυσμού, και εκτιμήσεις πληθυσμού, ανά φύλο και πενταετείς ομάδες, στην αρχή και τη μέση του έτους, σε επίπεδο χώρας, περιφέρειας και νομού. Γενικά οι εκτιμήσεις για τα μεσοαπογραφικά διαστήματα φθάνουν μέχρι το διοικητικό επίπεδο του νομού, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν δεδομένα για τα χαμηλότερα χωρικά επίπεδα (ΚΔ, ΔΔ).

Τα στοιχεία για την φυσική κίνηση του πληθυσμού διακρίνονται σε δυο κατηγορίες: τους θανάτους και τις γεννήσεις. Στοιχεία για το σύνολο των θανάτων παρέχονται σε επίπεδο χώρας από το 1956, σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος, περιφέρειας και νομού από το 1980 και σε επίπεδο δήμων και κοινοτήτων από το 1999. Σημαντική κατηγορία που ορίζει ως ένα βαθμό το βιοτικό επίπεδο είναι οι θάνατοι βρεφών, στοιχεία για τους οποίους προκύπτουν από το 1960 σε επίπεδο χώρας, ενώ από το 1980 και μετά σε επίπεδο χώρας, γεωγραφικού διαμερίσματος, περιφέρειας και νομού. Από το 1980-2005 παρέχονταν δεδομένα για τους θανάτους (διάκριση άντρων-γυναικών) κατά τόπο κατοικίας και ηλικίας θανάτου (διάκριση σε μονοετίες-πενταετίες, διάκριση σε συμπληρωμένα έτη-τελευταία γενέθλια) σε όλα τα ανώτερα διοικητικά επίπεδα ως και νομό. Από το 1980 μέχρι σήμερα παρέχονται δεδομένα για τους θανάτους (διάκριση άντρων-γυναικών) κατά τόπο κατοικίας και ηλικίας θανάτου (διάκριση σε μονοετίες-πενταετίες, ηλικία σε τρέχοντα έτη) σε όλα τα ανώτερα διοικητικά επίπεδα ως και νομό. Σε επίπεδο χώρας τα συγκεκριμένα στοιχεία υπάρχουν από το 1956.

Για τις γεννήσεις συνολικά προκύπτουν δεδομένα σε επίπεδο χώρας από το 1956 μέχρι σήμερα, και σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος, περιφέρειας, νομού και δήμου-κοινότητας από το 1980 μέχρι σήμερα. Στοιχεία για την διάκριση σε εντός και εκτός γάμου γεννήσεις εξασφαλίζονται από το 1980 μέχρι σήμερα σε επίπεδο χώρας, γεωγραφικού διαμερίσματος, περιφέρειας και νομού. Από το 1991-2005 παρέχονταν πληροφορίες για τις γεννήσεις (διάκριση σε εντός-εκτός γάμου), κατά τόπο κατοικίας

και ηλικία μητέρας (διάκριση σε μονοετίες, πενταετίες, διάκριση ηλικίας σε συμπληρωμένα έτη και τελευταία γενέθλια) σε όλα τα ανώτερα διοικητικά επίπεδα ως και νομό. Από το 1980 μέχρι και σήμερα υπάρχουν δεδομένα για τις γεννήσεις (διάκριση σε εντός-εκτός γάμου), κατά τόπο κατοικίας και ηλικία μητέρας (διάκριση σε μονοετίες και πενταετίες, ηλικία σε τρέχοντα έτη) σε όλα τα ανώτερα διοικητικά επίπεδα ως και νομού. Γεννήσεις (σύνολο), κατά τόπο κατοικίας και ηλικία μητέρας (πενταετίες, ηλικία σε τρέχοντα έτη) σε επίπεδο χώρας προκύπτουν από το 1956.

1.4.4 Βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού

Η μελέτη του πληθυσμού είναι μια διαδικασία αρκετά περίπλοκη και μελετάται διεξοδικότερα από την επιστήμη της δημογραφίας. Σκοπός μας είναι να διαπιστώσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού και πως αυτά προσεγγίζονται για την πρόβλεψη των μελλοντικών τάσεων.

1.4.4.1. Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά:

Ο πληθυσμός είναι στοιχείο που μεταβάλλεται αέναα. Κατά συνέπεια μας ενδιαφέρει τόσο το μέγεθος του, όσο και οι μεταβολές του στη διάρκεια του χρόνου. Τα βασικά φαινόμενα που επηρεάζουν το μέγεθος και τη μεταβολή του πληθυσμού είναι οι γεννήσεις, οι θάνατοι, και οι μεταναστεύσεις (εσωτερική και εξωτερική) που ορίζονται ως μεταβολές του φυσικού και του μεταναστευτικού ισοζυγίου. Η μελέτη των φαινομένων αυτών γίνεται με την δημιουργία συγκεκριμένων δεικτών οι οποίοι επίσης μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες. Δείκτες μεταβολής, αδρού και σύνθετοι δείκτες και δομικοί δείκτες. Συγκεκριμένα όταν μελετάμε τον πληθυσμό μιας περιοχής και τις μεταβολές του, ουσιαστικά μελετάμε:

Το μέγεθος, ήτοι ο συνολικός πληθυσμός μιας χωρικής ενότητας, που μας δίνει μια πρώτη αδρή εικόνα.

Τη πυκνότητα, ένα μέγεθος που μπορεί να διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα και από περιοχή σε περιοχή.

Τις *μεταβολές του μεγέθους του πληθυσμού* που είναι συνάρτηση της φυσικής κίνησης (ισοζύγιο γεννήσεων και θανάτων) και των μεταναστευτικών εισροών και εκροών. Για την μελέτη του φαινομένου χρησιμοποιούνται συγκεκριμένοι δείκτες. Ο κυριότερος είναι ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής ή άλλως η μέση ετήσια μεταβολή του πληθυσμού (r). Ο δείκτης δείχνει βασικά την ένταση της μεταβολής

του πληθυσμού ανάμεσα σε δύο έτη. Άλλος ένας δείκτης που όμως χρησιμοποιείται λιγότερο είναι και ο χρόνος διπλασιασμού του πληθυσμού.

Τους **Δομικούς δείκτες-πληθυσμιακές πυραμίδες**

Για την μελέτη της δομής του πληθυσμού χρησιμοποιούνται οι δομικοί δείκτες και οι πληθυσμιακές πυραμίδες.

Οι βασικοί **δομικοί δείκτες**:

Οι δομικοί δείκτες του πληθυσμού εκφράζουν το ποσοστό συγκεκριμένων ηλικιακών ομάδων προς το συνολικό πληθυσμό ή άλλες πληθυσμιακές ομάδες για κάποιο χωρικό επίπεδο. Συγκεκριμένα:

Ο **δείκτης αναλογίας φύλλων** εκφράζει το συνολικό πληθυσμό των ανδρών προς τον συνολικό πληθυσμό των γυναικών (ή αντίστροφα) για κάποιο χωρικό επίπεδο (χώρα, περιφέρεια, νομός, δήμος κτλ).

Οι **δείκτες συμμετοχής στο σύνολο του πληθυσμού των μεγάλων ηλικιακών ομάδων** εκφράζουν το πληθυσμό μεγάλων ηλικιακών ομάδων προς τον συνολικό πληθυσμό για κάποιο χωρικό επίπεδο.

Οι **δείκτες εξάρτησης** εκφράζουν το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού προς τον μη ενεργό για κάποιο χωρικό επίπεδο.

Οι **δείκτες γήρανσης** εκφράζουν το ποσοστό της ηλικιακής ομάδας >65 προς την ηλικιακή ομάδα 0-14 για κάποιο χωρικό επίπεδο.

Οι **δείκτες αντικατάστασης** είναι δυο και εκφράζουν το ποσοστό των ηλικιακών ομάδων 60-64, 65-69 προς τις ηλικιακές ομάδες 10-14, 15-19 αντίστοιχα, για κάποιο χωρικό επίπεδο

Ο **δείκτης εξάρτησης** ηλικιωμένων εκφράζει το ποσοστό της ηλικιακής ομάδας >65 προς τον ενεργό πληθυσμό για κάποιο χωρικό επίπεδο.

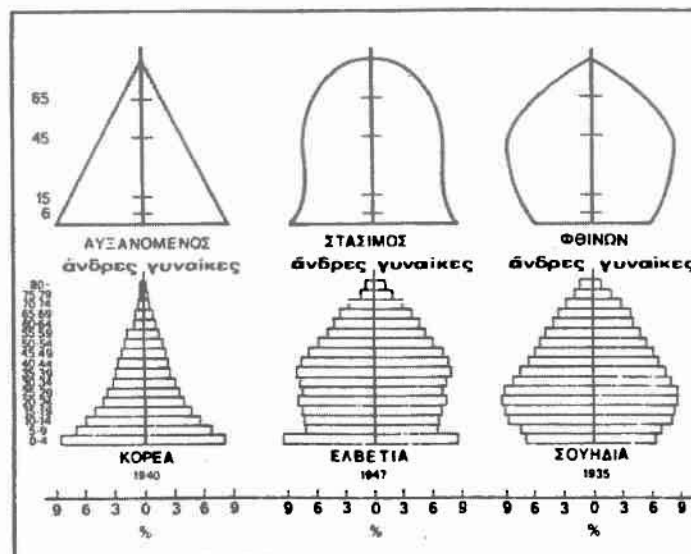
Πληθυσμιακές πυραμίδες:

Οι κατανομές του πληθυσμού ανά φύλλο και ηλικία παρουσιάζονται με την μορφή των πληθυσμιακών πυραμίδων. Οι πληθυσμιακές πυραμίδες είναι ιστογράμματα με τους αριθμούς των αρρένων και των θηλέων ανά κατηγορία ηλικιών, σε απόλυτους αριθμούς ή σε ποσοστά επί του συνόλου του πληθυσμού.

Το εμβαδόν της πυραμίδας μας πληροφορεί για τον συνολικό πληθυσμό, ενώ το περίγραμμα της μας δίνει τα πρώτα στοιχεία για την δομή του (και κατ' επέκταση για τις συνθήκες γονιμότητας και θνησιμότητας. Γενικά, οι πληθυσμιακές πυραμίδες τείνουν να πάρουν ένα από τα τρία χαρακτηριστικά σχήματα που παρουσιάζονται

κατωτέρω. Σε κάθε ένα από τα σχήματα αυτά αντιστοιχεί και μια διαφορετική δημογραφική προοπτική. Όταν η πυραμίδα παίρνει το σχήμα του ισοσκελούς τριγώνου τότε έχουμε να κάνουμε μ' ένα αυξανόμενο πληθυσμό: η πλατειά βάση υποδηλώνει πως ο μελλοντικός αναπαραγωγικός πληθυσμός θα είναι μεγαλύτερος από τον σημερινό. Όταν το σχήμα της πυραμίδας μοιάζει με καμπάνα, τότε ο πληθυσμός είναι στάσιμος. Αν τέλος στην πυραμίδα σχηματίζεται μια στενή βάση και διογκωμένη μέση και κορυφή τότε ο πληθυσμός είναι φθίνων. Αυτές βέβαια οι εκτιμήσεις ισχύουν με την προϋπόθεση ότι τα άλλα δημογραφικά χαρακτηριστικά (συχνότητα γεννήσεων, θανάτων, μετανάστευση) θα παραμείνουν σταθερά. Στις πληθυσμιακές πυραμίδες παρατηρούνται, επίσης, εσοχές και εξοχές σε διάφορες γενιές. Πρόκειται για σημαντικές στιγμές της δημογραφικής ιστορίας ενός πληθυσμού γιατί αντιστοιχούν σε γεγονότα που επηρέασαν την μεταβολή του.

Σχήμα 1: Χαρακτηριστικά σχήματα πυραμίδων πληθυσμού

Πηγή: Τσαούσης Δ., 1976

Η σύνθεση του πληθυσμού κατά φύλλο και ηλικία συνδέεται σε μεγάλο βαθμό και με την φυσική κίνηση. Νεανική πληθυσμιακή πυραμίδα συνεπάγεται σ' ένα πρώτο βαθμό αύξηση των γεννήσεων. Βέβαια η γεννητικότητα εξαρτάται και από άλλους παράγοντες και κυρίως από τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες μιας χώρας.

Η μεταβολή της δομής των πληθυσμιακών πυραμίδων έχει σημαντικές συνέπειες για την κοινωνική υποδομή. Ανάλογα με την δομή της, νεανική ή γερασμένη απαιτείται αντίστοιχη αύξηση είτε των υποδομών παιδείας, είτε των υποδομών υγείας. Ακόμα, μια τυχόν γερασμένη πληθυσμιακή πυραμίδα συνεπάγεται δυσκολία στην υιοθέτηση

νέων μεθόδων εργασίας και εκσυγχρονισμού των τεχνολογιών. Στη μελέτη των πληθυσμιακών μεγεθών για τον σχεδιασμό δεν αρκεί τελικά μόνο το μέγεθος, αλλά χρειάζονται και προβλέψεις για την σύνθεσή του. Τέτοιες προβλέψεις βοηθούν στην εκτίμηση του μεγέθους του εργατικού δυναμικού, του αριθμού των νέων σχολικής ηλικίας, των συνταξιούχων κ.α. Η τάση που υπάρχει σήμερα στις αναπτυγμένες χώρες, και στην Ε.Ε. είναι γερασμένες πληθυσμιακές πυραμίδες.

Το Φυσικό-μεταναστευτικό ισοζύγιο:

Τα **βασικά δημογραφικά φαινόμενα:** Η μεταβολή του μεγέθους πληθυσμού εξαρτάται τελικά από το πόσα άτομα γεννιούνται σε σχέση μ' αυτά που πεθαίνουν, και από το πόσα άτομα εισέρχονται στην χωρική ενότητα που μας ενδιαφέρει σε σχέση μ' αυτά που εξέρχονται (αν ο πληθυσμός που μελετάμε δεν είναι κλειστό σύστημα). Με απλά λόγια η μεταβολή ενός πληθυσμού μπορεί να εκφραστεί ως εξής: (γεννήσεις + εισερχόμενοι μετανάστες) - (θάνατοι + εξερχόμενοι μετανάστες). Τα παραπάνω αποτελούν τα αποτελέσματα των βασικών δημογραφικών φαινομένων (θνησιμότητα, γονιμότητα, μετανάστευση). Οι παραπάνω υπολογισμοί μπορούν να γίνουν είτε με απόλυτα νούμερα είτε χρησιμοποιώντας τους αδρούς δείκτες γεννητικότητας, θνησιμότητας, εισόδου και εξόδου. «Οι αδροί δείκτες είναι δείκτες που υπολογίζονται θέτοντας στον αριθμητή τα δημογραφικά γεγονότα (γεννήσεις, θάνατοι, γάμοι, διαζύγια) που καταγράφονται στη διάρκεια ενός ή διαδοχικών ημερολογιακών ετών και στον παρονομαστή το μέσο πληθυσμό του έτους ή της περιόδου (οι δείκτες αυτοί συνήθως υπολογίζονται επί τοις χιλίοις)» (Κοτζαμάνης Β., 2009).

Θνησιμότητα: Για την μελέτη της θνησιμότητας χρησιμοποιούμε τον αδρό δείκτη θνησιμότητας. Επειδή ο συγκεκριμένος δείκτης επηρεάζεται σημαντικά από την ηλικιακή δομή του πληθυσμού δεν δύναται να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα. Για τον λόγο αυτό κατασκευάζεται ένας ειδικός δείκτης ο οποίος μελετάει τους θανάτους λαμβάνοντας υπόψη τους ειδικούς κατά ηλικιακή ομάδα συντελεστές(είτε άμεσα εφόσον γνωρίζουμε τις τιμές των συντελεστών, είτε έμμεσα αν δεν τις γνωρίζουμε). Επίσης, η μελέτη της θνησιμότητας μπορεί να επιτευχθεί με την χρήση του πίνακα επιβίωσης. Πρόκειται για έναν πίνακα που παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο «εξαφανίζονται» προοδευτικά τα μέλη μιας γενεάς εξ αιτίας της θνησιμότητας.

Γονιμότητα: Για την μελέτη της γονιμότητας υπάρχει ο αδρός δείκτης γεννητικότητας. Όπως και στην περίπτωση της θνησιμότητας, και ο συγκεκριμένος

δείκτης είναι προβληματικός αφού επηρεάζεται σημαντικά τόσο από την ηλικιακή δομή του πληθυσμού όσο και από την αναλογία των αναπαραγωγικών γυναικών στο σύνολο του πληθυσμού. Για αυτό το λόγο χρησιμοποιούνται συνήθως πιο σύνθετοι δείκτες όπως ο γενικός δείκτης γονιμότητας, οι ειδική κατά ηλικία δείκτες γονιμότητας, τα ποσοστά αναπαραγωγής κ.α. Για τη μελέτη της γονιμότητας χρησιμοποιούμε επίσης τους πίνακες γονιμότητας. Η διαφορά τους με τους πίνακες επιβίωσης έγκειται στο γεγονός ότι οι γεννήσεις σε αντίθεση με τον θάνατο μπορεί να είναι επαναλαμβανόμενες. Οι πίνακες γονιμότητας δημιουργούνται ξεκινώντας από το 15ο έτος (συνήθως) και αθροίζοντας τους ειδικούς κατά ηλικία συντελεστές γονιμότητας βρίσκουμε τη συνολική γονιμότητα μιας γενεάς. Μπορούμε επίσης να υπολογίσουμε τους δείκτες κατανομής των γεννήσεων (μέση ηλικία στη γέννηση διάμεση ηλικία και τυπική απόκλιση, τόσο συνολικά όσο και κατά τάξη τεκνοποίησης).

Μετανάστευση: «Οι μόνιμες μετακινήσεις του πληθυσμού σε μεγάλες αποστάσεις, που έχουν σαν αποτέλεσμα και την διατάραξη του τρόπου ζωής του» (Αγγελίδης Μ., 2000) είναι αυτό που μπορούμε να ορίσουμε σαν μετανάστευση. Η μετανάστευση αποτελεί το πιο ιδιαίτερο δημογραφικό φαινόμενο υπό την έννοια ότι έχει μεγαλύτερη σχέση με τις κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις (τόσο στο χώρο υποδοχής, όσο και στον χώρο προέλευσης), ενώ έχει και άμεση σχέση με τον χώρο. Λόγω των παραπάνω ιδιαιτεροτήτων η μελέτη του καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη. Οι πίνακες που μπορούν να δημιουργηθούν αφορούν την μελέτη των μεταναστευτικών εξόδων και την πιθανότητα εξόδου κατά ηλικία.

Αυτό που θα πρέπει να θεωρείται πάντως δεδομένο είναι η αμφίδρομη σχέση μεταξύ μετανάστευσης-εισοδήματος και μετανάστευσης-απασχόλησης. Σημαντικά στοιχεία που αφορούν τον χωρικό σχεδιασμό είναι επίσης η ηλικία των μεταναστών, τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού τους, το επίπεδο μόρφωσης κ.α.

1.4.4.2. Άλλα χαρακτηριστικά

Τα οικονομικά χαρακτηριστικά

Έχει ιδιαίτερη σημασία για τον σχεδιασμό (πολεοδομικό και χωροταξικό) η ανάλυση της επαγγελματικής σύνθεσης του πληθυσμού, γιατί μας βοηθάει να κατανοήσουμε μια σειρά από δυνατότητες και περιορισμούς παρέμβασης στην τοπική ανάπτυξη.

Μια πρώτη βασική διάκριση της επαγγελματικής σύνθεσης του πληθυσμού είναι αυτή σε οικονομικά ενεργό και μη ενεργό πληθυσμό.

Στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό περιλαμβάνονται όσοι εργάζονται συνήθως, έστω κι αν κατά την περίοδο της απογραφής είναι άνεργοι

Ο μη ενεργός πληθυσμός αποτελείται από όσους δεν εργάζονται και συγχρόνως δεν ζητούν εργασία. Περιλαμβάνονται οι συνταξιούχοι, οι νοικοκυρές, οι μαθητές και οι ανάκανοι προς εργασία.

Από κει και πέρα, άλλη μια ουσιαστική διάκριση είναι αυτή του ενεργού πληθυσμού σε απασχολούμενους και άνεργους. Απασχολούμενοι είναι όσοι εργάζονται μόνιμα ή εποχιακά. Άνεργοι θεωρούνται όσοι ζητούν εργασία και ενεργούν προς αυτή την κατεύθυνση ή έχασαν την εργασία τους, και οι νέοι που ζητούν εργασία για πρώτη φορά⁵.

Όσον αφορά στην κατανομή του ενεργού πληθυσμού και των απασχολούμενων ανάλογα με το επάγγελμα, η Ε.Σ.Υ.Ε. κάνει τριών ειδών κατηγοριοποιήσεις:

Ανάλογα με τον τομέα και τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

Ανάλογα με τις ομάδες ατομικών επαγγελμάτων

Ανάλογα με τη θέση στο επάγγελμα (εργοδότες, εργαζόμενοι για λογαριασμό τους, συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη της οικογένειας, μισθωτοί)

Τα στοιχεία που προκύπτουν από τις τρεις παραπάνω κατηγορίες μας βοηθούν να επιχειρήσουμε μια πρώτη προσέγγιση για την κοινωνική διαστρωμάτωση του πληθυσμού και των σχεδιαστικών του αναγκών.

Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά:

Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού μπορούν να αποτυπώσουν μια πρώτη αδρή εικόνα του βιοτικού επιπέδου της περιοχής. Παράλληλα θα μπορούσαν να αποτελούν δείκτες της χωρικής ανισοκατανομής και των κοινωνικών διαφοροποιήσεων και άρα δείκτες προσδιορισμού των κοινωνικών αναγκών του πληθυσμού μιας περιοχής. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού που μελετώνται συνήθως στον σχεδιασμό είναι το μέγεθος των νοικοκυριών, η οικογενειακή κατάσταση, το επίπεδο μόρφωσης και οι μειονοτικές ομάδες, αλλά περιγραφικά, χωρίς την χρήση συγκεκριμένων δεικτών.

⁵ υπάρχουν σχετικοί ορισμοί της Ε.Σ.Υ.Ε. δίνονται στις στατιστικές επετηρίδες

Η αστικότητα:

Μια ιδιαίτερα σημαντική διάκριση του πληθυσμού για τον χωρικό σχεδιασμό είναι η διάκριση ανάμεσα σε αστικό και μη αστικό πληθυσμό. Να σημειώσουμε ότι ο διαχωρισμός αυτός είναι ιδιαίτερα δυσχερής, και τα κριτήρια διαχωρισμού του μπορεί να διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Στην Ελλάδα, η Ε.Σ.Υ.Ε. διακρίνει τον πληθυσμό σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό⁶ ανάλογα με το μέγεθος του πολυπληθέστερου οικισμού του αντίστοιχου δήμου.

⁶ Αν ο πολυπληθέστερος οικισμός ενός δήμου είναι μικρότερος από 2.000 κατοίκους, τότε ο πληθυσμός χαρακτηρίζεται αγροτικός. Αντίστοιχα, αν ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει μέγεθος μεταξύ 2.000 και 10.000 κατοίκους, ο πληθυσμός χαρακτηρίζεται ημιαστικός, και αν έχει μέγεθος μεγαλύτερο από 10.000 κατοίκους χαρακτηρίζεται αστικός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Οι δημογραφικές εξελίξεις του σύγχρονου ελληνικού κράτους:

2.1 Σε εθνικό επίπεδο

Για να καταφέρουμε να κατανοήσουμε αλλά και να αναδείξουμε τις σχέσεις χώρου-πληθυσμού-σχεδιασμού στην Ελλάδα είναι απαραίτητη μια συνοπτική περιγραφή των δημογραφικών μεταβολών και της ιστορίας της χώρας μας. Βάσει της ιστορίας λοιπόν η σταθεροποίηση των εδαφικών συνόρων της Ελλάδας επιτυγχάνεται μόλις το 1947. Έτσι ενώ κατά την ίδρυση του (1828) το ελληνικό κράτος, που αποτελείται από την Πελοπόννησο, την Στερεά Ελλάδα και τις Κυκλάδες, αριθμεί 753 χιλ. κάτοικους σε μια έκταση 47.000 τ. χλμ. (15,9 κατ./τ. χλμ.), το 1947 με την προσάρτηση των Δωδεκανήσων φθάνει να αριθμεί 7,563 εκατομ. κατοίκους σε μια έκταση 132.000 τ. χλμ. (57,3 κατ./τ. χλμ.). Κατά την διάρκεια των 120 περίπου αυτών χρόνων ενσωματώνονται σταδιακά και οι υπόλοιπες περιοχές που αποτελούν το σημερινό ελληνικό κράτος. Έκτοτε, οι όποιες μεταβολές στο μέγεθος του πληθυσμού της χώρας οφείλονται στην διαφορά ανάμεσα στα φυσικά (γεννήσεις-θάνατοι) και τα μεταναστευτικά ισοζύγια (έξοδοι- είσοδοι). Η εξέλιξη, άλλωστε, των φυσικών ισοζυγίων αντικατοπτρίζει έμμεσα και τα διάφορα στάδια της δημογραφικής μετάβασης από τα οποία πέρασε η χώρα μας.

Οι δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας

Η κατανομή του πληθυσμού κατά φύλλο και ηλικία είναι ένα από τα μεγέθη που αφορούν άμεσα και το σχεδιασμό. Για την Ελλάδα συγκεκριμένα η κατανομή αυτή έχει αλλάξει σημαντικά κατά την διάρκεια του προηγούμενου αιώνα και κυρίως στο δεύτερο μισό του. Οι δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας από 50‰ και 40‰ αντίστοιχα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έπεσαν σταδιακά στο 10‰ στις αρχές του 2000. Η μείωση της θνησιμότητας και ακολούθως η σταδιακή πτώση της γεννητικότητας αντικατοπτρίζονται τόσο στους απόλυτους αριθμούς των γεννήσεων και των θανάτων και στους αδρούς δείκτες (ποσοστά γεννητικότητας και θνησιμότητας) όσο και στις πληθυσμιακές πυραμίδες, καθώς από μια «κλασσική» πυραμίδα ηλικιών με διευρυμένη βάση (υψηλό ποσοστό νέων) και συρρικνωμένη κεφαλή (χαμηλό ποσοστό ηλικιωμένων) περάσαμε προοδευτικά σε μια πυραμίδα που τείνει να λάβει την μορφή αμφορέα (περισσότερο γερασμένη, με αυξημένο το ποσοστό των ηλικιωμένων). Οι επιπτώσεις των πρότερων αλλαγών αποτυπώνονται και στους

άλλους δημογραφικούς δείκτες, όπως οι δείκτες γήρανσης, εξάρτησης και αντικατάστασης.

Η διαφορά αυτή ανάμεσα στους δυο δείκτες (γεννητικότητα και θνησιμότητας) μηδενίζεται την τελευταία δεκαετία. Κάτι τέτοιο κανονικά θα σήμαινε ότι ο πληθυσμός της χώρας μένει σταθερός. Παρ' όλα αυτά, ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξάνεται σημαντικά κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Η αύξηση αυτή προφανώς οφείλεται στην μετανάστευση. Οι πληθυσμιακές αυτές μεταβολές δίνουν τελικά μια εικόνα για την σχέση μεταξύ του φυσικού και του μεταναστευτικού ισοζυγίου.

Η μετανάστευση

Ένα θέμα που απασχόλησε ιδιαίτερα την χώρα μας και χρήζει ιδιαίτερης ανάλυσης είναι η εξωτερική μετανάστευση. «Η Ελλάδα, από παραδοσιακή χώρα εξαγωγής μεταναστών έχει μετατραπεί σε χώρα εισαγωγής μεταναστών τα τελευταία τριάντα χρόνια, προκαλώντας σημαντικές χωρικές και δημογραφικές ανακατατάξεις» (Κοτζαμάνης Β.,2000). Οι μεταναστευτικές έξοδοι από την Ελλάδα προς άλλες χώρες σημειώνουν δυο μεγάλες εξάρσεις. Η μια λαμβάνει χώρα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και η δεύτερη αμέσως μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Χώρες υποδοχής των μεταναστευτικών αυτών κινήσεων αποτελούν κυρίως οι ΗΠΑ και οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως η Δυτική Γερμανία⁷. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα δημογραφικά στοιχεία των ατόμων που μεταναστεύουν. Πρόκειται συνήθως για άντρες νεαρής ηλικίας επηρεάζοντας σημαντικά τους δείκτες γονιμότητας. Συγκεκριμένα κατά την πρώτη μεγάλη μεταναστευτική έξοδο, η Ελλάδα χάνει το 15-20% του πληθυσμού της, που πρόκειται για νεαρά άτομα από τις περιοχές της Δυτικής και Κεντρικής Πελοποννήσου. Κατά τη δεύτερη μεγάλη μεταναστευτική έξοδο αλλάζει η γεωγραφική προέλευση των μεταναστών. Οι περιοχές που βλέπουν τον πληθυσμό τους να μεταναστεύει είναι κυρίως η Κεντρική και Βόρεια Ελλάδα. Το δημογραφικό προφίλ των μεταναστών φαίνεται και σ' αυτή την περίπτωση να είναι

⁷ Οι ΗΠΑ αποτελούν την κύρια χώρα υποδοχής κατά την πρώτη μεγάλη μεταναστευτική έξοδο. Κατά την δεύτερη μεγάλη μεταναστευτική έξοδο χώρες υποδοχής αρχικά αποτελούν οι ΗΠΑ και κάποιες άλλες υπερωκεάνιες χώρες όπως Καναδάς και η Αυστραλία και στην συνέχεια η Δυτική Γερμανία, η οποία απορροφά εκείνη την περίοδο το 85% της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης.(Κοτζαμάνης Β.)

κυρίως νεαροί άντρες από αγροτικές περιοχές⁸. Από το 1970 και μετά η μετανάστευση συνεχίζεται με πολύ μειωμένους ρυθμούς και αυτό που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη περίοδο είναι το κύμα παλιννόστησης των μεταναστών της προηγούμενης περιόδου⁹. Ένα βασικό χαρακτηριστικό που αποτυπώνει μια από τις χωρικές ανακατατάξεις που προκάλεσε η μετανάστευση είναι ότι το 70% των παλιννοστούντων επιλέγει ως τόπο μόνιμης κατοικίας αστικές περιοχές.

Από την δεκαετία 1980-1990 και μετά παρατηρείται μια αντιστροφή της κατάστασης. Το κύμα της παλιννόστησης συνεχίζεται την ώρα που τα μεταναστευτικά κύματα περιορίζονται έτι περισσότερο, κυρίως στην περιοχή της Θράκης. Αντίθετα, παρατηρείται για πρώτη φορά αξιόλογη είσοδος μεταναστών στην χώρα μας. Τα κύρια ρεύματα της αθρόας εισόδου μεταναστών προέρχονται κυρίως από τις χώρες του πρώην σοσιαλιστικού μπλοκ, αλλά και από την Ασία και την Αφρική. Έτσι η Ελλάδα από χώρα εξόδου μεταβάλλεται προοδευτικά σε χώρα εισόδου μεταναστών. Τα στοιχεία για τον αριθμό των μεταναστών που ήρθαν στην χώρα μας μέσα σε διάστημα δύο δεκαετιών παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, θέτοντας παράλληλα σοβαρά ερωτήματα για τις πολιτικές που υιοθετήθηκαν (ή δεν υιοθετήθηκαν) από το ελληνικό κράτος. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία των απογραφών, το 1981 οι απογραφέντες αλλοδαποί ανέρχονταν σε 180.000, ενώ το 2001 καταγράφονται 762.000 αλλοδαποί. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης τα στοιχεία για τις χώρες προέλευσης τους και οι πληθυσμιακές τους πυραμίδες. Το 1981 το 63% των αλλοδαπών προέρχεται από τις πλέον αναπτυγμένες χώρες, ενώ το 2001 το ποσοστό αυτό είναι μόλις 9%. Αντίστοιχα, το 75% κατά την απογραφή του 2001 προέρχεται από 8 πρώην σοσιαλιστικές χώρες. Η έλλειψη υιοθέτησης πολιτικών ελέγχου της μετανάστευσης, που είχε σαν αποτέλεσμα τον τετραπλασιασμό περίπου των αλλοδαπών σε διάστημα δύο δεκαετιών στην χώρα μας, δημιουργεί ακόμα και σήμερα προβλήματα στους ίδιους τους μετανάστες όσον αφορά τη νόμιμη παραμονή, την εργασία και τις συνθήκες διαβίωσης τους, αλλά και πολύ συχνά προβλήματα αποδοχής τους από τις τοπικές κοινωνίες με αποτέλεσμα να παρατηρούνται κατά καιρούς ακραία ρατσιστικά φαινόμενα εις βάρος τους. Άλλο ένα θέμα που προκύπτει είναι η συμβολή των μεταναστών στις δημογραφικές και χωρικές αναδιαρθρώσεις. Η

⁸ Συγκεκριμένα από τα 1,3 εκατομμύρια που φαίνεται να μετανάστευσαν οι άντρες αποτελούσαν το 65% του συνόλου από τους οποίους το 60% ήταν άγαμοι. Από το σύνολο των μεταναστών, επίσης, το 80% προέρχονταν από την πληθυσμιακή ομάδα 15-44 ενώ επίσης το 80% προερχόταν από αγροτικές περιοχές.

⁹ Υπολογίζεται ότι από το 1971 μέχρι το 1985 επέστρεψαν 630.000 μετανάστες, ενώ από το 1985 μέχρι το 1991 άλλοι 160.000.

εισροή νέων ηλικιακά ανθρώπων συμβάλει ουσιαστικά στην επιβράδυνση της γήρανσης του πληθυσμού, και στην αύξηση των δεικτών γονιμότητας. Παρόλα αυτά, η κατανομή τους στον χώρο ακολουθεί αυτή του ντόπιου πληθυσμού με το μεγαλύτερο ποσοστό να επιλέγει σαν τόπο διαμονής τα αστικά κέντρα και δη τα δυο μεγαλύτερα.

Με βάση όλα τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι η χώρα μας έχει ολοκληρώσει την δημογραφική της μετάβαση. «Βάσει του δημογραφικού της προφίλ κατατάσσεται πλέον στις ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας (χώρα υποδοχής μεταναστών, υψηλός μέσος όρος ζωής, χαμηλός δείκτης γονιμότητας).» Αυτό που έχει σημασία να δούμε τώρα είναι πως τελικά η ολοκλήρωση της δημογραφικής μετάβασης επηρέασε την χωρική κατανομή του πληθυσμού στον ελληνικό χώρο.

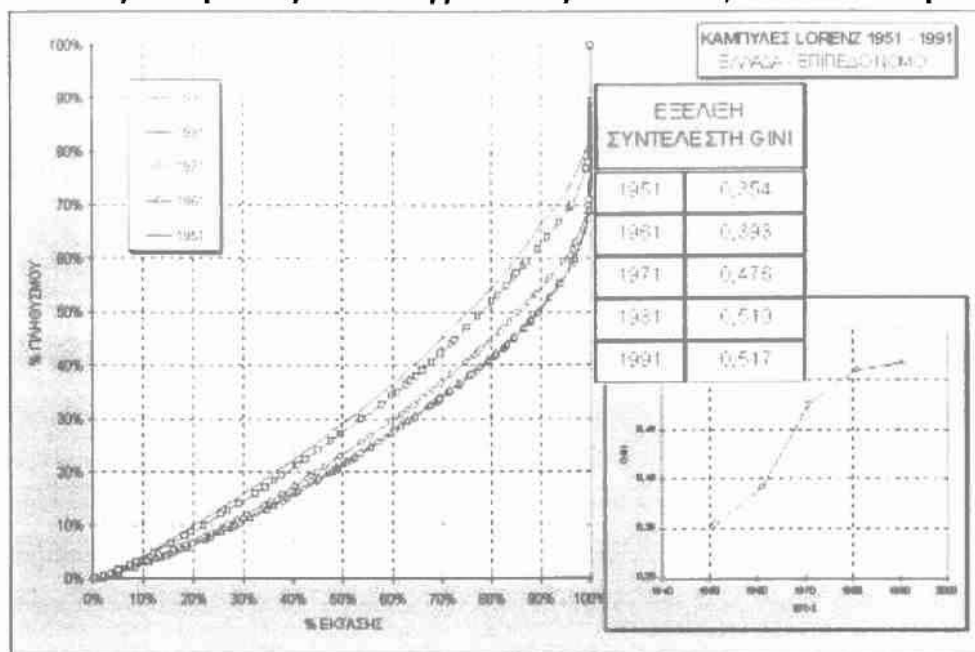
2.2 Η κατανομή του πληθυσμού στον ελληνικό χώρο, έντονες ανισότητες

«Όταν γίνεται αναφορά στην πληθυσμιακή ανισοκατανομή ουσιαστικά καταγράφεται η σχέση που παρουσιάζει η κατανομή του πληθυσμού ως προς την έκταση των χωρικών υποενοτήτων μιας δεδομένης περιοχής» (Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε., 2001). Το εργαλείο με το οποίο θα εξετάσουμε την παραπάνω σχέση είναι η γραφική παράσταση της καμπύλης Lorenz και ο δείκτης Gini¹⁰.

¹⁰ «Η καμπύλη Lorenz σχεδιάζεται, εκφράζοντας τη συχνότητα κάθε κατηγορίας της κατανομής ως ποσοστό του συνόλου των συχνοτήτων, ενώ το γραφικό αποτέλεσμα απεικονίζεται με τη μορφή καμπύλης των προσθετικών συχνοτήτων. Με τον τρόπο αυτό όσο πιο μακριά από τη διαγώνιο βρίσκεται η δημιουργημένη καμπύλη, τόσο πιο άνιση είναι η σχέση κατανομής ανάμεσα στις δύο μεταβλητές (η πλήρης ισοκατανομή εκφράζεται από τη διαγώνιο).» (Πολυδωρίδης Ν., 1999)

Ο συντελεστής Gini ισούται με το διπλάσιο του εμβαδού που εμπεριέχεται ανάμεσα στην καμπύλη και την διαγώνιο.

Πίνακας 1. Καμπύλες Lorenz της Ελλάδας 1951-2001, σε επίπεδο νομού

Πηγή: Παππάς Β., 2001

Όπως διαπιστώνεται από την γραφική παράσταση της καμπύλης Lorenz και των τιμών του συντελεστή Gini¹¹ η ανισοκατανομή του πληθυσμού είναι έντονη, με συνεχείς αυξητικές τάσεις των τιμών του συντελεστή, αν και παρουσιάζεται μια μείωση του ρυθμού αύξησης τα τελευταία χρόνια.

Υπεύθυνη σε μεγάλο βαθμό για αυτή την ανισοκατανομή που παρουσιάζεται είναι η πληθυσμιακή και οικονομική συσσώρευση στα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα (της Αθήνας πρωτίτως και της Θεσσαλονίκης δευτερευόντως). Χαρακτηριστική είναι η πυκνότητα του πληθυσμού στις περιοχές αυτές όπου ο δείκτης παρουσιάζει τις μέγιστες τιμές του και ακολουθούν οι νομοί¹² με τα υπόλοιπα μεγάλα αστικά κέντρα (Αχαΐας και Ηρακλείου). Αντίθετα, οι ορεινοί νομοί παρουσιάζουν την χαμηλότερη πυκνότητα (**χάρτης 1**).

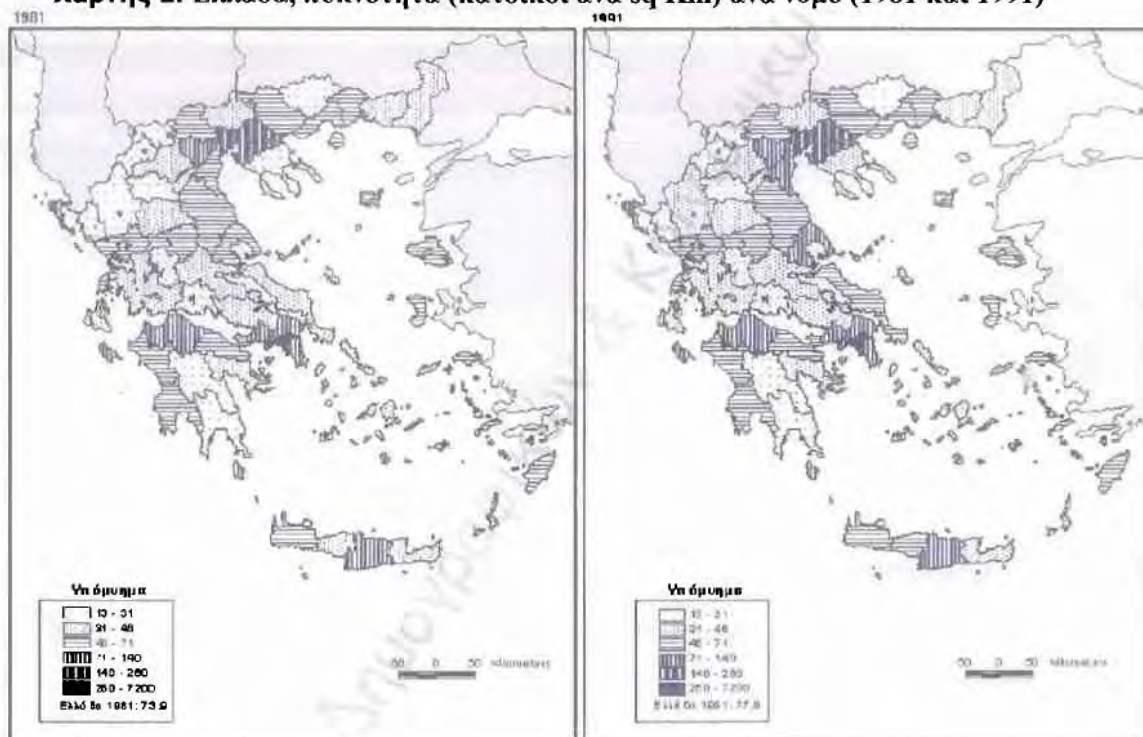
Παράλληλα, για την περίοδο 1980-1990 εντοπίζεται μια αύξηση του πληθυσμού. Η αύξηση του πληθυσμού σε μια περιοχή εξαρτάται από την μεταβολή του φυσικού και μεταναστευτικού ισοζυγίου. Εφόσον οι διαφορές του φυσικού ισοζυγίου τείνουν να μηδενιστούν και η εξωτερική μετανάστευση είναι σχετικά περιορισμένη (και με λαθραίο χαρακτήρα) τη συγκεκριμένη περίοδο οι μεταβολές της φαινομενικής

¹¹ Ο δείκτης Gini λαμβάνει τιμές 0 στην περίπτωση πλήρους ανισοκατανομής και 1 στην περίπτωση της θεωρητικά μέγιστης ανισοκατανομής.

¹² Τα στοιχεία προέρχονται από την μελέτη «Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών εξελίξεων της Ελλάδας, 1981 - 1991», Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε., 2000. Η ανάλυση έχει πραγματοποιηθεί σε επίπεδο νομού, καθώς η ΕΣΥΕ δεν διέθετε τα συγκεκριμένα δεδομένα για χαμηλότερα γεωγραφικά επίπεδα όταν πραγματοποιήθηκε η έρευνα.

μετανάστευσης¹³, αποτυπώνουν κυρίως τις εσωτερικές μετακινήσεις του ντόπιου πληθυσμού. Τρία χαρακτηριστικά συμπεράσματα που παρατηρούνται, και αποτυπώνονται στους χάρτες 2 και 3, είναι τα εξής: Πρώτον, παρατηρείται σημαντική αύξηση του πληθυσμού κατά μήκος του «αναπτυξιακού άξονα S» της χώρας, Δεύτερον, οι αρνητικές τιμές της φαινομενικής μετανάστευσης στον Νομό Αττικής, σε συνδυασμό με τις θετικές τιμές του ίδιου δείκτη για τους γειτονικούς νομούς. Το φαινόμενο αυτό εξηγείται, αφού η πυκνοκατοικημένη περιφέρεια της πρωτεύουσας χάνει πληθυσμό λόγω κορεσμού, προς όφελος των γειτονικών νομών. Τρίτον, οι αρνητικές τιμές του δείκτη για τις υπόλοιπες ορεινές περιοχές, που φαίνεται να είναι αποτέλεσμα της συνεχούς εγκατάλειψης και ερήμωσης των περιοχών αυτών.

Χάρτης 1. Ελλάδα, πυκνότητα (κάτοικοι ανά sq Km) ανά νομό (1981 και 1991)

Πηγή: Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε. (2000)

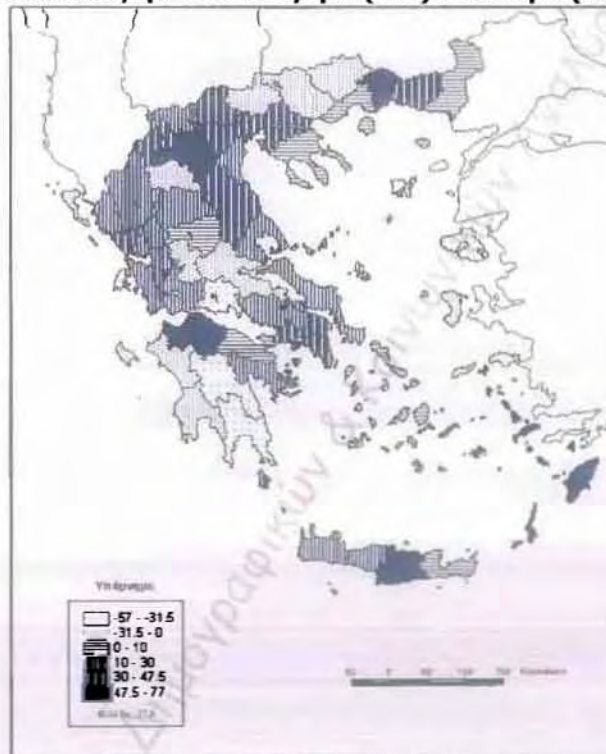
¹³ «Λόγω έλλειψης στοιχείων η μετανάστευση υπολογίζεται έμμεσα από τη διαφορά μεταξύ της μεταβολής του πληθυσμού και του φυσικού ισοζυγίου» (Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε., 2000).

Χάρτης 2. Ελλάδα, μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού (r) ανά νομό (1981-1991)

Πηγή: Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε. (2000)

Χάρτης 3. Ελλάδα, φυσικό ισοζύγιο (‰) ανά νομό (1981-1991)

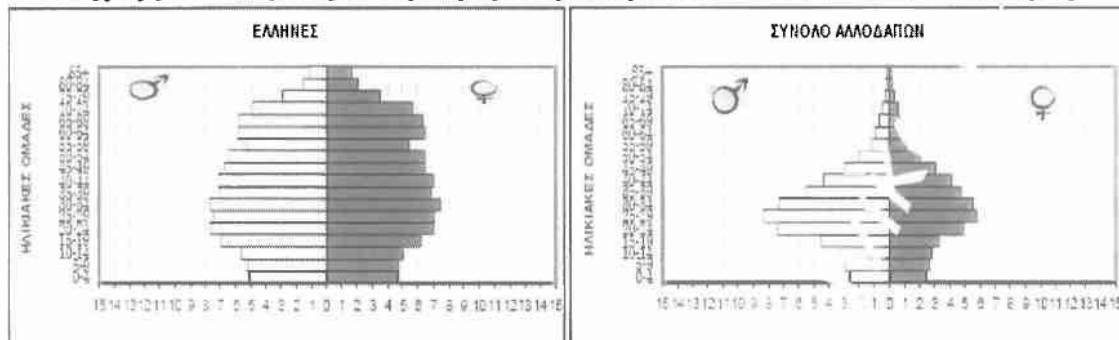
Πηγή: Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε. (2000)

Η εξωτερική μετανάστευση:

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πληθυσμιακές πυραμίδες των αλλοδαπών που προκύπτουν από την απογραφή του 2001, ειδικά αν τις συγκρίνουμε με τις αντίστοιχες πληθυσμιακές πυραμίδες των Ελλήνων. Η μέση ηλικία των αλλοδαπών είναι πολύ μικρότερη, συμβάλλοντας ουσιαστικά πέραν της συνολικής αύξησης του πληθυσμού, στους δείκτες γήρανσης και γονιμότητας.

Η χωρική κατανομή των αλλοδαπών στην χώρα μας ελάχιστα διαφέρει από αυτή των Ελλήνων. Μπορούμε να παρατηρήσουμε γενικά μια ελαφρώς εντονότερη ανισοκατανομή αφού σύμφωνα με τους δείκτες Gini οι τιμές της ανισοκατανομής είναι 0,84 για τους αλλοδαπούς και 0,74 για τους Έλληνες.

Διάγραμμα 1. Πληθυσμιακές πυραμίδες Ελλήνων και Αλλοδαπών το 2001 (%)

Πηγή: Κοτζαμάνης Β., 2009

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Το νομοθετικό πλαίσιο του σχεδιασμού στην Ελλάδα

Η κατανομή του πληθυσμού στον ελληνικό χώρο αλλά και η χαρτογραφική αποτύπωση των δημογραφικών του εξελίξεων παρουσιάζουν έντονες ανισότητες. Η πληθυσμιακή ερήμωση ολόκληρων περιοχών σε συνδυασμό με την υπέρμετρη πληθυσμιακή αύξηση των δυο μεγαλύτερων αστικών κέντρων (Αθήνας και Θεσσαλονίκης), οι έντονες ενδοαστικές χωρικές ανισότητες, η διαχείριση της δημογραφικής γήρανσης αλλά και των μεταναστευτικών ρευμάτων, είναι σημαντικές προκλήσεις που καλείται να διαχειριστεί η χώρα μας, και ένα βασικό μέσο για να το πετύχει είναι ο χωρικός σχεδιασμός. Προτού όμως δούμε κατά πόσο ο χωρικός σχεδιασμός λαμβάνει υπόψη του αυτές τις προκλήσεις, ας δούμε το νομοθετικό πλαίσιο, βάση του οποίου καθορίζονται τα βασικά εργαλεία και οι δυνατότητες παρέμβασης του.

3.1 Μια σύντομη ιστορική αναδρομή

Παρακάτω θα κάνουμε μια ιστορική αναδρομή του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού και μια περιγραφή της νομοθεσίας που ισχύει σήμερα. Μια απαραίτητη διάκριση που πρέπει να γίνει είναι αυτή ανάμεσα στην πολεοδομία και την χωροταξία. Η κλασική πολεοδομία είναι αρκετά προγενέστερη σαν έννοια της χωροταξίας. Τα πρώτα σχέδια πόλεων του σύγχρονου ελληνικού κράτους ξεκινούν αμέσως μετά την απελευθέρωση του ελληνικού έθνους από τους Τούρκους. Αντίστοιχα, οι πρώτες προσπάθειες για χωροταξικό σχεδιασμό, και συγκεκριμένα η πρώτη πρόταση για την εκπόνηση χωροταξικών σχεδίων γίνεται μόλις το 1947, από τον Κ. Δοξιάδη, χωρίς μάλιστα κάποιο αποτέλεσμα.

3.1.1 Πολεοδομία

Τα βασικά κείμενα της ελληνικής πολεοδομικής νομοθεσίας είναι τα κάτωθι (Δ.. Οικονόμου, 2009)

ΝΔ του 1923: Το ΝΔ του 1923 «Περί Σχεδίων Πόλεων, Κωμών και Συνοικισμών» υπήρξε το πρώτο και για μισό αιώνα το βασικό νομοθετικό πλαίσιο του πολεοδομικού σχεδιασμού. Σύμφωνα μ' αυτό ο ελληνικός χώρος διακρίνεται σε 3 κατηγορίες:

τις περιοχές εντός Σχεδίου Πόλεως

τις περιοχές εκτός Σχεδίου Πόλεως

τους οικισμούς προ του 1923 χωρίς εγκεκριμένο Σχέδιο Πόλεως (ξεχωριστό νομοθετικό καθεστώς)

Παρατηρείται έτσι μια προσπάθεια ελέγχου μέσω του ΝΔ του 1923 και των σχετικών διατάξεων του ΠΔ του 1929 απ' τη μεριά του κράτους στην εκμετάλλευση της γης από τους ιδιοκτήτες της. . Μεταξύ άλλων, προβλέπει διαδικασίες απόκτησης γης από το δημόσιο για τη δημιουργία κοινοχρήστων χώρων μέσω απαλλοτρίωσης/αυτό-αποζημίωσης κλπ. Στα πλαίσια μιας κριτικής, πάντως, δεν θεσπίζει ουσιαστικές υποχρεώσεις της πολιτείας για την ανάπτυξη του αστικού χώρου ενώ δεν προβλέπει τρόπους συνεργασίας ανάμεσα στο κράτος και τους πολίτες. Ακόμα παρά την σαφή διάκριση του χώρου σε τρεις κατηγορίες, ένα μεγάλο μέρος του εκτός σχεδίου χώρου αστικοποιήθηκε είτε νόμιμα είτε παράνομα.

N. 947/1979: Από το Σύνταγμα του 1975 και κυρίως μέσω του άρθρου 24 μπαίνουν νέες βάσεις για τις υποχρεώσεις του κράτους στην πολεοδομική ανάπτυξη, και την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, διατυπώνοντας παράλληλα ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές για τη χωροταξική και πολεοδομική πολιτική. Κατ' εφαρμογή του Ν. 947/79 εκδόθηκαν κι ορισμένα άλλα Διατάγματα, με θετικά στοιχεία και καινοτομίες αλλά και προβλήματα και αντιδράσεις.

Έτσι, βάση των σχετικών διατάξεων των παραπάνω εισάγονται τα δύο επίπεδα του πολεοδομικού σχεδιασμού (γενικού/στρατηγικού και εφαρμοσμένο υ/φυσικού), η έννοια της εισφοράς σε γη, και οι τρεις τρόποι πολεοδόμησης (κανονιστικοί όροι, αστικός αναδασμός, οργανωμένη δόμηση). Παράλληλα το νέο νομοθετικό πλαίσιο κατάφερε σ' έναν βαθμό να παγώσει τις διαδικασίες της ανεξέλεγκτης πολεοδομικής και οικοδομικής ανάπτυξης, θέτοντας τις προϋποθέσεις για μια ριζική πολεοδομική αναδιάρθρωση.

Βέβαια, παρά τις όποιες καινοτομίες «σε άλλες διατάξεις παρουσιάζεται μια αντιδιαμετρική διάσταση, του “βολέματος” μιας διαμορφωμένης κατάστασης.» (Αραβαντινός Α., 1997)

N. 1337/1983: Ο νόμος αυτός αρχικά ήταν μεταβατικός με σκοπό να αντιμετωπίσει τα άμεσα στεγαστικά προβλήματα. Ξεκίνησε με τον νόμο αυτό μια διαδικασία απόκτησης πολεοδομικών σχεδίων από όλους τους Ο.Τ.Α. της χώρας. Η κίνηση αυτή

είναι γνωστή με το όνομα Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης. Γενικά, ο συγκεκριμένος νόμος αποτελεί μια προσαρμογή προς το «ρεαλιστικότερο» των καινοτομιών του Ν. 947/1979 και ιδίως της εισφοράς σε γη (κλιμάκωση, με συνακόλουθες παρενέργειες), έννοια της Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ), πολεοδομικοί και οικονομικοί μηχανισμοί εφαρμογής του πολεοδομικού σχεδιασμού, ενιαία πράξη εφαρμογής.

Γενικά, ο πολεοδομικός σχεδιασμός αποκτά δημόσιο χαρακτήρα, καθώς η εκπόνηση, η έγκριση και η εφαρμογή των πολεοδομικών σχεδίων, αλλά και η πολεοδόμηση των περιοχών της χώρας γίνεται από το κράτος, τους Ο.Τ.Α. και άλλους δημόσιους φορείς. Παράλληλα, προβλέπει εκτεταμένες συμμετοχικές διαδικασίες του πληθυσμού στις φάσεις του σχεδιασμού και των αποφάσεων.

Ν. 2508/1997: Ο νόμος αυτός αποτελεί και το ισχύον βασικό θεσμικό πλαίσιο του πολεοδομικού σχεδιασμού. Επιχειρείται μια γενίκευση του πολεοδομικού σχεδιασμού για την κάλυψη και άλλων χρήσεων πλην της οικιστικής, καθώς και μια αναμόρφωση των επιπέδων σχεδιασμού (νέο ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ, συγχώνευση σε αυτά της ΖΟΕ), αναπλάσεις, ΠΕΡΠΟ. Παρακάτω θα ασχοληθούμε εκτενέστερα με αυτό το νόμο καθώς και με τα εργαλεία και τα σχέδια με τα οποία παρεμβαίνει.

3.1.2 Χωροταξία

Κατά τη δεκαετία του '60 άρχισαν εκπονούνται από το τότε Υπουργείο Συντονισμού, οι πρώτες χωροταξικές μελέτες. Οι μελέτες αυτές όμως, δεν ακολουθούσαν ενιαίες προδιαγραφές ούτε προβλέπονταν από κάποιο θεσμικό πλαίσιο. Ως συνέπεια, παρέμειναν απλές μελέτες, χωρίς να αποκτήσουν χαρακτήρα θεσμοθετημένου σχεδίου.

Το πρώτο ουσιαστικά βασικό νομοθετικό κείμενο για την χωροταξία και τον στρατηγικό σχεδιασμό είναι ο Ν. 360/76. Ο νόμος αυτός προέβλεπε χωροταξικά σχέδια σε επίπεδο χώρας και περιφέρειας, αλλά και σχέδια χωρίς καθορισμένη γεωγραφική αναφορά. Παρότι τα πρώτα χωροταξικά σχέδια έπρεπε να εκπονηθούν σε «εύλογο χρονικό διάστημα», μέχρι το 1999 κανένα τέτοιο σχέδιο δεν είχε εκπονηθεί. Γενικά, ο νόμος αυτός ελάχιστα εφαρμόστηκε, ενώ και τα σχέδια που εκπονήθηκαν είχαν περισσότερο συμβουλευτικό χαρακτήρα. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι ζητήματα όπως οικιστικό δίκτυο, δίκτυα μεταφορών, χωρική οργάνωση παραγωγικού

συστήματος δεν υπόκειται σε κάποιο σχεδιασμό (δεν υπόκειται σε προγραμματικά ή ρυθμιστικά πλαίσια).

Η αποτυχία του Ν. 360/76 οδήγησε λίγο καθυστερημένα στη σύνταξη του Ν. 2742/99. Τα σχέδια που προβλέπει ο νέος νόμος είναι παρόμοια μ' αυτά του Ν.360 καθώς αφορούν ένα γενικό πλαίσιο εθνικής εμβέλειας, περιφερειακά πλαίσια και ειδικά πλαίσια. Ωστόσο, παρά τις ομοιότητες των σχεδίων παρουσιάζονται κάποιες σημαντικές διαφορές όσον αφορά το περιεχόμενό τους. Για παράδειγμα, ζητήματα όπως η χωρική οργάνωση του παραγωγικού ζητήματος φαίνεται να καλύπτονται δηλώνοντας έτσι τους στρατηγικούς προσανατολισμούς του νέου νόμου. Παράλληλα σε τομεακά ζητήματα, υιοθετείται μια καθοδηγητική στάση (κατευθυντήριες γραμμές), σε αντίθεση με τις κανονιστικές διατάξεις του Ν.360.

3.2 Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα

Η βασική χωροταξική και πολεοδομική νομοθεσία σήμερα βασίζεται ουσιαστικά σε δύο νόμους: τον Ν. 2742/1999 «Χωροταξικός Σχεδιασμός & Αειφόρος Ανάπτυξη» για τη χωροταξία και τον Ν. 2508/1997 «Βιώσιμη Οικιστική Ανάπτυξη των Πόλεων & Οικισμών της Χώρας» και συγκεκριμένα άρθρα του Νόμου 1337/83 «Επέκταση πολεοδομικού σχεδιασμού. Οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις» για την πολεοδομία. Οι παραπάνω νόμοι, μέσα από τις διατάξεις τους καθορίζουν τα βασικά εργαλεία και σχέδια για την εφαρμογή του χωρικού σχεδιασμού. Για κάθε σχέδιο υπάρχουν συγκεκριμένες προδιαγραφές που περιγράφουν τον τρόπο και τις διαδικασίες υλοποίησής τους. Συγκεκριμένα, οι προδιαγραφές για τα δυο βασικά επίπεδα του σχεδιασμού παρουσιάζονται στον κατωτέρω πίνακα.

Πίνακας 2. Τεχνικές προδιαγραφές των σχεδίων

ΣΧΕΔΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΕΚ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ (Ν. 2742/99)	
	Δεν έχουν θεσμοθετηθεί
Π.Ο.Α.Π.Δ.	ΦΕΚ 1775 Β' /15-12-05
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ (Ν. 2508/97)	
Πολεοδομικά Σταθερότυπα	ΦΕΚ 285 Δ' /2004
Ρυθμιστικό Σχέδιο (Ρ.Σ.)	ΦΕΚ 1502 Β' / 1-11-05
Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (Γ.Π.Σ.) & Σχέδιο Χωρικής Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτής Πόλης (Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.)	ΦΕΚ 209 Δ' / 7-4-2000
Πολεοδομική Μελέτη	ΦΕΚ 329 Β' /15-3-2000
Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων	ΦΕΚ 1225 Β' / 5-9-2006

Πηγή: Δομική πληροφορική, ίδια επεξεργασία

Συνοπτικά, τα κείμενα που χρησιμοποιούνται σήμερα στον χωρικό σχεδιασμό είναι τα παρακάτω:

Για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό

1. **Νόμο 2742/99** « Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 207Α'/7-10-1999)

2. **Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης**
Απόφαση 6876/4871/08 (ΦΕΚ 128 Α'/3-7-08)

3. **Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης**

- 1) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Κεντρικής Μακεδονίας (ΦΕΚ 218B/6-2-04)
- 2) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Δυτικής Μακεδονίας (ΦΕΚ 1472B/9-10-03)
- 3) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης (ΦΕΚ 1471B/9-10-03)
- 4) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Ηπείρου (ΦΕΚ 1451B/6-10-03)
- 5) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Θεσσαλίας (ΦΕΚ 1484B/10-10-03)
- 6) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Δυτικής Ελλάδας (ΦΕΚ 1470B/9-10-03)
- 7) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Στερεάς Ελλάδας (ΦΕΚ 1469B/9-10-03)
- 8) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Πελοποννήσου (ΦΕΚ 1485B/10-10-03)
- 9) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Κρήτης (ΦΕΚ 1486B/10-10-03)
- 10) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Βόρειου Αιγαίου (ΦΕΚ 1473B/9-10-03)
- 11) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Νότιου Αιγαίου (ΦΕΚ 1487B/10-10-03)
- 12) Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Ιόνιων Νήσων (ΦΕΚ 56B/19-1-04)

4. **Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης:**

- 1) Ειδ. Πλαίσιο Χωροθέτησης Καταστημάτων Κράτησης (ΦΕΚ 1575B'/28-11-01)
- 2) Ειδ. Πλαίσιο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΦΕΚ 1787B'/8-12-08)
- 3) Το Ειδικό Πλαίσιο για τη Βιομηχανία
- 4) Ειδικό Πλαίσιο του Τουρισμού

5. **Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων –ΠΟΑΠΔ**
Καθορισμός δικαιολογητικών, διαδικασίας και προϋποθέσεων χωροθέτησης ΠΟΑΠΔ (Αποφ.51279/05-ΦΕΚ1772 Β'/15-12-05)

6. **Χωροθέτηση Περιοχών Οργανωμένης Ανάπτυξης Υδατοκαλλιέργειών** (ΦΕΚ 1175 Β'/11-9-02)

Για τον Πολεοδομικό σχεδιασμό

1. **Νόμο 1337/83** «Επέκταση πολεοδομικού σχεδιασμού. Οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις» (ΦΕΚ 33Α'/4-3-83)
2. **Νόμο 2508/97** «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 124Α'/13-5-1997)
3. **Νόμο 2242/94** «Πολεοδόμηση περιοχών δεύτερης κατοικίας σε Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου, προστασία φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 162Α'/3-10-94)
4. **Πρ. Δ/γμα** από 23-2-87 «Κατηγορίες και περιεχόμενο χρήσεων γης» (ΦΕΚ 166Δ'/ 6-3-1987)
5. **Πρ. Δ/γμα** από 24-4-85 «Τρόπος καθορισμού ορίων των οικισμών της χώρας μέχρι 2.000 κατοίκους. Κατηγορίες αυτών και καθορισμός όρων και περιορισμών Δόμησης» (ΦΕΚ 181Δ'/ 3-5-1987)
6. **Πρ. Δ/γμα** από 20-8-85 «Πολεοδόμηση και επέκταση οικισμών της χώρας μέχρι 2000 κατοίκων και τροποποίηση του ΠΔ/24-4-85» (ΦΕΚ 414Δ'/30-8 - 1985)
7. **Πρ. Δ/γμα** από 14-2-87, Εγκ – 24/87 «Τροποποίηση α) του Π.Δ. 24-4-85 και β) του Π.Δ. 20-8-85» (ΦΕΚ 133Δ'/23-2-1987)
8. **Απόφαση** 5494/04 «Προϋποθέσεις, όροι και διαδικασία για την είσπραξη χρηματικών προκαταβολών από ιδιοκτήτες ακινήτων σε περιοχές που πρόκειται να ενταχθούν σε ρυμοτομικό σχέδιο» (ΦΕΚ 204Β'/4-2-04)
9. **Εγκύκλιος** 30/04 «Εισφορά σε γη Α' Κατοικίας».
10. **Εγκύκλιος** 31/04 «Εισφορά σε χρήμα, ποσοστά, διαδικασία υπολογισμού και είσπραξης».

3.3 Οι προδιαγραφές

Όπως αναφέραμε και παραπάνω οι προδιαγραφές είναι κείμενα που περιγράφουν τον τρόπο και τις διαδικασίες υλοποίησης των διαφόρων σχεδίων του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού. Συνεπώς, μέσω της εξέτασης των προδιαγραφών θα προσπαθήσουμε να διαπιστώσουμε πως υπεισέρχεται η μεταβλητή πληθυσμός στον σχεδιασμό σήμερα στη χώρα μας. Παρακάτω παρατίθενται τα κομμάτια των προδιαγραφών κάθε σχεδίου που αφορούν την μεταβλητή πληθυσμός που μας ενδιαφέρει και τα χαρακτηριστικά της.

3.3.1 Οι τεχνικές Προδιαγραφές των ΧΣΠ(Βλέπε ΦΕΚ 207/Α'/07.10.1999)

Σύμφωνα με τις προδιαγραφές που ορίζει το ΥΠΕΧΩΔΕ. για τα ΧΣΠ αυτά θα εκπονούνται σε 3 φάσεις. (α. Διάγνωση και προοπτικές, β. Εναλλακτικές προτάσεις και τέλος γ. Οριστική πρόταση)

Κατά την πρώτη φάση της διάγνωσης και των προοπτικών ζητούνται τα εξής στοιχεία για τον πληθυσμό:

« δημογραφικές εξελίξεις και τάσεις σε επίπεδα περιφέρειας, νομού και νέου δήμου, και διαπεριφερειακές συγκρίσεις.

Μετανάστευση: εξελίξεις και τάσεις σε επίπεδο περιφέρειας

Ενεργός πληθυσμός-απασχόληση, χαρακτηριστικά ενεργού πληθυσμού (μορφωτικό επίπεδο, εξειδικεύσεις κ.τ.λ.) και αγορά εργασίας: εξελίξεις και τάσεις, συνολικά, ανά τομέα και κλάδο, σε επίπεδα περιφέρειας, νομού και δήμου και διαπεριφερειακές συγκρίσεις.

Αξιολόγηση των κύριων δημογραφικών προβλημάτων και προοπτικών (αν υπάρχουν) που είτε έχουν άμεσα χωροταξικό χαρακτήρα, είτε μπορούν να αντιμετωπιστούν και με δράσεις σε χωροταξικό επίπεδο.»

Κατά την δεύτερη φάση των εναλλακτικών σεναρίων ζητούνται ανά σενάριο «**οι βασικές υποθέσεις/ επιλογές για τον πληθυσμό, το ΑΕΠ και την απασχόληση** (τα σενάρια αναφέρονται στις μελλοντικές εξελίξεις για την επόμενη δεκαπενταετία)»
Να σημειώσουμε ότι οι προδιαγραφές των Χ.Σ.Π. περιέχουν και πίνακες αποτύπωσης της πληροφορίας και οδηγίες για τη δημιουργία χαρτών.

3.3.2 Οι τεχνικές προδιαγραφές των Ρυθμιστικών Σχεδίων

Με το ΦΕΚ-1502/Β/1-11-05 ορίζονται τεχνικές προδιαγραφές μελετών Ρυθμιστικών Σχεδίων και προγραμμάτων προστασίας περιβάλλοντος. Σύμφωνα με αυτές ορίζονται δυο βασικά στάδια για την εκπόνηση μελέτης ρυθμιστικού σχεδίου. Τα δύο αυτά στάδια είναι η «ανάλυση, αξιολόγηση της περιοχής μελέτης» και η «πρόταση-Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος.»

Κατά το πρώτο στάδιο ζητούνται «σε επίπεδο περιοχής μελέτης να καταγράφονται να αναλύονται και να αξιολογούνται με ακρίβεια και σαφήνεια τα παρακάτω:

- **Δημογραφικά στοιχεία:**
 1. Πληθυσμός 1971-1981-1991-2001,
 2. Φυσική κίνηση πληθυσμού
 3. Δείκτες αστικοποίησης (αστικός, ημιαστικός-αγροτικός πληθυσμός) σε επίπεδο χώρας-περιφέρειας-νομών
 4. διάρθρωση πληθυσμού κατά φύλλο και ηλικία (πυραμίδες) σε επίπεδο νομού
 5. μετανάστευση-κινητικότητα (Μόνιμοι και προσωρινοί προορισμοί)
- **Κοινωνικά χαρακτηριστικά:**
 1. Διάρθρωση και μεταβολή του μεγέθους των νοικοκυριών κατά νομό, αστικές, ημιαστικές, αγροτικές περιοχές βάσει των απογραφών 1971-1981-1991 και 2001
 2. προέλευση πληθυσμού
 3. μορφωτικό επίπεδο πληθυσμού (νομοί, αστικές, ημιαστικές, αγροτικές περιοχές) και σύγκριση σε επίπεδο περιφέρειας-νομών-χώρας
 4. κοινωνικός διαχωρισμός ομάδων πληθυσμού
 5. μειονοτικές και μειονεκτικές ομάδες
- **Οικονομικά χαρακτηριστικά**
 1. οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός
 2. απασχόληση ανά τομέα παραγωγής
 3. ανεργία
 4. μειονοτικές και μειονεκτικές ομάδες του πληθυσμού
- **Διατύπωση των βασικών συμπερασμάτων σε ότι αφορά στα πληθυσμιακά στοιχεία, σχετικά με την επικρατούσα κατάσταση, ως αποτέλεσμα τάσεων παρελθόντος, τις προοπτικές, τα προβλήματα και τις επιβεβλημένες άμεσες ενέργειες.**
- **Πληθυσμιακή κατανομή κατά οικισμούς-ιεραρχήσεις**

- **Βασικές υποθέσεις/επιλογές για το αναπτυξιακό πλαίσιο της, (δηλαδή για τον μελλοντικό πληθυσμό, την απασχόληση κ.α.)».**

Στο δεύτερο στάδιο ζητείται σαν γενικός στόχος η «επίτευξη ισόρροπης και βιώσιμης ανάπτυξης για την περιοχή μέσω του καθορισμού επιθυμητών πληθυσμιακών, δημογραφικών, αναπτυξιακών μεγεθών και κοινωνικής υποδομής κ.α.». Ως εξειδίκευση του παραπάνω γενικού στόχου ζητείται «η ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου, ως δομή και διάρθρωση από απόψεως παροχής κοινωνικών, μεταφορικών και τεχνικών υποδομών και επιθυμητών πληθυσμιακών μεγεθών» (ΦΕΚ-1502/Β/1-11-05).

3.3.3 Οι τεχνικές Προδιαγραφές των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ

Σύμφωνα με το ΦΕΚ-209/Δ/7-4-00 καθορίζονται τεχνικές προδιαγραφές εκπόνησης μελετών Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΓΠΣ) και Σχεδίων Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) βάσει των οποίων η μελέτη αποτελείται από δύο βασικά στάδια: το στάδιο Α (ανάλυση, διάγνωση και προοπτικές) και το στάδιο Β (πρόταση). Κατά το **στάδιο Α** ζητείται στα πλαίσια της «αναπτυξιακής φυσιογνωμίας του ΟΤΑ στοιχεία για τον:

Πληθυσμό, δημογραφική φυσιογνωμία, αστικοποίηση

Οικονομικές δραστηριότητες

Τάσεις και προβλήματα: απασχόληση, ανεργία

Υποστηρικτικές (τεχνικές, κοινωνικές) υποδομές και ποιότητα ζωής

Πολιτιστικά, κοινωνικά στοιχεία και δραστηριότητες

Προγραμματικά μεγέθη σ' επίπεδο νέου δήμου και οικιστικών υποδοχέων».

Στο **στάδιο Β** της πρότασης ζητούνται και πάλι τα **προγραμματικά μεγέθη** από τα οποία προκύπτουν οι ανάγκες σε γη πολεοδομικών λειτουργιών. Τα προγραμματικά μεγέθη παρουσιάζονται αναλυτικά παρακάτω στις τεχνικές Προδιαγραφές Σταθεροτύπων.

3.3.4 Οι τεχνικές Προδιαγραφές Εκπόνησης Πολεοδομικών Μελετών

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 329 Β 15-3-2000 καθορίζονται τα τρία στάδια της πολεοδομικής μελέτης και το περιεχόμενό τους.

«Στάδιο Α: Ανάλυση υπάρχουσας κατάστασης - Αξιολόγηση των πολεοδομικών δεδομένων

Στις ειδικές πολεοδομικές μελέτες πλην της προμελέτης συντάσσεται επί πλέον και εγκρίνεται προκαταρκτική πρόταση.

Στάδιο Β: Πρόταση πολεοδομικού, και (ή) ρυμοτομικού σχεδίου.

Στις ειδικές μελέτες η πρόταση συνοδεύεται από προκαταρκτική πρόταση επιχειρησιακού προγράμματος.

Συντάσσονται επίσης τεχνικές εκθέσεις για τις συμμετοχικές διαδικασίες και οριστικοποιείται η πρόταση πολεοδομικού και ρυμοτομικού σχεδίου καθώς και το πρόγραμμα διαχείρισης του πολεοδομικού σχεδίου.

Στάδιο Γ: Στις γενικές μελέτες συντάσσεται η Πράξη Εφαρμογής της εγκεκριμένης ρυμοτομίας και των κοινοχρήστων και κοινωφελών χώρων του σχεδίου.

Στις ειδικές μελέτες συντάσσεται το οριστικό επιχειρησιακό πρόγραμμα εφαρμογής».

Κατά την φάση Α ζητείται «**εξειδίκευση δημογραφικών**, κοινωνικοοικονομικών και παραγωγικών δεδομένων και διοικητική, **δημογραφική** και κοινωνικοοικονομική κατάσταση της περιοχής»

3.3.5 Οι τεχνικές Προδιαγραφές Σταθεροτύπων (Πολεοδομικά Πρότυπα και Σταθερότυπα) στα ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ και τις πολεοδομικές μελέτες:

Με το ΦΕΚ-285/Δ/04 ορίζεται η «έγκριση πολεοδομικών σταθεροτύπων (standards) και ανώτατα όρια πυκνοτήτων που εφαρμόζονται κατά την εκπόνηση των γενικών πολεοδομικών σχεδίων (ΓΠΣ), των σχεδίων χωρικής και οικιστικής οργάνωσης “ανοικτής πόλης” (ΣΧΟΟΑΠ) και των πολεοδομικών μελετών».Ειδικότερα έχουμε:

3.3.5.1.«Γενικές έννοιες-ορισμοί»

Έννοια του δείκτη και του προτύπου

«Το πρότυπο είναι η παράμετρος (ποσοτική και ποιοτική) που εξασφαλίζει το μέτρο του αρκετού για την ποσότητα, και το μέτρο του ανεκτού για την ποιότητα, μιας συνήθους λειτουργίας που επιλέγεται και χωροθετείται με τον πολεοδομικό

σχεδιασμό. Είναι αναγκαίο να γίνει η διάκριση ανάμεσα στον πολεοδομικό δείκτη και στο πολεοδομικό δείκτη προδιαγραφής (standard).

α. Οι πολεοδομικοί δείκτες αναφέρονται στην υπάρχουσα κατάσταση και προέρχονται από την καταγραφή των πραγματικών συνθηκών, έχουν δε κανονιστικό χαρακτήρα.

β. Οι πολεοδομικοί δείκτες προδιαγραφής δηλ. τα πρότυπα μεγέθη (standards) αποτελούν οδηγό για τις προβλεπόμενες ανάγκες και καθορίζουν την συμπεριφορά ενός οικιστικού συστήματος».

Ελαστικότητα προτύπου:

«1) Η αρχή της ελαστικότητας των προτύπων αναγνωρίζεται εφόσον κατά την εκπόνηση μιας πολεοδομικής μελέτης, η κατάταξη των οικισμών γίνεται με βάση το **πληθυσμιακό μέγεθος**, τον διοικητικό τους ρόλο και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα κάθε οικισμού(αγροτικός, παραδοσιακός, τουριστικός κτλ).

2)Τα πρότυπα μπορούν να εξειδικευτούν όταν αναφέρονται:

Σε' ένα συγκεκριμένο οικισμό

Σε ένα χαρακτηριστικό του που μπορεί να προδιαγραφεί και άρα παρουσιάζει μια κανονικότητα.

3)Η ελαστικότητα του προτύπου τέλος αναφέρεται και στην απόκλιση μεταξύ του θεωρητικά επιθυμητού και του εφικτού ή εφαρμόσιμου. Η απόκλιση αυτή οφείλεται σε παράγοντες όπως :

- υστέρηση προσαρμογής του φυσικού και τεχνητού χώρου από το χρόνο αλλαγής των θεσμών.
- δυνατότητα πραγματοποίησης επενδύσεων υποδομής και ανωδομής (μορφολογία εδάφους, αξία γης κτλ)
- αντίσταση κοινωνικών δυνάμεων.

Τα ανωτέρω οδηγούν στην υιοθέτηση διαφόρων τιμών προτύπων:

α. επιθυμητά πρότυπα για το σχεδιασμό νέων οικισμών

β. πρότυπα προσαρμοσμένα στην υπάρχουσα κατάσταση για την επέκταση οικισμών

γ. πρότυπα που λαμβάνουν υπόψη τους υπάρχοντες δείκτες για την κάλυψη αναγκών ενός υπάρχοντος οικισμού».

Εφαρμογές προτύπων:

- «Η ποικιλία των παραγόντων από τους οποίους εξαρτάται το μέγεθος και το είδος ενός προτύπου καθιστά κάθε περίπτωση εφαρμογής του στο χώρο να είναι σχεδόν μοναδική και ειδική.
- Λειτουργίες που συνδέονται με οικονομικές δραστηριότητες όπως εμπόριο, βιομηχανία, γραφεία κτλ., προφέρονται λιγότερο για την χρησιμοποίηση προτύπων γιατί επηρεάζονται σημαντικά από εξωτερικούς παράγοντες (πολιτικές αποφάσεις κτλ) σε βαθμό που τα θεωρητικά πρότυπα να μην έχουν πρακτική σημασία, αλλά ν' αποτελούν, μόνο γενικές ενδείξεις μεγεθών.
- Ενδεικτικά μεγέθη στα οποία αναφέρονται τα πρότυπα:
 - «Α. Βιώσιμη μονάδα: Το ελάχιστο και μέγιστο μέγεθος σε τ.μ. κάθε μονάδας, πέραν του οποίου πρέπει να δημιουργηθεί νέα μονάδα
 - Β. Ακτίνα εξυπηρέτησης: Αναφέρεται στη μέγιστη επιτρεπόμενη απόσταση της κατοικίας του χρήστη από το χώρο εγκατάστασης.
 - Γ. **Αναγκαία τ.μ. ανά κάτοικο ή χρήση:** Μ' ένα εύρος τιμών που αναφέρονται είτε σε επιφάνεια εδάφους, είτε σε ωφέλιμη επιφάνεια.
 - Δ. **Πληθυσμός χρηστών στον συνολικό πληθυσμό:** προκύπτει είτε από γενικά στατιστικά στοιχεία είτε από τις ειδικότερες αναλύσεις και προβλέψεις των μελετητών για τον εκάστοτε οικισμό».

3.3.5.2.«Χρήση προτύπων»

Με τα πολεοδομικά πρότυπα «προσδιορίζονται:

1. **τα βασικά μεγέθη του σχεδιασμού για τον πληθυσμό**, την χωρητικότητα-φέρουσα ικανότητα, την πυκνότητα, το συντελεστή κορεσμού και την κατοικία
2. κατευθύνσεις για τη χωροθέτηση λειτουργιών και συσχετίσή τους με άλλες λειτουργίες και ιδιαίτεροι δείκτες και πίνακες για τις ενότητες:
 - A. Κοινωνική υποδομή
 - Διοίκηση
 - Εξυπηρέτησεις
 - Εκπαίδευση
 - Υγεία-πρόνοια
 - Αθλητισμός

- Πράσινο
 - Ελεύθεροι χώροι
 - Πολιτιστικά
 - Δίκτυα κυκλοφορίας
- B. Άλλες λειτουργίες
- Λιανικό εμπόριο
 - Παραγωγικές εγκαταστάσεις»

3.3.5.3.«Πληθυσμός Χωρητικότητας Πολεοδομικών Μελετών»

I. Πληθυσμός

«Η **προβολή-εκτίμηση πληθυσμού** στις μελέτες πολεοδομικού σχεδιασμού γίνεται με αποδεκτές στατιστικές μεθόδους για τον χρόνο στόχο του πολεοδομικού σχεδιασμού. Στην προβολή-εκτίμηση του πολεοδομικού σχεδιασμού λαμβάνονται ως βάση τα δεδομένα του χωροταξικού πλαισίου που αφορούν την κατάταξη στο οικιστικό δίκτυο, τις γενικότερες εξυπηρετήσεις και τη φέρουσα ικανότητα των φυσικών πόρων των περιοχών. Ο χρόνος στόχος προσδιορίζεται κατά κανόνα στο χρονικό διάστημα μεταξύ 5 και 20 ετών».

II. Συντελεστής κορεσμού «λ»

«Ο συντελεστής κορεσμού «λ», αντανακλά την λειτουργική «εικόνα» της κάθε περιοχής και τον βαθμό έντασης της οικιστικής ή άλλης ανάπτυξης της για τον χρόνο στόχο.

Οι ανάγκες για κοινωνική και τεχνική υποδομή του θεωρητικού πληθυσμού δηλαδή **της προβολής του πληθυσμού στον χρόνο στόχο**, είναι στην πραγματικότητα υπερεκτιμημένες δεδομένου ότι ο θεωρητικός υπολογισμός των μελλοντικών τάσεων ανάπτυξης μιας πόλης/οικισμού κατά κανόνα είναι μεγαλύτερος των πραγματικών καταστάσεων και ρυθμών που διέπουν την ανάπτυξή τους.

Βάσει αυτών κατά την σύνταξη μελετών πολεοδομικού σχεδιασμού εκτιμάται ένας συντελεστής κορεσμού μικρότερος της μονάδας. Οι παράγοντες που επηρεάζουν το «λ» είναι η υφιστάμενη κατάσταση δομής του οικισμού και η επιθυμητή φυσιογνωμία του καθώς και ο ρόλος του στο οικιστικό δίκτυο της χώρας.

Συγκεκριμένα ο «λ» πρέπει να λαμβάνεται κατά κανόνα ως εξής:

Οικισμός 1^{ου} επιπέδου: λ ≥ 0.65

Οικισμός 2^{ου} επιπέδου: λ ≥ 0.55

Οικισμός 3^{ου} επιπέδου: λ ≥ 0.50

Οικισμός 4^{ου} και 5^{ου} επιπέδου: λ ≥ 0.4

Οι τιμές αυτές αναφέρονται στο σύνολο του οικισμού εφ' όσον δε ο οικισμός οργανώνεται σε πολλές πολεοδομικές ενότητες στο μέσο όρο των «λ» όλων των ΠΕ

Ο **πληθυσμός κορεσμού ή χωρητικότητας** είναι ο πληθυσμός αναφοράς των μελετών πολεοδομικού σχεδιασμού, υπό την έννοια ότι στο μέγεθος αυτό εκτιμώνται οι ανάγκες σε κοινωνική και τεχνική υποδομή των οικισμών/πολεοδομικών ενοτήτων».

III. Πυκνότητα

«Η «θεωρητική» πυκνότητα (d) αντανακλά τις αποδεκτές στεγαστικές και οικιστικές συνθήκες και υπολογίζεται από τον τύπο:

$$d = \sigma / k + u * \sigma * 10^4 ,$$

με σ : netto συντελεστής δόμησης

k: τ.μ. επιφάνειας κατοικίας / κτιρίου

u: τ.μ. επιφάνειας κτιρίων για κοινωνική υποδομή

Ο μαθηματικός τύπος είναι ακριβής για οικισμούς ή πολεοδομικές ενότητες όπου κυρίαρχη χρήση είναι η κατοικία. Σε οικισμούς και πολεοδομικές ενότητες με μικτές χρήσεις ή με τουριστική κίνηση ο τύπος διαφοροποιείται ώστε να προσεγγίζονται με μεγαλύτερη ακρίβεια οι αναγκαίες επιφάνειες του προβλεπόμενου πληθυσμού.

Πυκνότητες μικρότερες των 100 ατόμων/Ha επιλέγονται κατά κανόνα για περιοχές ήπιας οικιστικής ανάπτυξης και παραθεριστικής κατοικίας. Για τις περισσότερους οικισμούς και αστικές περιοχές είναι αποδεκτό ένα **διάστημα πυκνοτήτων από 100-400 άτομα/Ha**. Για τμήματα ή πολεοδομικές ενότητες 2^{ου} και 1^{ου} επιπέδου είναι **αποδεκτές πυκνότητες 400-600 ατόμων/Ha** υπό προϋποθέσεις όπως ότι η πυκνότητα της ευρύτερης περιοχής είναι πολύ χαμηλή».

IV. Χωρητικότητα- πληθυσμός χωρητικότητας

«Ο πληθυσμός χωρητικότητας - πληθυσμός κορεσμού είναι το μέγεθος στο οποίο υπολογίζονται όλες οι ανάγκες σε κοινωνική και τεχνική υποδομή. Οι παράμετροι που διαμορφώνουν τον πληθυσμό χωρητικότητας είναι η πυκνότητα και ο συντελεστής κορεσμού.

Ο πληθυσμός χωρητικότητας δίνεται από τους τύπους:

α. οργάνωση οικισμού σε μια πολεοδομική ενότητα

$$C_{ολ} = d * E * λ$$

Όπου:

d: η πυκνότητα

E: συνολική επιφάνεια του οικισμού ή της προτεινόμενης επέκτασης αφαιρούμενου του εκτιμώμενου ποσοστού κοινόχρηστων χώρων

λ: συντελεστής κορεσμού

β. οργάνωση οικισμού σε πολλές πολεοδομικές ενότητες

$$C_{ολ} = d * ε * λ \text{ ή } C_{ολ} = d_1 * ε_1 * λ_1 + \dots + d_v * ε_v * λ_v$$

όπου:

C_{ολ}: πληθυσμός χωρητικότητας

d: πυκνότητα

ε: επιφάνεια πόλης/οικισμού

λ: συντελεστής κορεσμού

d₁...d_v: πυκνότητα/ πολεοδομική ενότητα

ε₁...ε_v: επιφάνεια κάθε πολεοδομικής ενότητας εξαιρουμένου του ποσοστού κοινόχρηστων χώρων

λ₁...λ_v: συντελεστής κορεσμού/ πολεοδομική ενότητα

και

$$C_{ολ} = \text{πρόβλεψη πληθυσμού για τον χρόνο-στόχο/ λ} \gg$$

V. Κατοικία

«Αποδεκτοί δείκτες, στο πλαίσιο των εφαρμοζόμενων προγραμματικών μελετών για την βιώσιμη ανάπτυξη, θεωρούνται:

Για την α' κατοικία από **28-45 τ.μ./άτομο**

Για την β' κατοικία από **15-35 τ.μ./άτομο**

Σε ιδιαίτερες περιπτώσεις είναι δυνατή η απόκλιση από τις τιμές αυτές εφόσον αιτιολογούνται βάσει πραγματικών στοιχείων ιδιαιτεροτήτων.»

3.3.5.4.«Κοινωνική-τεχνική υποδομή»

I. Διοίκηση-εξυπηρέτησεις

«Στην έννοια της διοίκησης περιλαμβάνονται οι εξής κατηγορίες υπηρεσιών:

- α . λειτουργίες διακυβέρνησης
- β . λειτουργίες οικονομίας
- γ . λειτουργίες κοινωνικής πρόνοιας
- δ . λειτουργίες εκπαίδευσης και πολιτιστικά

Για τις περιπτώσεις γ, δ γίνεται αναλυτική αναφορά παρακάτω. Για τις άλλες περιπτώσεις οι ποσοτικοί δείκτες είναι οι εξής:

Καθαρή συνολική επιφάνεια (τ.μ.) ανά μονάδα διοίκησης η οποία μόνο για τα κοινοτικά καταστήματα είναι:

Για οικισμούς 5^{ου} επιπέδου ελάχιστο 150 τ.μ.

Για οικισμούς 4^{ου} επιπέδου και άνω ελάχιστο 200 τ.μ.

Ωφέλιμη επιφάνεια (κτισμένη) σε τ.μ. ανά απασχολούμενο: 10-25

τ.μ γηπέδου ανά κάτοικο: 0,1-1».

II. Εκπαίδευση

Πίνακας 3. Πολεοδομικά σταθερότυπα για εκπαιδευτικές υποδομές

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ										
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ					ΠΡΟΤΥΠΑ				
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ Βαθμίδες Ηλικίες	Π.Ε.*		ΠΟΛΗ			% χρηστών στον πληθυσμό	Μαθητές/τάξη (max)	Μακ ακτίνα εξυπηρέτησης	ΜΟΝ.**	
	Γειτονιά	Συνοικία	Έδρα Δήμου	Πρωτεύουσα Νομού	Κέντρο Περιφέρειας				Βιώσιμη Μείγθος (χρήστες)	Επιφάνεια Γηπέδου / χρήση (min)
ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ 4-5 ετών	•					2	20-30	400	20-30	15-21
ΔΗΜΟΤΙΚΟ 6-11 ετών	•					10	30	800	30-90	711
ΓΥΜΝΑΣΙΟ 12-15 ετών	•	•				5	35	1500	105	812
ΛΥΚΕΙΟ 15-18 ετών	•	•	•			4	35	1500	105	711
ΓΥΜΝΑΣΙΟ-ΛΥΚΕΙΟ 12-18 ετών	•	•	•			9	35	1500	105	812
ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ 4-18 ετών		•	•					1500-2000		20-30
ΕΙΔΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ			•	•	•					
ΑΝΩΤΕΡΗ				•	•					
ΑΝΩΤΑΤΗ					•					

* Πολεοδομική ενότητα

** Μονάδες

Πηγή: ΦΕΚ-285/Δ/04, ίδια επεξεργασία

A. Νηπιαγωγείο

«Το Νηπιαγωγείο χωροθετείται απαραίτητα μέσα στα όρια της πολεοδομικής ενότητας με βασικό κριτήριο χωροθέτησης την ακτίνα εξυπηρέτησης (maximum ακτίνα : 400 m.) Βιώσιμη μονάδα Νηπιαγωγείου με βάση την ισχύουσα νομοθεσία αποτελεί μαθητικό δυναμικό 20-30 παιδιών. **Ο πληθυσμός που αποτελεί χρήστες** του νηπιαγωγείου, δηλαδή παιδιά ηλικίας 4-6 ετών αποτελεί το **2% του συνολικού**. Τέλος η επιφάνεια ανά χρήστη είναι **15-24 τ.μ.**»

B. Δημοτικό

«Το Δημοτικό Σχολείο χωροθετείται μέσα στα όρια της πολεοδομικής ενότητας με βασικό κριτήριο χωροθέτησης την ακτίνα εξυπηρέτησης (maximum ακτίνα : 800 m.)

Βιώσιμη μονάδα με βάση την ισχύουσα νομοθεσία αποτελεί μαθητικό δυναμικό 30 παιδιών. Σε αστικά κέντρα και οικισμούς που το μαθητικό δυναμικό το επιτρέπει, θεωρείται βιώσιμη μονάδα το 6θέσιο Δημοτικό με δυναμικό 180 μαθητές. Ένα δυναμικό 180 μαθητών αντιστοιχεί σε 1800 κατοίκους, δεδομένου ότι βάσει στατιστικών ερευνών, **οι ηλικίες της δημοτικής εκπαίδευσης (6-11 χρονών αποτελούν) το 10% του πληθυσμού.** Η μέγιστη ανάπτυξη σχολικής μονάδας Δημοτικού μπορεί να φτάνει μέχρι 360 παιδιά (12θέσιο). Ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την οργάνωση σωστής σχολικής ζωής απαγορεύουν την πέρα των 360 παιδιών ανάπτυξη του Δημοτικού. Η επιλογή χωροθέτησης εξαθέσιου ή δωδεκαθέσιου Δημοτικού σε ήδη κατοικημένες περιοχές και τηρουμένου ως βασικού κριτηρίου της ακτίνας εξυπηρέτησης θα εξαρτηθεί τόσο από την πυκνότητα δόμησης όσο και από το προσφερόμενο γήπεδο (θέση - επιφάνεια). **Η επιφάνεια ανά χρήστη είναι κατά κανόνα 7-11 τ.μ.»**

Γ: Γυμνάσιο-Λύκειο

«Ελάχιστη βιώσιμη μονάδα για το Γυμνάσιο αποτελεί το μαθητικό δυναμικό 105 παιδιών (σε 3 τμήματα των 35 μαθητών). Αντιστοιχεί, με στατιστικά στοιχεία σε πληθυσμό 2100 κατοίκων, δηλ. **περίπου στο 5% του πληθυσμού.**

Για το Λύκειο ελάχιστη βιώσιμη μονάδα αποτελεί επίσης το μαθητικό δυναμικό 105 παιδιών (3 τμήματα των 35 μαθητών), που όμως αντιστοιχεί σε 2700 κατοίκους, δηλ. **στο 4% του πληθυσμού.**

Είναι συχνή και λειτουργική η συγκρότηση εκπαιδευτικών μονάδων λυκείου και γυμνασίου συνολικού δυναμικού 210 μαθητών. **Απαραίτητη επιφάνεια ανά χρήστη και σε αυτή την περίπτωση είναι 7-11 τ.μ.»**

III. Αθλητισμός

**Πίνακας 4 Πολεοδομικά σταθερότυπα για αθλητικούς χώρους
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΑΤΑ ΟΡΙΑ
ΠΥΚΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ**

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ		ΠΡΟΤΥΠΑ			
	ΠΟΛ/ΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΗ	Βιώσιμη μονάδα	Max ακτίνα εξυπηρέτησης	Ωφέλιμη επιφάνεια	τ.μ πρότυπο/ κάτοικο
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	Γειτονιά	3000 και άνω				
-ΠΥΡΗΝΑΣ Α	•	•	25000 τμ	1500	1300	5,5
ΠΥΡΗΝΑΣ Β		•	40000 τμ		6000	5,5

Πηγή: ΦΕΚ-285/Δ/04, ίδια επεξεργασία

«Οι αθλητικές εγκαταστάσεις εξυπηρετούν τις περιοχές κατοικίας και τις εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις. Ομαδοποιούνται σε δυο είδη πυρήνων:

Πυρήνας Α

Πυρήνας Β

Έτσι χωροθετούνται:

Α. Σε οικισμούς 5^{ου} και 4^{ου} επιπέδου ένας πυρήνας Α

Β. Σε οικισμούς 3^{ου} επιπέδου ένας πυρήνας Β

Σε οικισμούς με πληθυσμό πάνω από 30.000, ο οικισμός χωρίζεται σε μονάδες των 5.000 κατοίκων (μέγεθος πολεοδομικής ενότητας) και σε ευρύτερες περιοχές των 30.000 κατοίκων (συνοικίες). Σε κάθε ενότητα συνοικία χωροθετείται πυρήνας Β και σε κάθε ενότητα 5.000 πληθυσμού εξυπηρέτησης χωροθετείται πυρήνας Α.

Οι αθλητικοί πυρήνες θα πρέπει να συνδυάζονται κυρίως με τις μονάδες εκπαίδευσης. Επίσης θα πρέπει να συνδυάζεται με τους ελεύθερους χώρους και τους χώρους πρασίνου της περιοχής.

Τέλος, το πρότυπο για την λειτουργία του αθλητισμού είναι **5,5 τ.μ./κάτοικο**. Αυτό βέβαια αφορά την επιθυμητή κατάσταση και όχι στα ελάχιστα αναγκαία και εφικτά».

IV. Πράσινο- Ελεύθεροι Χώροι

Πίνακας 5 Πολεοδομικά σταθερότυπα για χώρους πρασίνου
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΑΤΑ ΟΡΙΑ
ΠΥΚΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

	ΠΟΛ/ΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ- ΓΕΙΤΟΝΙΑ	ΠΟΛΗ	Ακτίνα εξυπηρέ- τησης (μ.)	Βιώσιμο μέγεθος (Ha)
Νησίδες Πρασίνου	0,25		800	0,01- 0,10
Πλατείες	0,5		800	0,10- 0,50
Παιδικές Χαρές	0,25			0,01- 0,10
Πάρκο		1,5	1500	0,50- 1,50
Πάρκο πόλης		5,5	πόλη	>1,5

Πηγή: ΦΕΚ-285/Δ/04, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 6 Πολεοδομικά σταθερότυπα για χώρους πρασίνου

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ									
ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΧΑΡΕΙ - ΠΑΡΚΑ									
ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΤΑ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΠΟΛΗΣ									
Παροδοχή για μέση πυκνότητα:	50 κατ/ha	80 κατ/ha		100 κατ/ha	100 κατ/ha	100 κατ/ha	100 κατ/ha		
ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΧΑΡΕΙ ΓΑΡΚΑ	από 3 000 κ κατω	από 3 000 μέχρι 8 000		από 8 000 μέχρι 2 000	από 25 000 μέχρι 100 000	από 100 000 μέχρι 200 000	από 200 000 και άνω		σχετικά εξ. απρόσμενες (μ)
Παιδικές γωνιές γ.α νήπια 1-6 ετών	0,25	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	μερικά οικ. τετράγ.
Παιδική γαρά για παιδιά 6-12 ετών	0,5	0,75	0,75	0,75	0,75	0,75	0,75	0,75	150-250
Ελεύθερα γήπεδο για νεους 12-18 ετών	0,75	0,75	0,75	0,75	1,3	1	1	1,0	300-400
νησίδες + πλατείες + παρκά γειτονίας			1,5	1,5	1,5	1,5	1,75	1,75	300-400
πάρκο συνοικίας					1,5	2,25	2,0	2,0	500-600
πάρκο διαμερίσματος ή τομέα							2,0	1,5	-
πάρκο πόλης	5,5	6	4,5	5,5	4	3,5	2,5	2,0	-
συνολικό (μ3 /κατ.)	7,0	8	8	9	9,25	9,5	9,5	9,5	

Πηγή: τμήμα προγραμματισμού του ΥΠΕΚΩΔΕ για την εκπόνηση των μελέτων ΕΠΑ.

«Το σύστημα ελεύθερων χώρων πρέπει να καλύπτει μια μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων, οι οποίες αναπτύσσονται σε χώρους που σχεδιάζονται σε διάφορες αποστάσεις από τον τόπο κατοικίας και σε διάφορα μεγέθη, ανάλογα με τον προορισμό τους.

Για τους χώρους πρασίνου **δεν υπάρχει άμεση αναφορά σε τ.μ. ανά κάτοικο**, αλλά σε εκτάρια ανά πολεοδομική ενότητα. Έτσι, οι αστικοί χώροι πρασίνου διακρίνονται σε:

- Ελεύθεροι Χώροι Πολεοδομικής Ενότητας
- Ελεύθεροι Χώροι Πόλης/ Οικισμού

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν:

1. Νησίδες πρασίνου βιώσιμου μεγέθους 0,01-0,1 Ha. Παίζουν ρόλο στην ορθολογική οριστικοποίηση του σχεδιασμού και στην δημιουργία «ανοιγμάτων» στον δομημένο ιστό. Βρίσκονται συνήθως σε συμβολές οδών και χρησιμοποιούνται για την διέλευση και την στάση των πεζών.
2. Πλατείες 0,1-0,5 Ha, με ή χωρίς εξοπλισμό. Χρησιμοποιούνται σαν χώροι κοινωνικής επαφής και αναψυχής. Το πράσινο δεν είναι το κύριο χαρακτηριστικό τους.
3. Παιδικές χαρές-γωνιές μεγέθους 0,01-0,1 Ha. Μπορεί να αφορούν τμήματα πεζοδρόμων και αποτελούν χώρους αναψυχής.
4. Πάρκο πολεοδομικής ενότητας-γειτονιάς 0,5-1,5 Ha. Το πράσινο είναι το κύριο χαρακτηριστικό του, αλλά εκτός από αυτό μπορεί να περιλαμβάνει δραστηριότητες ενεργητικής αναψυχής, όπως χώρους παιχνιδιού, παιδικές χαρές και μικρές αθλητικές εγκαταστάσεις.

Στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα πάρκα της πόλης/οικισμού. Οι χώροι της κατηγορίας αυτής συχνά τοποθετούνται σε φυσικές περιοχές και πρέπει να διαμορφωθούν έτσι ώστε να προστατευθεί και να αναδειχθεί ο φυσικός χαρακτήρας του τοπίου. Αποτελούν τις «φυγές» από το αστικό περιβάλλον και γι' αυτό θα ήταν σκόπιμο να αποφευχθούν οι λειτουργίες με έντονη όχληση.

Τα προτεινόμενα μεγέθη και σε αυτή την περίπτωση αφορούν στην επιθυμητή κατάσταση και όχι στα ελάχιστα, αναγκαία και εφικτά».

V. Πολιτιστικά

Πίνακας 7. Πολεοδομικά σταθερότυπα για πολιτιστικές υποδομές

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΑΤΑ ΟΡΙΑ ΠΥΚΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ				
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ	ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ			
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ	ΠΟΛ/ΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ-ΓΕΙΤΟΝΙΑ	ΟΜΑΔΑ ΓΕΙΤΟΝΙΩΝ-ΣΥΝΟΙΚΙΑ	ΟΙΚΙΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ 5 ΚΑΙ 4 ΕΠΙΠΕΔΟΥ	ΟΙΚΙΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ 3 ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΚΑΙ ΑΝΩ
Πνευματικό κέντρο			•	•
Μορφωτικό κέντρο			•	•
Υπαίθριος χώρος	•	•	•	•
Κοινωνικό κέντρο			•	•
Πολιτιστικό κέντρο			•	•
Χώρος πολλαπλών χρήσεων		•	•	•
Σύνολο Αναγκαίας γης τμ/κατοικο			0,2	0,1

Πηγή: ΦΕΚ-285/Δ/04, ίδια επεξεργασία

Οι κύριες πολιτιστικές εγκαταστάσεις είναι Αίθουσες Τέχνης, Πινακοθήκες, Πνευματικά Κέντρα, Αίθουσες Πολιτιστικών Εκδηλώσεων. Επειδή το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χώρων αυτών ανήκει συνήθως σε ιδιώτες είναι δύσκολο να καθοριστούν πρότυπα μεγέθη που να διέπουν τη χωροθέτηση τους. Ενδεικτικά πάντως δίνονται οι δείκτες για πνευματικά-πολιτιστικά κέντρα:

- **0,2 τ.μ./ κάτοικο για οικιστικά κέντρα 5^{ου} και 4^{ου} επιπέδου**
- **0,1 τ.μ./ κάτοικο για οικιστικά κέντρα 3^{ου} επιπέδου και άνω**

3.3.5.3.«Άλλες Λειτουργίες»

I. Λιανικό Εμπόριο

«Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του οικισμού, το πληθυσμιακό του μέγεθος και η οργάνωση και κατανομή των κεντρικών λειτουργιών του είναι από τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη του λιανικού εμπορίου. Οι δείκτες και τα πρότυπα μπορούν να εξειδικεύονται ανάλογα με τους κλάδους και τις κατηγορίες του λιανικού εμπορίου, τις ειδικές απαιτήσεις εξυπηρέτησεων. Για τον πολεοδομικό σχεδιασμό εκτιμάται ότι μια αποδεκτή τιμή είναι 0,35-0,65 τ.μ./ κάτοικο, ωστόσο οι συγκεκριμένοι δείκτες επηρεάζονται από αστάθμητους παράγοντες της ελεύθερης αγοράς.

Έτσι προκύπτει από ανάλυση ότι ο μέσος δείκτης για τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας είναι περίπου 2τ.μ./κάτοικο κατανεμημένος ως εξής :

- **χονδρικό εμπόριο: 0,36 τ.μ./ κάτοικο**
- **λιανικό εμπόριο: 1, 64 τ.μ. /κάτοικο**

Η σύγκριση του δείκτη του λιανικού εμπορίου με τους δείκτες του εξωτερικού που κυμαίνονται στο όριο μεταξύ 0,35-0,65 τ.μ./ κάτοικο, ενισχύει την άποψη ότι το δείκτης θα υποστεί μείωση.

Δείκτες συγκέντρωσης

Οι δείκτες αυτοί επηρεάζονται από :

- το πληθυσμιακό μέγεθος
- την κατηγορία ή το είδος εμπορίου και
- την οργάνωση σημείων προσπελασιμότητας».

II. Παραγωγικές Δραστηριότητες:

1. Τουρισμός

«Για την επιλογή και χωροθέτηση περιοχών που προορίζονται για τουριστική ανάπτυξη πρέπει να εκτιμηθεί κατ' αρχήν η ζήτηση και η ανάγκη για β' κατοικία, και γενικά να ληφθούν υπ' όψιν τα εξής στοιχεία:

- Φυσικό περιβάλλον-ύπαρξη τουριστικών πόρων:
 1. φυσικά χαρακτηριστικά
 2. πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά
 3. δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά
- Βαθμός ανάπτυξης
 1. προσπέλαση
 2. οικιστική δομή, υπηρεσίες, εξυπηρετήσεις
 3. τεχνική υποδομή»

2. Βιομηχανικές και άλλες παραγωγικές εγκαταστάσεις

«Τα κριτήρια και οι παράμετροι ανάπτυξης υπερτοπικής σημασίας περιοχών παραγωγικών δραστηριοτήτων καθορίζονται από τα πλαίσια χωροταξικού σχεδιασμού ή τα αντίστοιχα Ειδικά Πλαίσια και Προγράμματα.

Γενικά, δείκτες και πρότυπα εξειδικεύονται ανάλογα με τους κλάδους και τις κατηγορίες των παραπάνω εγκαταστάσεων και δίδονται από τους αρμόδιους φορείς κατά περίπτωση.

Για την οργάνωση, συγκεκριμένα των τοπικών αναγκών στον πολεοδομικό σχεδιασμό προσδιορίζεται τιμή δείκτη:

- για οικισμούς πληθυσμού μέχρι 25.000 κατοίκους από 0,2-1,0 τ.μ./ κάτοικο
- για οικισμούς πληθυσμού πάνω των 25.000 κατοίκων από 0,7-2,5 τ.μ./ κάτοικο»

Από την μελέτη των προδιαγραφών προκύπτει ο **πίνακας 8**, ο οποίος επιχειρεί να ομαδοποιήσει τα χαρακτηριστικά της μεταβλητής πληθυσμός και τον τρόπο με τον οποίο αυτά υπεισέρχονται στα σχέδια. Στον **πίνακα 9** παρουσιάζονται συνοπτικά τα επιθυμητά μεγέθη ανά κάτοικο/χρήστη για κάθε πολεοδομική λειτουργία όπως αυτά προκύπτουν από τα πολεοδομικά πρότυπα, ενώ στον **πίνακα 10** συνοψίζονται οι τύποι υπολογισμού που χρησιμοποιούνται για συγκεκριμένους δείκτες των πολεοδομικών προτύπων.

Πίνακας 8 Συγκεντρωτικός πίνακας χαρακτηριστικών και δεικτών του πληθυσμού για κάθε σχέδιο

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ																										
	Φάση Ανάλυσης										Φάση Προγραμματισμού															
	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ									ΔΕΙΚΤΕΣ					ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ / ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ	ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	6					
ΧΣΠ	•		•	•		•	•	•	•	○	○	○									•					
ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΑ	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•									•					
ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ	•	•		•		○			•	○	○	○				•					•			•	•	•
ΓΠΜ		○				○			○							•					•			•	•	•
ΕΠΜ		○				○			○							•					•			•	•	•

• άμεση αναφορά

○ έμμεση αναφορά

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Φυσική κίνηση πληθυσμού
2. διάρθρωση κατά φύλλο και ηλικία
3. μεταναστευση
4. αστικοποίηση

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

5. μέγεθος νοικοκυριών
6. μορφωτικό επίπεδο
7. προέλευση πληθυσμού-μειονοτικές ομάδες

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

8. οικονομικά ενεργός-μη ενεργός πληθυσμός
9. απασχόληση-ανεργία

ΔΕΙΚΤΕΣ

1. πυραμίδες
2. προβολές
3. Δείκτες αστικοποίησης
4. Πυκνότητα
5. Χωρητικότητα
6. Συντελεστής κορεσμού

Για τα ΧΣΠ περιγράφεται στις προδιαγραφές τρόπος απεικόνισης των στοιχείων σε χάρτη

Πηγή: αντίστοιχα ΦΕΚ, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 9. Πίνακας επιφάνειας γηπέδου ανά κάτοικο/ χρήστη

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΑΤΑ ΟΡΙΑ ΠΥΚΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ			
Πίνακας επιφάνειας γηπέδου ανά κάτοικο			
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ		Επιφάνεια Γηπέδου / κάτοικο-χρήστη	
		Οικισμός 5ου και 4ου επιπέδου	Οικισμός 3ου,2ου και 1ου επιπέδου
ΚΑΤΟΙΚΙΑ	α' κατοικία	28-45 τμ/κάτοικο	
	β' κατοικία	15-35 τμ/κάτοικο	
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	15-24 τμ/χρήστη	
	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	7-11 τμ/χρήστη	
	ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΛΥΚΕΙΟ	7-11 τμ/χρήστη	
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ		5,5 τμ/κάτοικο	
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ		0,2 τμ/κάτοικο	0,1 τμ/ κάτοικο
ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ		0,35-0,65 τμ/κάτοικο	
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ		0,2-1,0 τμ/κάτοικο	0,7-2,5 τμ/κάτοικο

Πηγή: ΦΕΚ-285/Δ/04, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 10. Τύποι υπολογισμού πολεοδομικών μελετών

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΑΤΑ ΟΡΙΑ ΠΥΚΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ			
ΤΥΠΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΤΥΠΩΝ			
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΔΕΙΚΤΗΣ	ΤΥΠΟΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ
μεταβολή πληθυσμού	προβολή-εκτίμηση πληθυσμού		
αποδεκτές οικιστικές συνθήκες	πυκνότητα (d)	$d = \sigma / (k + u \cdot \sigma) \cdot 10^4$	100 < d < 400 άτομα/Ha, 400 < d < 600 άτομα/Ha για 1' κ 2' επιπ.
ανάγκες σε κοινωνική και τεχνική υποδομή	χωρητικότητα-πληθυσμός χωρητικότητας	$C_{ολ} = (\text{πρόβλεψη πληθυσμού στον χρόνο-στόχο}) / \lambda$	
		$C_{ολ} = d \cdot E \cdot \lambda$	
	συντελεστής κορεσμού λ		λ >= 0,65, 1' επιπ λ >= 0,55, 2' επιπ λ >= 0,50, 3' επιπ λ >= 0,40, 4' κ 5' επιπ

Πηγή: ΦΕΚ-285/Δ/04, ίδια επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Συμπεράσματα

4.1. Πρώτα συμπεράσματα από την εξέταση των τεχνικών προδιαγραφών όλων των σχεδίων

Γενικά, όπως διαπιστώνουμε, ο σχεδιασμός σαν διαδικασία διακρίνεται σε δυο βασικά στάδια. Στην φάση της ανάλυσης της περιοχής μελέτης και στην φάση του προγραμματισμού ή αλλιώς φάση των προτάσεων. Στην φάση της ανάλυσης επιχειρείται μια περιγραφή της περιοχής μελέτης. Παράλληλα με τα υπόλοιπα στοιχεία (γεωγραφικό ανάγλυφο κ.α.) γίνεται και μια περιγραφή του δημογραφικού της προφίλ. Είναι μια διαδικασία εξαιρετικά σημαντική καθώς από το δημογραφικό προφίλ φαίνεται ουσιαστικά η δυναμική μιας περιοχής και προκύπτουν σημαντικά στοιχεία για τις δυνατότητες ανάπτυξής της. Η ανάλυση των δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού μας επιτρέπει σ' ένα πρώτο επίπεδο να δούμε τις δυνατότητες ανάπτυξης της περιοχής, την αναμενόμενη εξέλιξη του πληθυσμού, ενώ προκύπτουν στοιχεία για την παραγωγικότητα του πληθυσμού, για το επίπεδο μόρφωσης του, για την οικονομική του κατάσταση κ.α.

Το δεύτερο βασικό στάδιο κάθε σχεδίου είναι το στάδιο των προτάσεων. Στο στάδιο αυτό η μεταβλητή «πληθυσμός» υπεισέρχεται στο επίπεδο του υπολογισμού των προγραμματικών μεγεθών. Στο στάδιο αυτό, βάσει των προδιαγραφών δεν ενδιαφέρουν τα περισσότερα χαρακτηριστικά του πληθυσμού, αλλά η μελλοντική αύξηση του μεγέθους του, βάσει του οποίου υπολογίζονται οι ανάγκες του πληθυσμού σε κοινωνική και τεχνική υποδομή. Βασικό εργαλείο αυτού του σταδίου είναι τα πολεοδομικά πρότυπα και τα σταθερότυπα. Το αν υπεισέρχεται ικανοποιητικά η μεταβλητή πληθυσμός σ' αυτό το στάδιο θα το αναλύσουμε παρακάτω.

Γίνεται αντιληπτό ότι τα δυο βασικά στάδια της διαδικασίας του σχεδιασμού είναι χαρακτηριστικά και του πως υπεισέρχεται και η μεταβλητή που μας ενδιαφέρει σ' αυτά. Στο στάδιο της ανάλυσης, ο πληθυσμός και τα χαρακτηριστικά του υπεισέρχονται με τρόπο περιγραφικό ώστε να συμβάλουν στην αναγνώριση της περιοχής, ενώ στο στάδιο των προτάσεων ο πληθυσμός μας ενδιαφέρει σαν μέγεθος.

Η αλήθεια είναι ότι βάσει των προδιαγραφών μπορεί να παραλείπονται κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που έχουν αναγνωρισθεί στην φάση της ανάλυσης καθώς δεν είναι υποχρεωτικό να λαμβάνονται υπ' όψιν στην φάση των προτάσεων.

Συνοπτικά, στις προδιαγραφές των ΧΣΠ, κατά την φάση της ανάλυσης ζητείται μια περιγραφή των δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού, χωρίς όμως να εξειδικεύει και να απαιτεί συγκεκριμένους δείκτες. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν ζητούνται άμεσα στοιχεία για την διάρθρωση ανά φύλλο και ηλικία του πληθυσμού, αλλά έμμεσα υπό τον τίτλο δημογραφικές εξελίξεις και τάσεις της περιοχής. Κατά την φάση των προτάσεων ζητούνται οι βασικές υποθέσεις για τον πληθυσμό, το ΑΕΠ και την απασχόληση αλλά και πάλι χωρίς να προβλέπει τη χρήση συγκεκριμένων δεικτών και τύπων υπολογισμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ δείκτες όπως προβολές, πληθυσμιακές πυραμίδες, δείκτες αστικοποίησης είναι απαραίτητοι στη μελέτη, στο κείμενο των προδιαγραφών απλά υπονοούνται.

Για τα ρυθμιστικά σχέδια, οι προδιαγραφές στο στάδιο της ανάλυσης είναι πολύ πιο σαφείς. Ζητούνται όλα τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού και με τρόπο σαφή και προσδιορισμένο. Ζητούνται επίσης οι δείκτες αστικοποίησης, πυραμίδες ηλικιών και η φυσική κίνηση του πληθυσμού από το 1971 και μετά. Βέβαια στο στάδιο των προτάσεων, οι προδιαγραφές γενικεύουν αρκετά απαιτώντας τον «καθορισμό επιθυμητών πληθυσμιακών, δημογραφικών και αναπτυξιακών μεγεθών». Παρατηρείται και εδώ έλλειψη δεικτών και τυπολογίας μέσω των οποίων θα προκύψει αυτός ο καθορισμός.

Οι τεχνικές προδιαγραφές των Γ.Π.Σ. στο στάδιο της ανάλυσης είναι και αυτές αρκετά ασαφείς. Όλα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού ζητούνται υπό τον όρο κοινωνικά στοιχεία χωρίς περαιτέρω εξειδίκευση. Επίσης παραλείπονται εντελώς στοιχεία για τον οικονομικά ενεργό και μη ενεργό πληθυσμό όπως και για την μετανάστευση. Στις περισσότερες μελέτες υπάρχουν αυτά τα στοιχεία αλλά βάσει του κειμένου των προδιαγραφών δεν θεωρούνται απαραίτητα. Στην φάση του προγραμματισμού και των προτάσεων χρησιμοποιούνται τα πολεοδομικά πρότυπα. Τα πολεοδομικά πρότυπα βάσει κυρίως του αναμενόμενου πληθυσμιακού μεγέθους υπολογίζουν την αναγκαία γη για υποδομές. Υπολογίζονται επίσης, βάσει τύπων που δίνονται κι άλλοι δείκτες όπως η πυκνότητα, η χωρητικότητα και συντελεστής κορεσμού της περιοχής.

Οι τεχνικές προδιαγραφές των Γ.Π.Μ. και Ε.Π.Μ. είναι ακόμα πιο ασαφείς στο στάδιο της ανάλυσης ζητώντας συγκεκριμένα «εξειδίκευση δημογραφικών και κοινωνικο-οικονομικών δεδομένων». Στη φάση των προτάσεων και για τις συγκεκριμένες μελέτες χρησιμοποιούνται τα πολεοδομικά πρότυπα.

Ας προσπαθήσουμε όμως να ομαδοποιήσουμε και να συγκεκριμενοποιήσουμε τα συμπεράσματα και τα προβλήματα που προκύπτουν από την εξέταση των τεχνικών προδιαγραφών των σχεδίων.

1. Μια πρώτη κριτική που μπορεί να γίνει αφορά την σαφήνεια των κειμένων των προδιαγραφών. Τα περισσότερα από τα κείμενα των προδιαγραφών είναι κακογραμμένα και ασαφή, με αποτέλεσμα να είναι πολλές φορές δυσνόητα ακόμα και για έμπειρους μελετητές (πόσο μάλλον για άπειρους). Είναι λογικό, λοιπόν λόγω της δεδομένης ασάφειας των κειμένων σε πολλές περιπτώσεις να γίνονται παρερμηνείες και να παρατηρούνται ελλείψεις όσων αφορά τα ζητούμενα χαρακτηριστικά.
2. Στην ουσία του θέματος, παρατηρείται μια διαφοροποίηση στο τρόπο που μελετάται η μεταβλητή πληθυσμός ανάλογα με την κλίμακα του σχεδίου. Στα σχέδια μεγαλύτερης κλίμακας η μεταβλητή «πληθυσμός» και τα χαρακτηριστικά της λαμβάνονται ιδιαίτερα υπ' όψιν κατά το στάδιο της ανάλυσης και της περιγραφής της περιοχής, ενώ δεν ισχύει το ίδιο για την φάση της πρότασης. Για τα σχέδια μικρότερης κλίμακας (ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ, ΓΠΜ, ΕΠΜ) ισχύει το αντίθετο. Η μεταβλητή πληθυσμός λαμβάνεται ιδιαίτερα υπ' όψιν κατά την διαδικασία των προτάσεων με βασικό εργαλείο τα πολεοδομικά πρότυπα, ενώ κατά την φάση της ανάλυσης και ειδικά για τις ΓΠΜ και ΕΠΜ παραλείπονται αρκετά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Συνεπώς, αφού σε πολλά σχέδια υπάρχουν ελλείψεις στα χαρακτηριστικά του πληθυσμού, υπάρχει και παρερμηνεία στην κατανόηση των πραγματικών αναγκών του.
3. Η φύση των προβλημάτων που προκύπτουν από την μελέτη του πληθυσμού, βάσει των προδιαγραφών μπορούν να χωριστούν σε τρεις βασικές κατηγορίες. Σ' ένα πρώτο επίπεδο ποια χαρακτηριστικά λαμβάνονται ή δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη κατά την διαδικασία του σχεδιασμού, σε δεύτερο επίπεδο σε ποιο στάδιο της μελέτης λαμβάνονται υπόψη και σε τρίτο με ποιον τρόπο λαμβάνονται υπόψη. Ας ξεκινήσουμε την κριτική από το στάδιο της

ανάλυσης, κατά το οποίο ζητείται περιγραφή των χαρακτηριστικών του πληθυσμού. Κατά το στάδιο αυτό, λοιπόν, τα περισσότερα χαρακτηριστικά του πληθυσμού λαμβάνονται υπόψη και τα προβλήματα που προκύπτουν, αφορούν, κυρίως, το πώς γίνεται αυτό. Συγκεκριμένα, ο τρόπος με τον οποίο υπεισέρχεται η μεταβλητή πληθυσμός στο στάδιο της ανάλυσης είναι γενικά περιγραφικός. Δεν ζητούνται συγκεκριμένοι δείκτες που να αποτυπώνουν τα ζητούμενα χαρακτηριστικά, έτσι η αποτύπωση τους γίνεται είτε περιγραφικά είτε με τη χρήση απόλυτων μεγεθών. Εξαίρεση αποτελούν οι πληθυσμιακές πυραμίδες και οι πληθυσμιακές προβολές που ζητούνται σε όλα σχεδόν τα σχέδια. Και σ' αυτή την περίπτωση όμως δεν προκύπτουν από τις προδιαγραφές συγκεκριμένες οδηγίες υπολογισμού με αποτέλεσμα, ειδικά για την περίπτωση των πληθυσμιακών προβολών να παρατηρούνται συχνά είτε ακούσια είτε εκούσια λάθη. Σύνθετοι και αδροί δείκτες και άλλοι δομικοί δείκτες του πληθυσμού δεν θεωρούνται απαραίτητοι από τις προδιαγραφές και συχνά δεν ζητούνται με αποτέλεσμα να είναι στο χέρι του μελετητή να τους χρησιμοποιήσει. Η μη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων δεικτών μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην μελέτη των χαρακτηριστικών του πληθυσμού. Κι αυτό γιατί δεν αποτυπώνονται με κάποιο τρόπο οι χωρικές ανισότητες και ανισοκατανομές (οικονομικές, δημογραφικές, κοινωνικές). Το πρόβλημα γίνεται ακόμα εντονότερο στα σχέδια μικρής κλίμακας που έτσι κι αλλιώς η μεταβλητή πληθυσμός υποεκτιμάται στο στάδιο της ανάλυσης. Ούτε σ' αυτή τη κλίμακα αποτυπώνονται οι ενδοαστικές ανισότητες που αφενός μπορεί να είναι πιο έντονες, αφετέρου είναι σίγουρα πιο διακριτές.

4. Τα προβλήματα που προκύπτουν από την μελέτη του πληθυσμού, βάσει των πολεοδομικών προτύπων, κατά την φάση των προτάσεων αφορούν τόσο τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη, όσο και το πώς λαμβάνονται υπόψη τα υπόλοιπα. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει τα πολεοδομικά πρότυπα είναι μια προσπάθεια ποσοτικοποίησης των αναγκών σε κοινωνική υποδομή του πληθυσμού, σε επίπεδο γειτονιάς/πολεοδομικής ενότητας και τελικά του συνολικού οικισμού. Το μέγεθος που χρησιμοποιείται **αποκλειστικά** για τον υπολογισμό των αναγκών αυτών είναι το μελλοντικό μέγεθος του πληθυσμού. Σ' αυτό το στάδιο δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του, πολλά από τα οποία έχουν μελετηθεί στην φάση της ανάλυσης. Ένα πρώτο ζήτημα που τίθεται, λοιπόν, είναι η

αξιοποίηση των στοιχείων που προκύπτουν από την φάση της ανάλυσης. Ουσιαστικά η μελέτη του πληθυσμού που πραγματοποιείται στην φάση της ανάλυσης ακυρώνεται και τα χαρακτηριστικά του που μελετήθηκαν δεν χρησιμοποιούνται για τον προγραμματισμό των αναγκών σε κοινωνική υποδομή. Σχεδόν αυτόματα λοιπόν προκύπτει ένα δεύτερο ζήτημα. Αφού ο κοινωνικός διαχωρισμός του χώρου είναι δεδομένος, δεν δύναται οι ανάγκες για κοινωνικές και τεχνικές υποδομές να υπολογίζονται αποκλειστικά από το μέγεθος του πληθυσμού, παραλείποντας τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του. Η γενικότερη αυτή κριτική, που ξεκινάει από τον Κων. Δοξιάδη, και απασχόλησε και απασχολεί πολλούς πολεοδόμους, έγκειται «στο κατά πόσο μια γειτονιά μπορεί να δομείται μόνο στα απαραίτητα πρότυπα αποστάσεων, πληθυσμού και πολεοδομικού εξοπλισμού ή τελικά πρέπει να δομείται επάνω σε κοινωνικά και λειτουργικά στοιχεία».

5. Πέραν της γενικής κριτικής για τη θεωρία των πολεοδομικών προτύπων υπάρχουν και συγκεκριμένα προβλήματα που παρατηρούνται κατά την χρήση τους. Κατ' αρχήν, όλες οι ανάγκες σε κοινωνικές υποδομές προκύπτουν ως ποσοστό συγκεκριμένων ομάδων χρηστών επί του συνολικού προβλεπόμενου πληθυσμού. Τα ποσοστά αυτά δεν προκύπτουν όμως βάσει των δημογραφικών δομών του πληθυσμού μιας συγκεκριμένης περιοχής μελέτης, αλλά ορίζονται εξ' αρχής από τις τεχνικές προδιαγραφές των προτύπων. Απαραίτητη προϋπόθεση λοιπόν, πέραν των σωστών προβλέψεων, είναι τα ποσοστά αυτά να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, κάτι που σε πολλές περιπτώσεις δεν ισχύει (π.χ. βάσει των προδιαγραφών χρήστες του δημοτικού είναι το 10% του συνολικού πληθυσμού).
6. Πολλά από τα πολεοδομικά πρότυπα μεγέθη δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα, αλλά συμβουλευτικό. Έτσι ενώ μπορεί θεωρητικά να προβλέπεται συγκεκριμένο ποσοστό γης για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών του πληθυσμού, στην πράξη αυτό ποτέ δεν υλοποιείται.

Ένα άλλο ζήτημα που προκύπτει σε σχέση με τα πολεοδομικά πρότυπα είναι η επάρκεια τους. Κάποια από τα προτεινόμενα μεγέθη θεωρούνται ξεπερασμένα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τα προτεινόμενα μεγέθη για χώρους πρασίνου. Πέραν του ότι, τα συγκεκριμένα μεγέθη δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα, όπως αναφέραμε και παραπάνω, οι τιμές τους ανά κάτοικο είναι από τις μικρότερες παγκοσμίως. Τέλος, άλλο

ένα θέμα που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής είναι η ελαστικότητα των προτύπων, πόσο ευμετάβλητα είναι δηλαδή σε διάφορους παράγοντες και κυρίως πως και αν μεταβάλλονται ανάλογα με το κοινωνικο-οικονομικό προφίλ κάθε περιοχής. Βάσει των σημερινών προδιαγραφών, η ελαστικότητα του προτύπου αναφέρεται κύρια στην απόκλιση μεταξύ του θεωρητικά επιθυμητού και του εφικτού ή εφαρμόσιμου. Ένας από τους βασικούς λόγους για την απόκλιση αυτή, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στις προδιαγραφές, είναι η αντίσταση των κοινωνικών δυνάμεων. Το ζήτημα είναι ότι η απόκλιση συνήθως πραγματοποιείται προς τα κάτω (εξασφαλίζεται δηλαδή λιγότερη γη για κοινωνικές υποδομές), και άρα ενάντια στις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Έτσι προκύπτει ένα πιο φιλοσοφικό ερώτημα: ποιες θεωρούνται κοινωνικές δυνάμεις; Ποιοι μπορούν να επηρεάσουν τον σχεδιασμό σε βάρος του κοινωνικού συνόλου; Ο σχεδιασμός σήμερα γίνεται προς όφελος των δυνάμεων της αγοράς ή προς όφελος του κοινωνικού συνόλου;

4.2. Χαρακτηριστικά του πληθυσμού που παραλείπονται συστηματικά κατά την διαδικασία του σχεδιασμού

Η εξέλιξη του χώρου, κυρίως του αστικού, και οι νέες παραγωγικές και καταναλωτικές σχέσεις που προκύπτουν δημιουργούν νέες ανάγκες για τον πληθυσμό και την κοινωνία. Χαρακτηριστικά που πριν μερικά χρόνια δεν απασχολούσαν τους πολεοδόμους, αποτελούν σήμερα καθημερινότητα για τους κατοίκους των αστικών κυρίως κέντρων. Η καθημερινή κινητικότητα για λόγους εργασίας, και οι τάσεις φυγής με κάθε ευκαιρία από την πόλη, λόγω της κακής ποιότητας ζωής είναι δύο από αυτά τα χαρακτηριστικά που θα αναλύσουμε παρακάτω. Παράλληλα σημαντικά δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού που λαμβάνονται υπόψη στην φάση της ανάλυσης, δεν χρησιμοποιούνται τελικά για τον προσδιορισμό των αναγκών του:

4.2.1. Καθημερινή κινητικότητα για λόγους εργασίας

Η καθημερινή κινητικότητα στο πλαίσιο της εργασίας αποτελεί όλο και εντονότερο φαινόμενο στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. «Ο μέσος όρος του χρόνου καθημερινής μετακίνησης μεταξύ κατοικίας και εργασίας, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι 38 λεπτά, όμως μπορούν να παρατηρηθούν μεγάλες διαφορές τόσο σε επίπεδο μεμονωμένων ατόμων (το 18% των ερωτηθέντων δήλωσαν χρόνους καθημερινής

μετακίνησης μεταξύ κατοικίας και εργασίας που υπερβαίνουν τα 60 λεπτά) όσο και μεταξύ χωρών» (Damian Merllie, Pascal Paoli, 2000).

Παρ' όλα αυτά, είναι ένα ζήτημα που δεν απασχόλησε και δεν απασχολεί τις διαδικασίες του σχεδιασμού στην χώρα μας (τουλάχιστον βάσει των στοιχείων που προκύπτουν από τις προδιαγραφές των σχεδίων). Οι βασικές πτυχές, του φαινομένου που έχουν άμεση σχέση με τον χωρικό σχεδιασμό είναι δύο: Πρώτον, ο αριθμός των εργαζομένων που μετακινούνται καθημερινά και δεύτερον η μεταβολή (αύξηση ουσιαστικά) της απόστασης που πρέπει να διανύσουν και του χρόνου που χρειάζονται.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ για το 2001, «η κινητικότητα εκφραζόμενη ως ποσοστό απασχολούμενων ενός δήμου που εργάζονται σε διαφορετικό δήμο από αυτόν που κατοικούν, αφορά περίπου το 27% των εργαζομένων της χώρας, ήτοι 1.100.000 άτομα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η απόσταση που διανύουν είναι σχετικά μικρή, αλλά υπάρχει και ένα σημαντικό ποσοστό που εργάζεται σε δήμο αρκετά απομακρυσμένο από τον τόπο διαμονής του. Πάντως η συστηματική επεξεργασία των δεδομένων σε επίπεδο δήμου δείχνει ότι η κινητικότητα εκτός των ορίων της περιφέρειας, με εξαίρεση ορισμένους δήμους που βρίσκονται στα όρια δυο περιφερειών, αποτελεί πιο σπάνιο φαινόμενο» (Ντυκέν Μαρί-Νοέλ, Κακλαμάνη Σταματίνα, 2009). Κατά συνέπεια το φαινόμενο παρουσιάζεται πιο έντονο σε επίπεδο δήμου, ενώ και σε επίπεδο νομού παρουσιάζονται επίσης κάποιες μετακινήσεις που σε συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι αξιοσημείωτες. (κυρίως μεταξύ των νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης και των γειτονικών τους αντίστοιχα).

Βέβαια, τόσο στο εσωτερικό των Περιφερειών όσο και στο εσωτερικό των νομών, η ένταση της κινητικότητας παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις. Αν εξαιρέσουμε πάντως τις περιφέρειες των δυο μητροπολιτικών κέντρων της χώρας, στις υπόλοιπες η κινητικότητα του πληθυσμού για λόγους εργασίας περιορίζεται σημαντικά, υποδηλώνοντας έτσι μια σχετική αυτονομία των τοπικών αγορών εργασίας των δήμων των περιοχών αυτών. «Ο βαθμός αυτονομίας της αγοράς εργασίας ενός δήμου υπολογίζεται βάσει ενός δείκτη που δίνει το ποσοστό των θέσεων απασχόλησης που καλύπτονται από τους απασχολούμενους που διαμένουν και εργάζονται στον δήμο αυτό» (Gadais et al., 2004). Σε επίπεδο περιφέρειας αντίστοιχα, ο μέσος δείκτης αυτονομίας των τοπικών αγορών εργασίας αναφέρεται στον σταθμισμένο μέσο όρο

των βαθμών αυτονομίας των δήμων της. Ενημερωτικά, ο υψηλότερος βαθμός αυτονομίας των τοπικών αγορών εργασίας εμφανίζεται στο Αιγαίο και την Ανατολική Μακεδονία-Θράκη (91%), ενώ ο χαμηλότερος στην Αττική και την Κεντρική Μακεδονία με 61% και 75% αντίστοιχα.

Ταυτόχρονα μπορούμε να παρατηρήσουμε και τις διακυμάνσεις στο εσωτερικό των περιφερειών, τις διαφορές, δηλαδή, της έντασης της κινητικότητας μεταξύ των νομών. Ο δείκτης που χρησιμοποιείται για να προσεγγίσουμε το εύρος αυτών των διαφορών είναι ο σταθμισμένος συντελεστής μεταβλητότητας (WCV). Από υπολογισμούς προκύπτει ότι η περιφέρεια με την μεγαλύτερη ανομοιογένεια είναι η Κεντρική Μακεδονία (45%) και ακολουθούν τα νησιά του Αιγαίου και η Στερεά Ελλάδα, ενώ την μικρότερη έχει η Αττική με δείκτη <10%, επιβεβαιώνοντας ότι η κινητικότητα στην περιφέρεια είναι γενικευμένο φαινόμενο. Αντίστοιχη έρευνα έχει γίνει και για το χαμηλότερο γεωγραφικό επίπεδο, υπολογίζοντας τον σταθμισμένο συντελεστή (WCV) στο εσωτερικό των νομών ώστε να διαπιστώσουμε τα επίπεδα ομοιογένειας ή ανομοιογένειας του φαινομένου μεταξύ των δήμων. *(πίνακες 11,12)*

Πίνακας 11. Εκτίμηση της έντασης της κινητικότητας σε επίπεδο περιφέρειας

	Περιφέρειες:	Κατανομή απασχόλησης (%)	Κινητικότητα: [1]	WCV [2]	Μέσο δείκτης αυτονομίας των Δήμων (%)
XI+XII	ΑΙΓΑΙΟΥ [3]	4.2	9.0	43.5	90.8
I	ΑΝΑΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ	5.2	9.6	20.3	90.6
VII	ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	5.8	9.8	26.1	90.1
X	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	5.4	10.6	31.6	90.1
VI	ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	1.8	11.7	19.2	88.5
V	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	6.5	13.0	21.1	87.2
IV	ΗΠΕΙΡΟΥ	2.8	13.9	23.5	86.4
XIII	ΚΡΗΤΗΣ	5.6	13.9	30.0	86.2
VIII	ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	4.8	14.3	40.0	87.3
III	ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	2.3	15.9	22.6	84.5
II	ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	17.0	26.2	45.2	74.6
IX	ΑΤΤΙΚΗΣ	38.5	44.6	9.2	61.1
	ΕΛΛΑΔΑ	100.0	26.9	55.1	

Πηγή: Ντυκέν Μ.Ν., Κακλαμάνη Σταματίνα, 2009

Πίνακας 12. Ανομοιογένεια στο εσωτερικό του νομού

		ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ (ποσοστό των απασχολημένων που εργάζονται σε διαφορετικό δήμο από αυτόν που γεννούν)			
		Πολύ περιορισμένη	Περιορισμένη	Υψηλότερη ένταση	Εντονότητα
ΑΝΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ	Πολύ περιορισμένη				
	Περιορισμένη	(Δ.1) Αιτωλοακαρνανία, Αρκαδία, Εβρο- θεσσαλία, Ηλεία, Καρδίτσα, Πέλο- πόννησος, Φωκίδα	Δ.2, Αιολία, Άρτα, Αγία Δρόμα, Ζακύνθος, Ευβάχεια, Κέρκυρα, Λάρισα, Εύβοια, Πέλοπος, Ρεθύμνο, Σέρρες, Τρικαλά, Χαλκιδική, Φθιώτιδα		
	Υψηλότερη ένταση			(Γ) Ημαθία, Ιωάννινα, Κοζάνη, Μακεδονία, Χαλκιδική	
	Εντονότητα	Δ.3, Αρκαδία, Αρκαδία, Αρκαδία, Αρκαδία	(Β.1) Αρκαδία, Κοζάνη		

Πηγή: Ντυκέν Μ.Ν., Κακλαμάνη Σταματίνα, 2009

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η κινητικότητα για λόγους εργασίας είναι ένα φαινόμενο που αρχίζει να απασχολεί σε μεγάλο βαθμό και την χώρα μας (Στις ανεπτυγμένες χώρες αποτελεί έντονο φαινόμενο εδώ και μερικές δεκαετίες). Είναι, επίσης ένα φαινόμενο που απασχολεί όλα τα επίπεδα σχεδιασμού. Ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα η καθημερινή κινητικότητα μεταξύ των δήμων είναι δεδομένη και αναπόφευκτη. Το φαινόμενο αποκτά ανησυχητικές διαστάσεις όταν τα ποσοστά κινητικότητας είναι υψηλά σε επίπεδο νομού και περιφέρειας. Στην χώρα μας, ακόμα είναι περιορισμένο στις περισσότερες περιφέρειες (αν εξαιρέσουμε την Αττική και την Κ. Μακεδονία) αλλά υπάρχουν σαφείς τάσεις έντασης του και είναι καθήκον των μελετητών να το λαμβάνουν υπόψη τους κατά τον σχεδιασμό-προγραμματισμό. Συμπερασματικά, λοιπόν, η ανάπτυξη της κινητικότητας στο πλαίσιο της εργασίας και η έντασή της σχετίζονται με μια σειρά χαρακτηριστικών και ειδικότερα:

«Τη γεωμορφολογία η οποία έχει άμεση επιρροή στις δυνατότητες μετακίνησης στο εσωτερικό των νομών

Το βαθμό αστικοποίησης και κατά συνέπεια το βαθμό συγκέντρωσης της απασχόλησης στα κύρια αστικά κέντρα του κάθε νομού.

Το βαθμό εξειδίκευσης του οικονομικού ιστού του νομού. Όσο πιο αγροτικός είναι ο νομός, τόσο πιο περιορισμένη εμφανίζεται η καθημερινή κινητικότητα.

Τη σχέση των δημογραφικών χαρακτηριστικών με την ένταση του φαινομένου. Συγκεκριμένα οι νομοί με το μικρότερο βαθμό κινητικότητας παρουσιάζουν και τα υψηλότερα ποσοστά γήρανσης του πληθυσμού.» (Ντυκέν Μαρί-Νοέλ, Κακλαμάνη Σταματίνα, 2009).

4.2.2 Εποχιακή Κινητικότητα

Ο ελληνικός τουρισμός είναι έντονα εποχιακός, αφού κατά πλειοψηφία στηρίζεται σε τουρίστες που διακινούνται μαζικά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. «Έτσι, οι σφύζοντες τους καλοκαιρινούς μήνες παράκτιοι τουριστικοί προορισμοί μετατρέπονται σε νεκρές πολιτείες το χειμώνα. Επιπρόσθετα, η υπονοούμενη ενδοετήσια διακύμανση του πληθυσμού στις ελληνικές παράκτιες περιοχές ενισχύεται και από τη ραγδαία ανάπτυξη παράκτιων παραθεριστικών οικισμών» (Κιουσόπουλος Γ., 2005).

Η εποχιακή κινητικότητα είναι ένα χαρακτηριστικό του πληθυσμού που δεν λαμβάνεται άμεσα υπ' όψη στον σχεδιασμό. Στοιχεία για το μέγεθος του πληθυσμού που μετακινείται μπορούν να προκύψουν από την διαθεσιμότητα των κλινών, αλλά δεν υπάρχει ο αντίστοιχος προγραμματισμός ώστε η υποδοχή του συγκεκριμένου μεγέθους να γίνεται χωρίς προβλήματα.

Εκτός από τις ενδεχόμενες μακροχρόνιες δημογραφικές και πολεοδομικές επιπτώσεις σε κάθε παράκτιο τουριστικό προορισμό ή παραθεριστικό οικισμό, εμφανίζονται και ετήσιοι περιοδικοί κύκλοι, κύριο χαρακτηριστικό των οποίων είναι η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού τους κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Το γεγονός αυτό έχει σημαντικότερες επιπτώσεις τόσο οικονομικές και κοινωνικές (π.χ. εποχιακή ανεργία) όσο και πολεοδομικές. Σε πολεοδομικό επίπεδο δεν είναι δυνατός ο ορθός προσδιορισμός των αναγκών σε τεχνική υποδομή και υπηρεσίες σε οικισμούς και περιοχές τουριστικές.

Ταυτόχρονα, διαπιστώνεται ότι λόγω της εντεινόμενης διάχυσης του αστικού χώρου στις εκτός των πόλεων (παράκτιες) περιοχές, ο παράκτιος χώρος τείνει να ομογενοποιηθεί (κυρίως οι περιοχές περιμετρικά της Αθήνας). Σε ώριμο, λοιπόν,

στάδιο ανάπτυξης των παράκτιων περιοχών, τόσο το πλέγμα των εκεί χρήσεων γης, όσο και ο πληθυσμός που διαμένει μόνιμα ή προσωρινά αποτελούν δυσδιάκριτα μεγέθη, δύσκολα καταγραφόμενα με τους υφιστάμενους στατιστικούς δείκτες, και συνεπώς δυσχερώς ταξινομούμενα στις συνήθως χρησιμοποιούμενες τάξεις (π.χ. αστικός ή αγροτικός πληθυσμός κλπ.). Ως συνέπεια των προηγουμένων, συχνά αποδεικνύονται ανεπαρκή και πιθανόν αναξιόπιστα τα διαθέσιμα πληθυσμιακά στοιχεία, όπως τα προμηθεύει η ΕΣΥΕ.

Για τους παραπάνω λόγους είναι αρκετά δύσκολο να προκύψουν ακριβή στοιχεία για τον αριθμό και το μέγεθος τέτοιου είδους μετακινήσεων, αλλά και για την χωρική κατανομή των μετακινήθόντων. Πάντως, «οι εποχικές μετακινήσεις ημεδαπών τουριστών είναι μετακινήσεις πληθυσμού των αστικών περιοχών προς τις μη αστικές. Οι μετακινήσεις αυτές αποτελούν ζωτική ανάγκη του αστικού πληθυσμού λόγω της υποβάθμισης της ποιότητας ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα» (Κατοχιανού Δ., 2005). Όπως προκύπτει από την συγκεκριμένη μελέτη, μπορεί να υπάρξει επίσης συσχέτιση των μετακινήθόντων με τους εσωτερικούς μετανάστες της περιόδου της αστυφιλίας. Πολλοί απ' αυτούς επισκέπτονται εποχιακά τα πατρογονικά τους σπίτια στις μη αστικές περιοχές. Όσον αφορά τον αριθμό των παραθεριστών προκύπτει ότι παραθερίζει το 33% του αστικού πληθυσμού, το οποίο μετατοπιζόμενο προς τις μη αστικές περιοχές, αυξάνει τον πληθυσμό τους κατά 72%.

Γενικά, η διαχρονική μελέτη του πληθυσμού των παράκτιων αστικών κέντρων, δείχνει ότι τα πολυπληθή παράκτια αστικά κέντρα της ηπειρωτικής Ελλάδος αυξάνουν τον πληθυσμό τους. Επίσης, φαίνεται ότι η γειτονία με την ελληνική πρωτεύουσα συμβάλλει στην ανάδειξη νέων παράκτιων αστικών κέντρων. Από την άλλη πλευρά, οι παράκτιες πόλεις στα μικρά νησιά βλέπουν το μόνιμο πληθυσμό τους να συρρικνώνεται, παρά την έξαρση των πληθυσμιακών μεγεθών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες

Επειδή, λοιπόν, απαιτείται πληρέστερη και πιο αξιόπιστη γνώση των εποχιακών εξάρσεων του πληθυσμού, «αναδύεται η ανάγκη ιδιαίτερης καταγραφής/απογραφής του συνολικού πληθυσμού (μόνιμοι κάτοικοι, τουρίστες, παραθεριστές) κατά την εποχή της μεγάλης έντασης του τουριστικού φαινομένου. Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, εκτιμάται ότι η περαιτέρω επεξεργασία της ιδέας για “εποχιακές απογραφές” θα είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα, αφού η ισότιμη χρησιμοποίηση δύο επίσημων απογραφών, της έως σήμερα χρησιμοποιούμενης και μίας νέας αποκλειστικά για την περίοδο της τουριστικής έξαρσης, θα συμβάλλει στην ακριβή και αξιόπιστη πληροφόρηση για την

εξάπλωση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (του τουρισμού συμπεριλαμβανομένου) στις παράκτιες περιοχές της Ελλάδος. Ταυτόχρονα θα βοηθούσε ουσιαστικά τις κάθε είδους αναπτυξιακές μελέτες για τις παράκτιες περιοχές, λόγω της αυξημένης δυνατότητας τεκμηρίωσης εναλλακτικών προτάσεων που θα παρείχε.» (Κιουσόπουλος Γ.,2005). Γενικά η ανάγκη που αναδεικνύεται είναι ότι σε μια χώρα που ο τουρισμός αποτελεί βασική παραγωγική της δραστηριότητα είναι απαραίτητη η ακριβής γνώση του φαινομένου και η λήψη μέτρων στον σχεδιασμό ώστε να μην παραμένουν ανοχύρωτοι οι παραθεριστικοί προορισμοί στις διαθέσεις του κεφαλαίου. Η άναρχη οικιστική και οικοδομική επέκταση είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα πολλών παράκτιων οικισμών, σε πολλούς από τους οποίους απαιτούνται άμεσες πολεοδομικές παρεμβάσεις για την βιωσιμότητα τους.

4.2.3. Το μέγεθος των νοικοκυριών

Ένα από τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που φαίνεται να μεταβάλλεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια, είναι το μέγεθος και η δομή των νοικοκυριών. Στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. για το μέγεθος των νοικοκυριών υπάρχουν μόνο για το 2001, σύμφωνα με τα οποία το μέσο μέγεθος είναι 2,8. Από εκτιμήσεις το μέγεθος αυτό ήταν 3,1 στα μέσα της δεκαετίας του 1990, ενώ για το 2007 εκτιμάται στο 2,6, αρκετά υψηλότερο πάντως από το μέσο μέγεθος της ευρωζώνης που είναι 2,2¹⁴. Η μείωση φέρεται να οφείλεται αφ' ενός στην αστικοποίηση και τις νέες κοινωνικές και παραγωγικές σχέσεις που αναπτύσσονται στην πόλη, αφ' ετέρου στην οικονομική επισφάλεια των περισσότερων νοικοκυριών. Σύμφωνα με επεξεργασία των στοιχείων της απογραφής του 2001 της Ε.Σ.Υ.Ε. ο μέσος αριθμός μελών του νοικοκυριού σε αστικές περιοχές είναι 2,77, ενώ σε αγροτικές περιοχές 2,9. Να σημειώσουμε ότι το 2,9 μπορεί να θεωρείται χαμηλό ποσοστό για αγροτικές περιοχές, πρέπει όμως να αναλογιστούμε ότι πολλά ζευγάρια επιστρέφουν για μόνιμη κατοικία στον τόπο καταγωγής τους μετά την συνταξιοδότηση. Αντίστοιχα ο κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας για νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά είναι 18,9, ενώ με εξαρτώμενα παιδιά 20,4.

¹⁴ Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από εκτιμήσεις της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας σε μελέτη που αφορά την αγορά κατοικίας. Σύμφωνα με τη μελέτη, οι δημογραφικές εξελίξεις υποστηρίζουν την αγορά κατοικίας, που αποτελεί ένας από τους βασικούς μοχλούς ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Γράφημα 1. Ποσοστό μελών νοικοκυριού

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 13. Κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας ανά τύπο νοικοκυριού (%)

Τύπος νοικοκυριού	2005*	2004**
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά (σύνολο)	18,9	19,7
Νοικοκυριά με ένα μέλος (σύνολο)	27,9	28,9
2 ενήλικοι, και οι δύο ηλικίας κάτω των 65 ετών	15,3	14,3
2 ενήλικοι, τουλάχιστον ο ένας 65 ετών και άνω	27,4	28,6
Λοιπά νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	13,1	14,3
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά (σύνολο)	20,4	20,0
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με, τουλάχιστον, ένα εξαρτώμενο παιδί	40,7	37,6
2 ενήλικοι με ένα εξαρτώμενο παιδί	14,3	15,3
2 ενήλικοι με 2 εξαρτώμενα παιδιά	18,2	18,4
2 ενήλικοι με 3 ή και περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	31,8	31,5
Λοιπά νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	28,2	26,1

* Έρευνα 2005 που αφορά εισοδήματα έτους 2004.

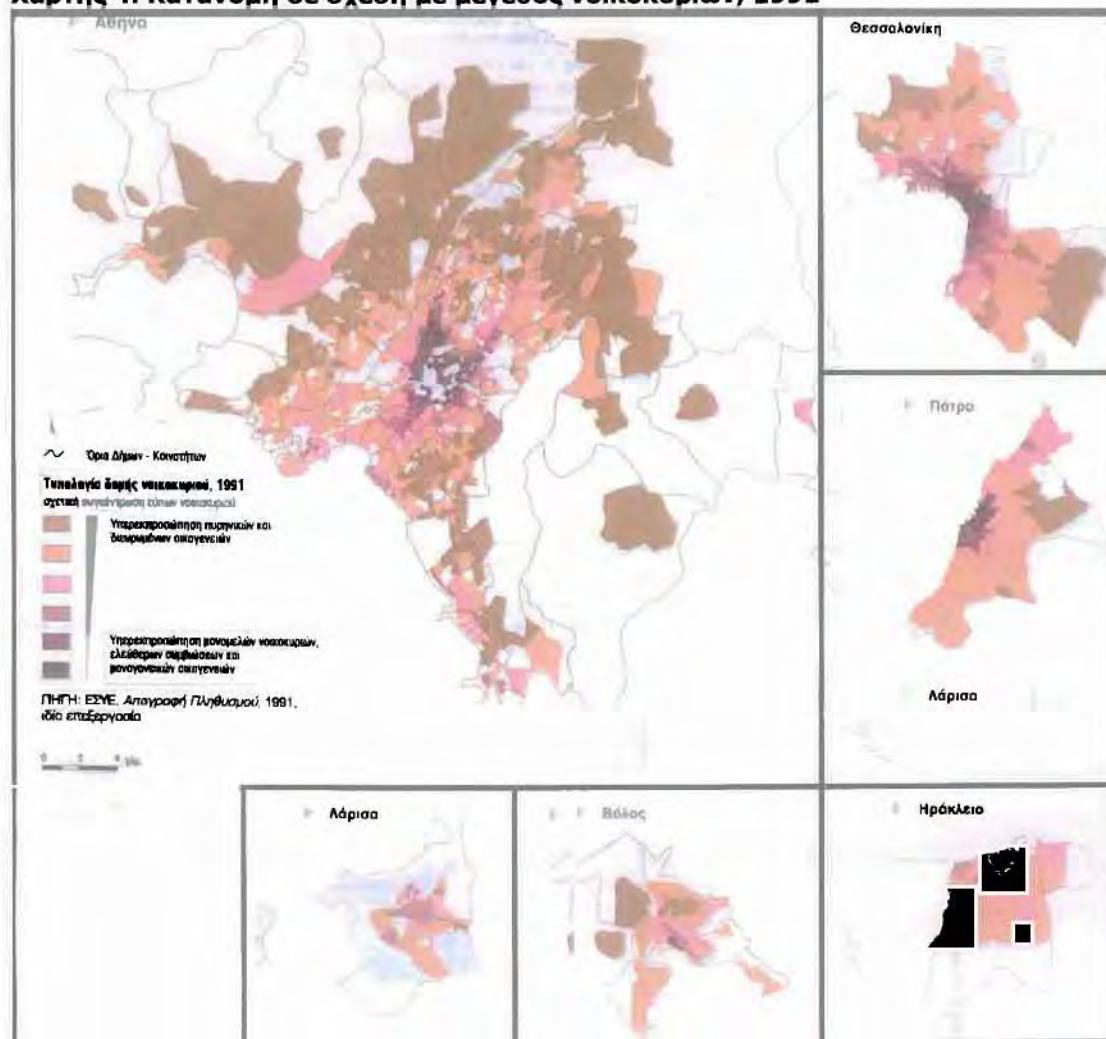
** Έρευνα 2004 που αφορά εισοδήματα έτους 2003.

Πηγή: ΕΣΥΕ

Το μέγεθος, λοιπόν, και η δομή των νοικοκυριών μπορεί να αποτελέσει προσδιοριστικό παράγοντα για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής, και άρα για τις ανάγκες της. Εξάλλου, η διερεύνηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των νοικοκυριών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον εντοπισμό κατηγοριών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ή προβλήματα που τα καθιστούν πιθανόν ευάλωτα στη

φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Κάτι τέτοιο φαίνεται και από την ανισοκατανομή των νοικοκυριών στον αστικό χώρο με βάση τον αριθμό των μελών τους και την δομή τους.(π.χ. κατανομή στον χώρο των μονογονεϊκών νοικοκυριών, πολύτεκνων οικογενειών, νοικοκυριά με ηλικιωμένα ζευγάρια κλπ) (χάρτης 4). Εκτός αυτού, η αύξηση του πλήθους των νοικοκυριών και η μείωση του αριθμού των μελών του μέσου νοικοκυριού προκαλεί νέες ανάγκες και σε πολεοδομικό επίπεδο. Οι ανάγκες αυτές έχουν να κάνουν με την συνολική επιφάνεια κατοικίας που αυξάνεται και αντίστοιχα με την συνολική επιφάνεια σε κοινωνικές και τεχνικές υποδομές. Μέχρι σήμερα, η μελέτη των νοικοκυριών υποεκτιμάται και, συνήθως, αφορά το μέγεθος τους, αλλά φαίνεται πως μπορεί να αποτελέσει έναν σημαντικό δείκτη για τις διαδικασίες του σχεδιασμού, για τον προσδιορισμό των αναγκών του πληθυσμού σε χαμηλότερα διοικητικά επίπεδα.

Χάρτης 4. Κατανομή σε σχέση με μέγεθος νοικοκυριών, 1991

Πηγή: Μαλούτας 2000, ίδια επεξεργασία

4.2.4. Ιδιαίτερες πληθυσμιακές ομάδες

Ο λόγος που αναφέρονται ξεχωριστά οι μειονοτικές ομάδες του πληθυσμού είναι πολύ συγκεκριμένος. Κατά κύριο λόγο είναι οι ομάδες του πληθυσμού που αντιμετωπίζουν τα περισσότερα και τα πιο έντονα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, με ότι αντίκτυπο μπορεί να έχει αυτό στην οργάνωση του χώρου και στην πολεοδομία. Είναι οι ομάδες του πληθυσμού που έχουν περισσότερο ανάγκη έναν σωστό σχεδιασμό για την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής τους.

Με βάση τη νομοθεσία, οι ομάδες αυτές, συνήθως, λαμβάνονται υπόψη ξεχωριστά κατά τις διαδικασίες του σχεδιασμού στην φάση της ανάλυσης, αλλά στην φάση του προτάσεων και της υλοποίησης του σχεδιασμού εξομοιώνονται και προστίθενται απλά σαν μέγεθος στον συνολικό πληθυσμό. Το αποτέλεσμα είναι ότι και μετά την υλοποίηση των σχεδίων τα διαρθρωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν παραμένουν και πολλές φορές οξύνονται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο όρος «εξυγίανση» που χρησιμοποιείται συχνά από τους πολεοδόμους για την ανάπτυξη περιοχών χαμηλών εισοδημάτων που συνήθως αποτελούν περιοχές κατοικίας για τις συγκεκριμένες ομάδες (π.χ. Μεταξουργείο, Γκάζι, Άνω Λιόσια κ.τ.λ.). Αποτέλεσμα αυτής της «εξυγίανσης» είναι ο διωγμός των συγκεκριμένων ομάδων από τις συγκεκριμένες περιοχές λόγω της αύξησης των τιμών της γης, και η μετεγκατάστασή τους σε άλλες με χειρότερες, ως επί των πλείστων, οικιστικές και κοινωνικές συνθήκες.

Οι ομάδες αυτές παρουσιάζουν και συγκεκριμένα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά με συνηθέστερα το μεγάλο μέγεθος των νοικοκυριών, τους μεγάλους δείκτες γεννητικότητας αλλά και θνησιμότητας, χαμηλό επίπεδο μόρφωσης αλλά και διαφορετικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. για τις συγκεκριμένες ομάδες δεν είναι πάντα ακριβή για πολλούς λόγους (ιδιότυπο καθεστώ παραμονής, φόβος καταγραφής από τους ίδιους τους μετανάστες κ.τ.λ.), είτε αυτά αφορούν το μέγεθος τους, είτε τα διάφορα κοινωνικά και πολιτιστικά τους χαρακτηριστικά. Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν είναι η μη αντιπροσώπευσή τους στους αστικούς θεσμούς για την διεκδίκηση των αιτημάτων τους, και πολύ περισσότερο η αδυναμία της κοινωνικής τους συγκρότησης με σκοπό την συμμετοχή τους στις συμμετοχικές διαδικασίες που ορίζουν τα σχέδια (όπως και αν πραγματοποιούνται αυτές). Για τους παραπάνω λόγους θα πρέπει οι μειονοτικές

ομάδες να αποτελούν ξεχωριστό κεφάλαιο σε κάθε φάση της διαδικασίας του σχεδιασμού από την ανάλυση της περιοχής μέχρι την υλοποίηση των σχεδίων.

a. Rom

Υπολογίζονται περίπου 12 εκατομμύρια τσιγγάνοι εγκατεστημένοι στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα ζουν περίπου 200.000-300.000 οι οποίοι είναι εγγεγραμμένοι στα δημοτολόγια των τοπικών αυτοδιοικήσεων.

Η εγκατάσταση των τσιγγάνων στις χώρες υποδοχής δεν είναι εύκολη. Ο νομαδικός τρόπος ζωής των τσιγγάνων δεν είναι αποδεκτός από τους ντόπιους με αποτέλεσμα να διακρίνονται και να παραμερίζονται από την τοπική κοινωνία. Σήμερα οι περισσότεροι τσιγγάνοι ζουν «γκετοποιημένοι», στις παρυφές συνήθως του αστικού ιστού χωρίς να έχουν πρόσβαση στη δημόσια υγεία, εκπαίδευση, εργασία. Αποτέλεσμα όλου αυτού του κοινωνικού αποκλεισμού και των εκτεταμένων διακρίσεων είναι τα μεγάλα ποσοστά φτώχειας και ανεργίας και το χαμηλό προσδόκιμο ζωής.

Όσον αφορά άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους, οι οικογένειες των τσιγγάνων είναι συνήθως πολύτεκνες. Οι δεσμοί της οικογένειας είναι πολύ στενοί και συνήθως μένουν πολλές γενιές στο ίδιο σπίτι. Σε σχέδια μεγαλύτερης κλίμακας θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ένταξη τους τόσο στον κοινωνικό, όσο και στον αστικό ιστό της πόλης.

β. Μετανάστες

Ο μηχανολόγος, περιβαλλοντολόγος και συγγραφέας Μιχάλης Μοδινός θεωρεί ότι η παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα έχει προκαλέσει σημαντικές πολεοδομικές και χωροταξικές επιδράσεις, καθώς η αθρόα προσέλευση μεταναστών προκαλεί ανακατατάξεις στον αστικό ιστό. Για την ακρίβεια, θεωρεί ότι εξαιτίας μιας αλυσιδωτής αντίδρασης οι πόλεις στην Ελλάδα μεγαλώνουν, χωρίς να αυξάνεται ο ελληνικός πληθυσμός και σε αυτό σημαντικό ρόλο παίζουν οι μετανάστες. *«Μην ξεχνάτε ότι έχουμε τρία εκατομμύρια μετανάστες κι αυτοί οι άνθρωποι διαβιούν στους χώρους που εγκαταλείπουν οι Αθηναίοι. Οι Έλληνες εγκαταλείπουν τις παλιές τους κατοικίες, τις οποίες νοικιάζουν στους μετανάστες και οι ίδιοι χτίζουν σπίτια στα προάστια. Χτίζουμε νέες πόλεις μέσα σε μία νύχτα και έτσι σε μερικούς μήνες μπορεί να*

μεταβληθεί η εικόνα μιας ολόκληρης περιοχής. Είναι πραγματικά εντυπωσιακό το ότι συμβαίνει αυτό, ενώ ο πληθυσμός μας ουσιαστικά δεν αυξάνεται! Δηλαδή οι ίδιοι άνθρωποι εγκαταλείπουν απλώς το κέντρο και μετακινούνται στην περιφέρεια των πόλεών μας. Σημειωτέον, όλοι οι μετανάστες ύστερα από ένα χρονικό διάστημα μετακινούνται στις πόλεις» (Μονδρινός Μ., 2009)

Τα μεγέθη που αναφέρονται παραπάνω όπως και τα συμπεράσματα μπορεί να είναι υπερβολικά (δεν αποτελεί έτσι κι αλλιώς επιστημονικό κείμενο) αλλά είναι αλήθεια ότι σύμφωνα με την απογραφή του Μαρτίου 2001, σήμερα διαμένουν στην Ελλάδα περίπου 11 εκατομμύρια άνθρωποι (10.964.020) από τους οποίους 797.091 είναι αλλοδαποί. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς δε, ο πραγματικός αριθμός των μεταναστών και παλιννοστούντων υπερβαίνει το ένα εκατομμύριο (850.000 νόμιμοι και περίπου 200.000 παράνομοι μετανάστες), αντιστοιχώντας στο 9% του συνολικού πληθυσμού και περισσότερο από 12% του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας.

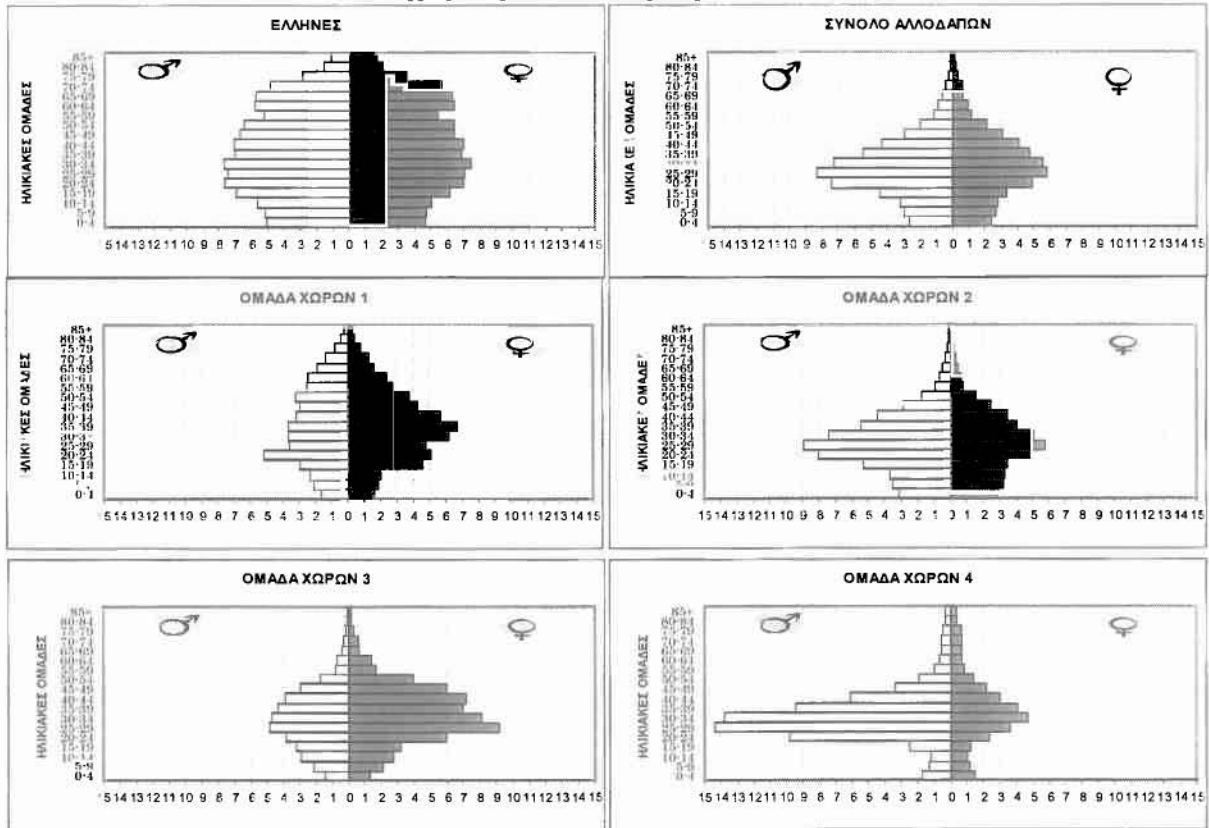
Πέραν του μεγέθους του πληθυσμού των μεταναστών, που πλέον είναι αρκετά σημαντικό σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό της χώρας, έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά και η χωρική τους κατανομή. Ανάλογα με το χωρικό επίπεδο που μελετάμε τα παραπάνω χαρακτηριστικά ιαφορετικά συμπεράσματα. Οι επιπτώσεις και μεταβολές στον συνολικό πληθυσμό, σε εθνικό επίπεδο φαίνεται να περιορίζονται στην αύξηση του πληθυσμού. Σε χαμηλότερο όμως διοικητικό επίπεδο οι επιπτώσεις αυτές και η ανισοκατανομή τους στο χώρο αποκτούν άλλη διάσταση. Αντίστοιχα αν μελετήσουμε τους αλλοδαπούς σαν ενιαίο σύνολο, οι πληθυσμιακές τους πυραμίδες παρουσιάζονται μεν νεότερες, αλλά δεν προκύπτουν περαιτέρω στοιχεία. Αντίθετα, αν γίνει διάκριση των αλλοδαπών ανάλογα με τις χώρες προέλευσης, τα συμπεράσματα για την πληθυσμιακή τους δομή είναι εντυπωσιακά.

Πληθυσμιακή δομή

Στην προσπάθεια μας να αναλύσουμε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των αλλοδαπών δυνάμεθα να τους διακρίνουμε, όσο αυτό καθίσταται δυνατόν, σε τέσσερεις (4) ομάδες, ανάλογα με την χώρα προέλευσης. Οι τέσσερεις αυτές ομάδες είναι οι εξής: προερχόμενοι από ανεπτυγμένες χώρες (Ο.Χ. 1), από τα Βαλκάνια

(Ο.Χ. 2), από τις πρώην «σοσιαλιστικές» χώρες (Ο.Χ. 3) και από τις λοιπές χώρες (Ο.Χ. 4).¹⁵

Γράφημα 2. Πληθυσμιακές πυραμίδες Ελλήνων και αλλοδαπών (σύνολο, ομάδες χωρών) το 2001 (%)

Πηγή: Κοτζαμάνης Β., Αγοραστάκης Μ., Πηλείδης Α., Σταθάκης Δ., 2006

Πίνακας 14. Η κατανομή ανά μεγάλες ηλικιακές ομάδες του συνολικού πληθυσμού, του πληθυσμού των Ελλήνων και των αλλοδαπών (απόλυτες τιμές και %) στην απογραφή του 2001

	Σύνολο	Έλληνες	Αλλοδαποί	Ο.Χ. 1	Ο.Χ. 2	Ο.Χ. 3	Ο.Χ. 4
Σύνολο	10934097	10172284	761813	99901	500226	85715	75541
0-14	1660899	1534088	126811	11455	98530	10794	5990
15-64	7445965	6837640	608325	79422	390296	72437	65790
65+	1827233	1800556	26677	9024	11400	2484	3761
0-14 (%)	15,19	15,08	16,65	11,47	19,70	12,59	7,93
15-64 (%)	68,10	67,22	79,85	79,50	78,02	84,51	87,09
65+ (%)	16,71	17,70	3,50	9,03	2,28	2,90	4,98
Δείκτης γήρανσης	110,01	117,37	21,04	78,78	11,57	23,01	62,79
Μέση ηλικία	39,93	40,6	30,9	37,45	28,72	33,42	33,86

Πηγή: Κοτζαμάνης Β., Αγοραστάκης Μ., Πηλείδης Α., Σταθάκης Δ., 2006

¹⁵ Αναλυτικά οι κατηγορίες: Ο.Χ. 1: Σύνολο χωρών μελών της ΕΕ (15), Κύπρος, Αυστραλία, ΗΠΑ, Καναδάς, λοιπές ανεπτυγμένες χώρες, Ο.Χ. 2: Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία (Σερβία και Μαυροβούνιο από το 2001), ΠΓΔΜ, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Ο.Χ. 3: Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία (Τσεχία και Σλοβακία από το 2001), Ρωσία, άλλες ευρωπαϊκές πρώην σοσιαλιστικές χώρες, Ο.Χ. 4: λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες από Ασία, Αφρική, Αμερική, Ωκεανία

Από το παραπάνω διάγραμμα και τον πίνακα εύκολα συμπεραίνουμε τις διαφορές στο δημογραφικό προφίλ των αλλοδαπών και των Ελλήνων. Οι πληθυσμιακές δομές των αλλοδαπών είναι σαφώς νεότερες από αυτές των Ελλήνων. Η μέση ηλικία των αλλοδαπών είναι κατά 10 χρόνια μικρότερη από την αντίστοιχη των Ελλήνων, ενώ η εκπροσώπηση τους στις ηλικιακές ομάδες άνω των 65 είναι σαφώς περιορισμένη. Γενικά παρατηρείται μια μεγαλύτερη εκπροσώπηση του ανδρικού φύλλου έναντι του γυναικείου, εικόνα που αναστρέφεται ως ένα βαθμό παρατηρώντας τις διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό των αλλοδαπών. Οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι ακόμα εντονότερες αν από το επίπεδο των ομάδων χωρών περάσουμε σε επίπεδο συγκεκριμένων χώρων. Οι διαφοροποιήσεις αυτές μόνο τυχαίες δεν είναι αλλά έχουν σχέση με τις κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις των χωρών προέλευσης.

Χωρική κατανομή

Πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι οι αλλοδαποί δεν είναι ισομερώς κατανεμημένοι στον ελληνικό χώρο. Η κατανομή τους, όμως, σε εθνικό επίπεδο δεν φαίνεται να παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις από την αντίστοιχη των Ελλήνων, αν και σύμφωνα με τους δείκτες Gini η ανισοκατανομή τους είναι ελαφρώς εντονότερη. Όσο όμως «κατεβαίνουμε» την κλίμακα των χωρικών-διοικητικών επιπέδων παρουσιάζονται κάποιες σημαντικές διαφοροποιήσεις που σε εθνικό επίπεδο συγκαλύπτονται από τους γενικούς μέσους όρους. Στους πίνακες που ακολουθούν (*πίνακες 14, 15*), (*διαγράμματα 1, 2*) παρουσιάζονται οι τιμές των δεικτών Gini, για το 2001, σε επίπεδο νομών και δήμων. Οι τιμές του δείκτη διαφοροποιούνται σε σημαντικό βαθμό στο επίπεδο του δήμου σε σχέση με τις αντίστοιχες τιμές σε επίπεδο νομού. Σε επίπεδο δήμου, λοιπόν, οι τιμές του δείκτη για τους προερχόμενους από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, και από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες είναι 0,98 και 0,91, υποδηλώνοντας την έντονη ανισοκατανομή τους και τις έντονες χωρικές τους συγκεντρώσεις. Οι μεγάλες συγκεντρώσεις των αλλοδαπών σε μικρό αριθμό δήμων, έχει να κάνει τόσο με τα οικονομικά χαρακτηριστικά των δήμων όσο και με τις χώρες προέλευσης των αλλοδαπών. Συγκεκριμένα, οι δήμοι που έλκουν τους αλλοδαπούς παρουσιάζουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όσον αφορά την οικονομική τους εξειδίκευση: «τουρισμός (νησιά, Χαλκιδική), δευτερογενής τομέας (διευρυμένη ενδοχώρα των ΠΣ Πρωτεύουσας και Θεσσαλονίκης), γεωργία (Λακωνία, Μεσσηνία, Αργολίδα, ανατολική Θεσσαλία, ανατολική Κρήτη) ή ακόμη στην κτηνοτροφία (βόρεια Ήπειρος, μικρό ορεινό τμήμα

της ανατολικής Θεσσαλίας και της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας)» (Κοτζαμάνης Β., Αγοραστάκης Μ., Πηλείδης Α., Σταθάκης Δ., 2006). Επίσης, φαίνεται ότι οι αλλοδαποί της ΟΧ 4 συγκεντρώνονται σχεδόν εξ' ολοκλήρου στον νομό Βοιωτίας και στην Κεντρική Εύβοια (προφανώς και στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα Αθήνας και Θεσσαλονίκης), ενώ οι αλλοδαποί της ΟΧ 3 συγκεντρώνονται κυρίως στην Κεντρική-Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Κατά τ' άλλα οι προερχόμενοι από τις Βαλκανικές χώρες έχουν την πιο ισορροπημένη κατανομή στον χώρο, ενώ αυτοί από τις αναπτυγμένες χώρες παρουσιάζουν ιδιαίτερη διασπορά στο χώρο.

Πίνακας 15. Δείκτης Gini υπολογιζόμενος σε επίπεδο νομού στην απογραφή του 2001 (Σύνολο, Έλληνες, αλλοδαποί)

Σύνολο	0,529185
Έλληνες	0,520671
Αλλοδαποί	0,684034
Αλλοδαποί ομάδα χωρών 1	0,731278
Αλλοδαποί ομάδα χωρών 2	0,656669
Αλλοδαποί ομάδα χωρών 3	0,768176
Αλλοδαποί ομάδα χωρών 4	0,899384

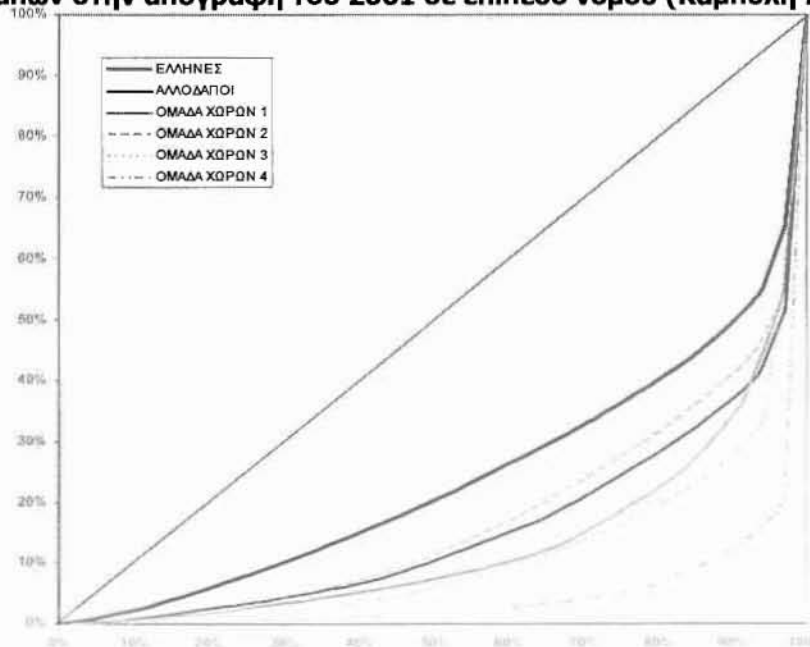
Πηγή: Κοτζαμάνης Β., Αγοραστάκης Μ., Πηλείδης Α., Σταθάκης Δ., 2006

Πίνακας 16. Δείκτες Gini (υπολογιζόμενος σε επίπεδο ΚΔ) στις απογραφές και 2001 (Σύνολο, Έλληνες, αλλοδαποί)

Σύνολο	0,743748
Έλληνες	0,739247
Αλλοδαποί	0,842387
Αλλοδαποί ομάδα χωρών 1 (Πλέον ανεπτυγμένες χώρες)	0,888617
Αλλοδαποί ομάδα χωρών 2 (Βαλκανικές χώρες)	0,827007
Αλλοδαποί ομάδα χωρών 3 (Λοιπές πρώην σοσιαλιστικές χώρες)	0,910515
Αλλοδαποί ομάδα χωρών 4 (άλλες χώρες)	0,970719

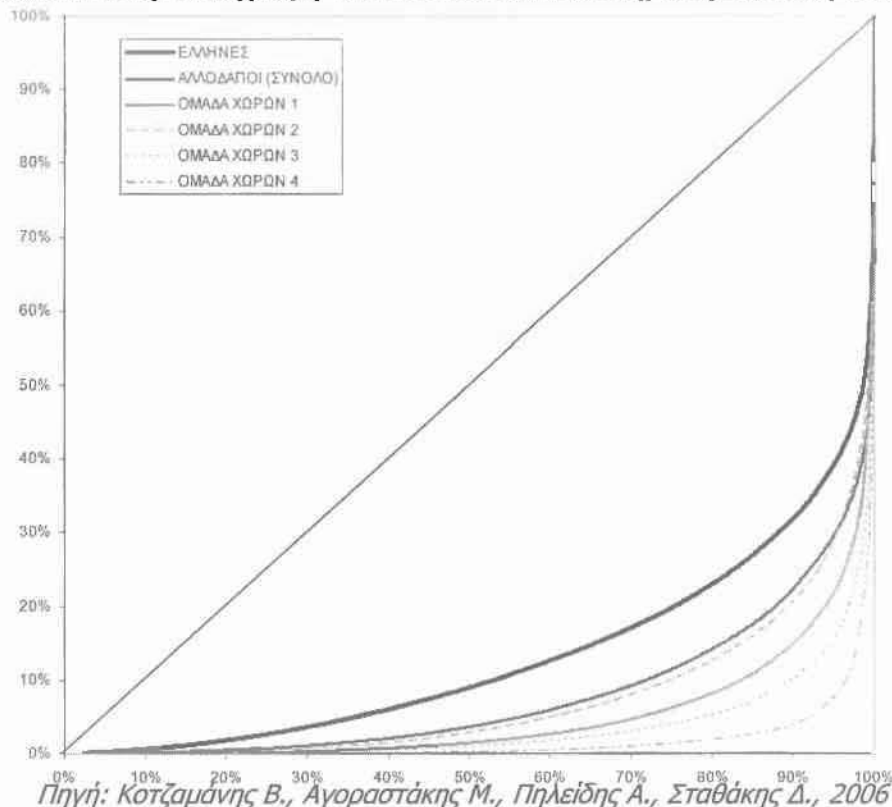
Πηγή: Κοτζαμάνης Β., Αγοραστάκης Μ., Πηλείδης Α., Σταθάκης Δ., 2006

Διάγραμμα 2. Η διασπορά του συνολικού πληθυσμού και του πληθυσμού των αλλοδαπών στην απογραφή του 2001 σε επίπεδο νομού (Καμπύλη Lorenz)

Πηγή: Κοτζαμάνης Β., Αγοραστάκης Μ., Πηλείδης Α., Σταθάκης Δ., 2006

Διάγραμμα 3. Η διασπορά του συνολικού πληθυσμού και του πληθυσμού των αλλοδαπών στην απογραφή του 2001 σε επίπεδο δήμου (Καμπύλη Lorenz)

Συνοψίζοντας, η αθρόα είσοδος των αλλοδαπών (δεδομένων των δημογραφικών χαρακτηριστικών τους) έχουν επηρεάσει σε σημαντικό βαθμό τους δημογραφικούς δείκτες (όπως δείκτη γονιμότητας, γήρανσης κ.τ.λ.) , ενώ η αύξηση του πληθυσμού της χώρας από το 1991 και μετά οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά σ' αυτούς. Ακόμα πιο έντονο φαίνεται αυτό σε περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, όπου η είσοδος μεταναστών άλλαξε σε μεγάλο βαθμό την πληθυσμιακή τους δομή, επιβραδύνοντας τη δημογραφική τους γήρανση.

Είναι λογικό πριν από κάποια χρόνια, οι αλλοδαποί να μην θεωρούνταν ως ξεχωριστή ομάδα στο σχεδιασμό. Άλλωστε και τα ποσοστά τους επί του συνολικού πληθυσμού ήταν σχετικά περιορισμένα. Σήμερα, όμως, που η μετανάστευση αποτελεί γενικευμένο φαινόμενο και στην χώρα μας, ακλουθώντας ως ένα βαθμό τα πρότυπα των άλλων νοτιο-ευρωπαϊκών χωρών, με σαφείς επιρροές τόσο στους δημογραφικούς δείκτες και τις πληθυσμιακές δομές, όσο και στην χωρική ανισοκατανομή του πληθυσμού στον χώρο, δεν δύναται να μην λαμβάνονται ξεχωριστά υπόψη στο σχεδιασμό. Πέρα από τις πολιτιστικές διαφορές που μπορεί να έχουν οι συγκεκριμένες ομάδες, αντιμετωπίζουν και συγκεκριμένα πολεοδομικά προβλήματα

(μεγάλο μέγεθος νοικοκυριών, κατοικία σε υποβαθμισμένες περιοχές κ.α.). που είναι εν μέρει αποτέλεσμα της πλημμελούς έρευνας στις διαδικασίες του χωρικού σχεδιασμού. Μπορεί, κατά την φάση της ανάλυσης να μελετώνται σαν ξεχωριστή ομάδα, όμως κατά τον προγραμματισμό των κοινωνικών και τεχνικών υποδομών του πληθυσμού εξομοιώνονται και ενσωματώνονται στον συνολικό πληθυσμό. Πέραν των άλλων πολιτικών (κυρίως της μεταναστευτικής) είναι καθήκον της πολεοδομίας να παρεμβαίνει σε θέματα που την αφορούν ώστε να εξασφαλίζει στοιχειώδεις συνθήκες διαβίωσης για την συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα.

4.2.5. Οι δομικοί δείκτες

Οι πληθυσμιακές πυραμίδες είναι ένας δείκτης αποτυπώνει την κατανομή του πληθυσμού κατά φύλλο και ηλικία. Ενώ, γενικά οι δομικοί δείκτες δεν χρησιμοποιούνται στον σχεδιασμό (βάσει των προδιαγραφών), οι πληθυσμιακές πυραμίδες χρησιμοποιούνται σε όλα σχεδόν τα σχέδια στην φάση της ανάλυσης, ενώ αντίθετα κατά τον υπολογισμό των αναγκών του πληθυσμού σε απαραίτητες υποδομές δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη. Όσον αφορά το τελευταίο, θα μπορούσαμε να φέρουμε σαν παράδειγμα το πόσο διαφορετικές είναι οι ανάγκες ενός πληθυσμού σε υποδομές όταν προβλέπεται να διευρυνθεί η βάση της ηλικιακής του πυραμίδας στο μέλλον (αύξηση των παιδικών ηλικιών) ή αντίστοιχα όταν προβλέπεται να αυξηθεί η κορυφή της πυραμίδας (αύξηση των ηλικιωμένων). Συγκεκριμένα, βάση των τεχνικών προδιαγραφών των πολεοδομικών προτύπων, για την ανάγκη σε κτήρια εκπαίδευσης χρησιμοποιούνται συγκεκριμένα ποσοστά επί του συνολικού πληθυσμού. Ορίζεται από τις προδιαγραφές των πολεοδομικών προτύπων, ότι μαθητές της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούν το 21% του πληθυσμού¹⁶. Τα ποσοστά αυτά λαμβάνονται ως δεδομένα, ανεξάρτητα από το δημογραφικό προφίλ της εκάστοτε περιοχής. Το αποτέλεσμα της πρακτικής αυτής, είναι να παρατηρούνται σήμερα διάφορα προβλήματα τόσο στην κτηριακή υποδομή, όσο και στη σύνθεση των μαθητών κάποιων σχολείων. «Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην περιοχή της πρωτεύουσας τα παιδιά που φοιτούν στην Α' τάξη του δημοτικού μειώθηκαν κατά 9.000 περίπου σε σχέση με αυτά που φοιτούσαν πριν μια πενταετία. Τα τελευταία χρόνια καταργήθηκαν 8 δημοτικά σχολεία στο Νομό Αττικής, ενώ 6

¹⁶ Οι χρήστες του νηπιαγωγείου αποτελούν το 2% του συνολικού πληθυσμού. Αντίστοιχα οι χρήστες του δημοτικού το 10%, και του γυμνασίου και λυκείου το 9%

δημοτικά σχολεία στον Πειραιά δεν είχαν πρώτη τάξη. Από την άλλη μεριά, σε τουλάχιστον εννέα σχολεία του Δήμου Αθηναίων, οι αλλοδαποί μαθητές υπερτερούν των Ελλήνων, με αποκορύφωμα το 22ο Δημοτικό Πλατείας Κολιάτσου και το 165ο Δημοτικό Πεδίου Άρεως, όπου το 72% των μαθητών είναι αλλοδαποί.» (Κουτσόπουλος Κωνσταντίνος, 2000).

Πίνακας 17. Ποσοστό της ηλικιακής ομάδας 5-19 σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό

Δήμος	Αστικότητα	Συνολικός πληθυσμός	Ηλικίες 5-19	Ποσοστό (5-19)/συν.πληθ.	Απόκλιση επί %
Αιγάλεω	Αστικός	72387	11894	0,164	4,59
Κηφισίας	Αστικός	41129	6172	0,15	5,99
Λάρισας	Αστικός	126959	24734	0,195	1,52
Βόλου	Αστικός	81487	14697	0,18	2,96
Πορταριάς	Αγροτικός	1929	262	0,136	7,42

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Στον παραπάνω πίνακα φαίνονται τα ποσοστά του πληθυσμού που δυνητικά αποτελούν χρήστες των κτηρίων εκπαίδευσης σε 5 διαφορετικούς δήμους¹⁷. Παρατηρούνται μεγάλες αποκλίσεις τόσο στα ποσοστά μεταξύ των δήμων, όσο και μεταξύ των ποσοστών των δήμων και του ποσοστού που ορίζεται από τις προδιαγραφές των πολεοδομικών προτύπων. Μπορεί για κάποιους δήμους το ποσοστό να πλησιάζει αυτό των προδιαγραφών (Δήμος Λάρισας, απόκλιση 1,5%), όμως για κάποιους άλλους προκύπτουν σημαντικές διαφορές.

Το πρόβλημα προφανώς δεν περιορίζεται εδώ, αφού η ίδια μέθοδος χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό και των υπόλοιπων αναγκών σε κοινωνικές και τεχνικές υποδομές. Τα ποσοστά συγκεκριμένων ομάδων επί του συνολικού πληθυσμού αποτελούν βασικούς δημογραφικούς δείκτες, και παίρνουν διάφορες τιμές ανάλογα με τις πληθυσμιακές δομές κάθε περιοχής. Η αποδοχή προκαθορισμένων ποσοστών επί του συνολικού πληθυσμού για το καθορισμό του μεγέθους κάποιων πληθυσμιακών ομάδων δεν έχει νόημα αφού τα ποσοστά αυτά μπορεί να είναι

¹⁷ Η επιλογή των δήμων δεν είναι τυχαία, καθώς πρόκειται για έναν δήμο με χαμηλό μέσο εισόδημα (Αιγάλεω), έναν δήμο με υψηλό μέσο εισόδημα (Κηφισίας), δυο μεγάλους αστικούς δήμους της περιφέρειας (Λάρισας, Βόλου) και έναν αγροτικό δήμο (Πορταριάς). Από την παρατήρηση του πίνακα φαίνεται να προκύπτει σχέση και με το εισόδημα και με την αστικότητα.

διαφορετικά από περιοχή σε περιοχή ενώ μεταβάλλονται συνήθως με την πάροδο του χρόνου. Πάντως, είναι αδιανόητο με δεδομένη τη σημερινή κατάσταση των περισσότερων ελληνικών πόλεων, αφενός να υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές, αφετέρου να μένουν χώροι (που προορίζονται για την κοινωνία) ανεκμετάλλευτοι λόγω κακού προγραμματισμού.

4.3 Παρατηρήσεις- από την μελέτη των ΓΠΣ : συμπεράσματα από την εξέταση τυχαία επιλεγμένων ΓΠΣ

Μετά την μελέτη των τεχνικών προδιαγραφών των σχεδίων, όπως αυτές προκύπτουν από την ελληνική νομοθεσία, για την διεξαγωγή πληρέστερων και αναλυτικότερων συμπερασμάτων, στην ουσία του σχεδιασμού, μελετήσαμε αναλυτικότερα τέσσερις συγκεκριμένες μελέτες Γ.Π.Σ. Από την συγκεκριμένη ανάλυση προκύπτουν πιο συγκεκριμένα προβλήματα και αστοχίες των σχεδίων που αφορούν τον πληθυσμό¹⁸.

(Τα Γ.Π.Σ. που μελετήσαμε είναι τα παρακάτω: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Αχαρνών 1985, Γενικό πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Καλλιθέας 1985, Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Χαλκίδας 1985, Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Νικαίας Λάρισας, υπό παράδοση (Α' Φάση) Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Ταύρου Αττικής)

Το χαρακτηριστικότερο και συνηθέστερο πρόβλημα είναι η αναμενόμενη αύξηση του πληθυσμού. Σε πολλές μελέτες οι προβλέψεις αυτές είναι άστοχες. Η αποδοχή υπερβολικών προγραμματικών πληθυσμιακών μεγεθών έχει συχνά σαν αποτέλεσμα υπέρμετρες επεκτάσεις που λειτουργούν αποδιοργανωτικά στην δομή της πόλης, και την υπαγόρευση υπέρμετρων αναγκών σε κοινωνικό εξοπλισμό. Έτσι ακυρώνεται στην ουσία ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός, μιας και η πολιτεία δεν μπορεί να προδιαγράψει, να προγραμματίσει και να ικανοποιήσει τις πραγματικές ανάγκες για παιδεία, υγεία, πρόνοια, υποδομές κλπ. Μια άλλη σκοπιά του προβλήματος είναι η εξής: οι υπέρμετρες επεκτάσεις του αστικού χώρου γίνονται προς ζώνες άλλων χρήσεων γης, κυρίως αγροτικής. Είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της πίεσης που ασκεί ο αστικός χώρος στον αγροτικό, και του πως αυτό επιτυγχάνεται.

¹⁸ Σε πολλούς δήμους παρατηρείται είναι το εξής. Οι οικισμοί από τους οποίους αποτελούνται δεν είναι είτε πληθυσμιακά, είτε οικονομικά ομοιογενείς. Αυτό δυσχεράνει σ' έναν βαθμό τον συνολικό σχεδιασμό της περιοχής. Ένα χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα είναι ο δήμος Νικαίας της Λάρισας. Πάντως, στις προτάσεις για τους νέους καποδιστριακούς δήμους προβλέπεται οι νέοι δήμοι να αποτελούνται από όσο το δυνατόν ομοιογενείς οικισμούς.

Το προβλήματα αυτό μπορεί να έχει πολλές αφετηρίες ενώ, κατά την προσωπική μου γνώμη δεν είναι πάντα αποτέλεσμα λαθών. Συγκεκριμένα όσον αφορά τις λάθος προβλέψεις για την υπέρμετρη αύξηση του πληθυσμού πολλές φορές λειτουργεί παράτυπα σαν εργαλείο για την αύξηση της προς πολεοδόμηση γης. Κάτι τέτοιο βέβαια είναι δύσκολο να αποδειχθεί καθώς υπάρχουν και άλλοι παράγοντες, στους οποίους μπορεί να οφείλονται τα λάθος αποτελέσματα και πολλές φορές μπορεί να συγκαλύπτουν την παραπάνω πρόθεση. Πάντως, είναι δεδομένο ότι οι προβλέψεις του πληθυσμού παλιότερων Γ.Π.Σ. δεν αποδεικνύονται από τις μετέπειτα απογραφές. Χαρακτηριστικό είναι το Γ.Π.Σ. του Δήμου Χαλκίδας που εκπονήθηκε το 1985. Το συγκεκριμένο Γ.Π.Σ. προέβλεπε την πολεοδομική οργάνωση και την επέκταση του σχεδίου πόλης για πληθυσμιακό μέγεθος 118.000 κατοίκων. Ο σημερινός πραγματικός πληθυσμός, όμως, της Χαλκίδας σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. του 2001, είναι 53.584 κάτοικοι και ο μόνιμος 55264 κάτοικοι. Αντίστοιχο παράδειγμα παρατηρούμε και σε δήμους του Λεκανοπέδιου Αττικής. Συγκεκριμένα στο Δήμο Αχαρνών το Γ.Π.Σ. του 1985 προέβλεπε την επέκταση του σχεδίου πόλης και σε περιοχές άλλων χρήσεων γης για πληθυσμιακό μέγεθος 120.000 κατοίκων. Σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. για το 2001, ο πραγματικός πληθυσμός του Δήμου Αχαρνών ήταν (το 2001) 75.341 κάτοικοι και ο μόνιμος 77.679 κάτοικοι. Για τον Δήμο Καλλιθέας το Γ.Π.Σ. του 1985 έκανε λόγο για μελλοντικό πληθυσμιακό μέγεθος 140.000 κατοίκων, την στιγμή που ο σημερινός πραγματικός και μόνιμος πληθυσμός της είναι 109.609 και 115.150 κάτοικοι αντίστοιχα (**Πίνακας 17**). Γενικά το συγκεκριμένο πρόβλημα παρατηρείται σε αρκετά παλιότερα Γ.Π.Σ. του 1985 ενώ κατά την προσωπική μου γνώμη μένει να αποδειχθούν στο άμεσο μέλλον αντίστοιχα λάθη και σε πρόσφατα εκπονημένα Γ.Π.Σ. Η μεγάλη συχνότητα παρατήρησης, πάντως, του «λάθους» αυτού βάζει σε σκέψεις όσον αφορά το αν είναι εκούσιο ή ακούσιο.

Πίνακας 18. Σύγκριση προβλέψεων με τις αντίστοιχες απογραφές

Ο.Τ.Α./ Δημος	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1981	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991*	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 2001*	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 2001	ΠΡΟΒΛΕΨΗ
Χαλκίδας	37249	52896	51646	55264	53584	118000
Αγαρνών	30005	61977	61352	77679	75341	120000

* Αναφέρεται σε στοιχεία για τον μόνιμο πληθυσμό

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 19. Διαφορά πρόβλεψης-απογραφής 2001

ΠΡΟΒΛΕ ΨΗ	ΑΠΟΓΡΑ ΦΗ 2001	ΑΠΟΓΡΑ ΦΗ 2001*	ΔΙΑΦΟ ΡΑ	ΔΙΑΦΟΡ Α*
118000	53584	55264	64416	62736
120000	75341	77679	44659	42321
141000	109609	115150	31391	25850

* Αναφέρεται σε στοιχεία για τον μόνιμο πληθυσμό

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Τα στοιχεία του πίνακα και κυρίως η διαφορά μεταξύ της πρόβλεψης και της απογραφής του 2001 (**πίνακας 18**) που θα μπορούσε να είναι το έτος-στόχος για τα συγκεκριμένα σχέδια αντικατοπτρίζουν σ' ένα βαθμό το μέγεθος του προβλήματος. Όπως είπαμε και παραπάνω οι αιτίες για τις άστοχες προβλέψεις μπορεί να είναι πολλές, και σίγουρα χρήζουν ιδιαίτερου σχολιασμού. Από τη μία, η υπόθεση των εκούσιων σφαλμάτων, προς όφελος μεγαλύτερων αστικών επεκτάσεων είναι μια υπόθεση που έχει βάση, αν και όπως είπαμε είναι δύσκολο να αποδειχθεί. Από την άλλη οι μεταβολές του πληθυσμού ειδικά σε τέτοιο χωρικό επίπεδο δεν είναι απλή διαδικασία, και προϋποθέτουν εμπειρία και γνώση.

Η έλλειψη ενός σταθερού τύπου ή μιας συγκεκριμένης μεθοδολογίας υπολογισμού του μελλοντικού πληθυσμού και η συχνή απλοποίηση τέτοιων τύπων αποτελεί άλλον ένα λόγο εμφάνισης του συγκεκριμένου προβλήματος. Στις τεχνικές προδιαγραφές των προτύπων αναφέρεται ότι «για τον υπολογισμό του μελλοντικού μεγέθους του πληθυσμού χρησιμοποιούμε στατιστικά αποδεκτές μεθόδους», μην ορίζοντας ούτε τις μεθόδους αυτές, αλλά ούτε και συγκεκριμένες κατευθύνσεις για τον υπολογισμό. Άλλη μια αιτία των λανθασμένων αποτελεσμάτων μπορεί είναι η σύγχυση μεταξύ μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού, που αναλύεται διεξοδικότερα παρακάτω. Επίσης, τυχόν αστοχίες που αφορούν τον πληθυσμό, μπορεί να οφείλονται στην διαθεσιμότητα και την φερεγγυότητα των δεδομένων. Όπως είδαμε και παραπάνω σε πολλές περιπτώσεις τα δεδομένα είναι ελλιπή και περιορισμένα, ενώ το πρόβλημα γίνεται εντονότερο στα χαμηλότερα διοικητικά επίπεδα (ΚΔ, οικοδομικά τετράγωνα).

Σ' αυτό το σημείο είναι ευκαιρία να θέσουμε άλλο ένα ζήτημα που αφορά την εμπειρία, τις γνώσεις και γενικά το επιστημονικό υπόβαθρο του μελετητή. Οι πληθυσμιακές προβλέψεις δεν είναι απλές εφαρμογές ενός τύπου, αντίθετα προϋποθέτουν μια διαδικασία αναγνώρισης των δημογραφικών τάσεων και του κορεσμού της περιοχής για την διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

4.4 Τα προβλήματα που τίθεται από την χρήση δεδομένων μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού

Όπως έχουμε αναφέρει και παραπάνω η συνιστώσα πληθυσμός αποτελεί προσδιοριστική παράμετρο του χώρου και προφανώς και της διαδικασίας του σχεδιασμού του. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται προέρχονται από τις ανά δεκαετία απογραφές που πραγματοποιεί η Ε.Σ.Υ.Ε. Τα ερωτήματα που ανακύπτουν αφορούν στον πληθυσμό που απογράφει η ΕΣΥΕ, στην ύπαρξη περισσότερων του ενός πληθυσμών και την διαφοροποίησή τους ανά γεωγραφική ενότητα και τέλος στο αν ο πληθυσμός που χρησιμοποιούμε σήμερα στον χωρικό σχεδιασμό είναι ικανός για την διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Οι μετακινήσεις του πληθυσμού την ημέρα της απογραφής αποτελούν μια πραγματικότητα. Οι λόγοι των μετακινήσεων είναι πολλοί (μετακινήσεις για λόγους εργασίας, μετακινήσεις για διαμονή στην δευτερεύουσα-παραθεριστική κατοικία¹⁹). Ο κύριος, όμως, λόγος των μετακινήσεων αυτών είναι άλλος. Η μετακίνηση και απογραφή εκτός του τόπου μόνιμης κατοικίας αποτελεί «συνειδητή επιλογή για τους περισσότερους και είναι άμεσα συναρτημένη με τον τόπο καταγωγής, τα χαρακτηριστικά και την ένταση της αστικοποίησης των προηγούμενων δεκαετιών, ενώ συνήθως ενισχύεται από τις παροτρύνσεις των δημοτικών αρχών που επιθυμούν την μεγέθυνση των πληθυσμιακών μεγεθών των δήμων τους» (Κοτζαμάνης Β, 2009). Η διάκριση λοιπόν μεταξύ της απλής παρουσίας του ατόμου σε κάποια διοικητική ενότητα την ημέρα της απογραφής και την συνήθη διαμονή του αποτελεί και την διαφορά μεταξύ πραγματικού και μόνιμου πληθυσμού. Μέχρι την απογραφή του 2001, η Ε.Σ.Υ.Ε. επεξεργαζόταν, και διέθετε τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, δημογραφικά και κοινωνικο-οικονομικά αναλυτικά στοιχεία μόνο για τον πραγματικό πληθυσμό. Αλλά ακόμα και σήμερα σε πολλές μελέτες χρησιμοποιούνται

¹⁹ Καθώς οι απογραφές στην χώρα μας πραγματοποιούνται σε επίσημες αργίες ποιο συχνές είναι οι μετακινήσεις για διαμονή στην παραθεριστική κατοικία παρά για λόγους εργασίας.

τα στοιχεία του πραγματικού πληθυσμού στις διαδικασίες του σχεδιασμού (π.χ. ΠΠΣ Δήμου Ταύρου). Να σημειώσουμε εδώ ότι με την πάροδο του χρόνου το φαινόμενο αυτό όχι μόνο δεν ατονεί αλλά εντείνεται κάνοντας τις διαφορές μεταξύ μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού εντονότερες (**Πίνακες 19,20**).

Πίνακας 20. Διαφορά μόνιμου-πραγματικού πληθυσμού 1991-2001 σε επίπεδο δήμου

Ο.Τ.Α./ Δήμος	ΜΟΝΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1991	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1991	ΜΟΝΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001
Χαλκίδας	52896	51646	55264	53584
Ιαλυσού	6967	7193	8108	10107
Αχαρνών	61977	61352	77679	75341
Καλλιθέας	116731	114233	115150	109609

Πηγή: ΕΣΥΕ, *ιδία επεξεργασία*

Πίνακας 21. % απόκλιση μόνιμου-πραγματικού πληθυσμού σε επίπεδο δήμου (1991, 2000)

	Δήμος Αχαρνών	Δήμος Χαλκίδας	Δήμος Ιαλυσού	Δήμος Καλλιθέας
% απόκλιση 1991	0,005	0,012	-0,016	0,011
% απόκλιση 2001	0,0153	0,015	-0,11	0,025

Πηγή: ΕΣΥΕ, *ιδία επεξεργασία*

Το ζητούμενο είναι δε τι σημαίνει η χρήση των δημογραφικών δεδομένων του πραγματικού πληθυσμού στον σχεδιασμό και πως αυτά διαφοροποιούνται σε σχέση με το μόνιμο πληθυσμό. Παρατηρώντας τις αποκλίσεις ανάμεσα στον μόνιμο και στον πραγματικό πληθυσμό, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 2001, είναι «προφανές ότι είναι εντονότερες αφενός μεν σε επίπεδο Δημοτικού διαμερίσματος και Καποδιστριακού Δήμου από ότι σε επίπεδο νομού (στον βαθμό που πολλές μετακινήσεις για απογραφικούς λόγους γίνονται στο εσωτερικό των νομών), αφετέρου δε στις ενότητες με μικρό πληθυσμιακό μέγεθος (<2000 κατοίκους)» (Κοτσαμάνης Β., 2009). Πιο συγκεκριμένα, σε επίπεδο νομού και επαρχίας η κατανομή των τιμών της αναλογίας πραγματικού/μόνιμο πληθυσμό στην απογραφή του 2001, δεν παρουσιάζει σημαντικό εύρος: Η μέγιστη τιμή είναι 1.64 και χαρακτηρίζει τον νομό Ευρυτανίας (και την ομώνυμη επαρχία), η δε ελάχιστη τον

νομό Αττικής και την επαρχία Κυθήρων (0,966 και 0,951). Αντίθετα σε επίπεδο Δημοτικού Διαμερίσματος και Καποδιστριακού Δήμου, το εύρος των τιμών αυτών είναι πολύ μεγαλύτερο, ενώ στους περισσότερους αστικούς Δήμους και Δ.Δ. καταγράφονται απώλειες που σε πολλές περιπτώσεις είναι σημαντικές (*χάρτες 5,6.*)

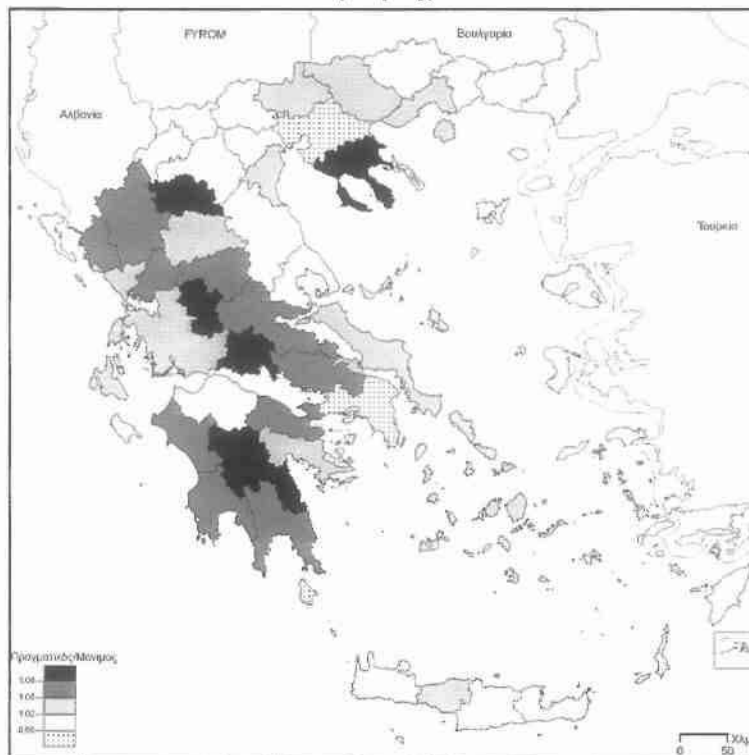
Η δεύτερη διάσταση του προβλήματος είναι ότι πέραν των διαφορών που παρατηρούνται στις απόλυτες τιμές, η ένταση των μετακινήσεων διαφοροποιείται και ανά φύλο και ηλικία για κάθε δήμο, με αποτέλεσμα οι πληθυσμιακές πυραμίδες του πραγματικού και του μόνιμου πληθυσμού να παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις είναι σημαντικές. Ο Δήμος Αγράφων και ο Δήμος Καλλιέων είναι δυο μικροί δήμοι που συγκυριακά υπερδιπλασιάζουν τον πληθυσμό τους την ημέρα της απογραφής. Οι πληθυσμιακές πυραμίδες μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού τους διαφοροποιούνται σημαντικά (μέση ηλικία 45,6 στο μόνιμο έναντι 38,5 στον πραγματικό πληθυσμό για τον Δήμο Αγράφων, 50 και 47 έτη αντίστοιχα στον Δήμο Καλλιέων). Ακόμα, σαφής διαφοροποίηση παρατηρείται στις μετακινήσεις τόσο μεταξύ των δύο φύλων, όσο και μεταξύ των ηλικιών. Σαφώς μικρότερες αλλά υπαρκτές είναι οι διαφορές και σε μεγαλύτερους δήμους όπως ο Δήμος Αρταίων²⁰ και ο Δήμος Καλλιθέας (*γραφήματα 2-8*). Οι διαφορές δε σ' αυτούς τους δήμους δείχνουν ότι οι μεγαλύτεροι αστικοί δήμοι αποτελούν δήμους τροφοδότες την ημέρα τις απογραφής. Το συγκεκριμένο φαίνεται πιο έντονα στις πυραμίδες του δήμου Καλλιθέας, που αποτελεί ένα μεγάλο αστικό δήμο του ΠΣΠ.

Τέλος, άλλη μια διάσταση του προβλήματος είναι η παραπλανητική εικόνα που προκύπτει από τα δεδομένα του πραγματικού πληθυσμού για την δημογραφική δυναμική των ορεινών και των ημιορεινών περιοχών σε σχέση με την αντίστοιχη μελέτη με δεδομένα του μόνιμου πληθυσμού. Αντίστοιχα λανθασμένη είναι, προφανώς, και η εικόνα του αγροτικού χώρου σε σχέση με τον αστικό. Όπως προκύπτει λοιπόν από τα παραπάνω, «η χρήση των δεδομένων του πραγματικού πληθυσμού για τις ανάγκες της χωρικής ανάλυσης και της εξαγωγής συμπερασμάτων και ανάδειξης τάσεων είναι προβληματική, ειδικά όταν τα συμπεράσματα αυτά χρησιμοποιούνται για τον σχεδιασμό και την λήψη μέτρων πολιτικής σε περιφερειακό επίπεδο» (Κοτζαμάνης Β., 2009) Τα δεδομένα για τον πραγματικό πληθυσμό χρησιμοποιήθηκαν μέχρι το 2001 για τον σχεδιασμό και προγραμματισμό σε όλα τα

²⁰ Πηγή: Κοτζαμάνης Βύρων, 2009.

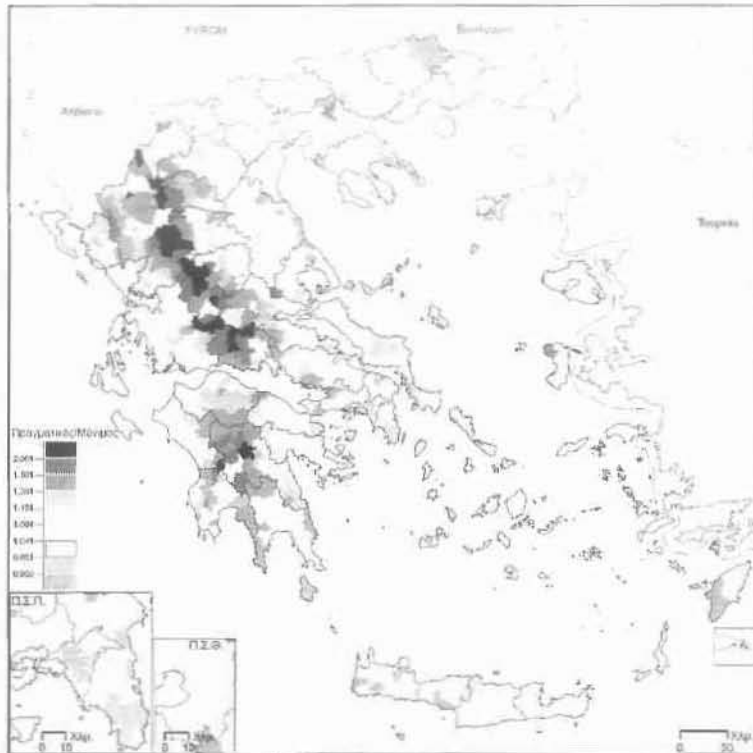
γεωγραφικά επίπεδα. Από το 2001 και μετά η Ε.Σ.Υ.Ε. επεξεργάζεται και διαθέτει για όλα τα χωρικά επίπεδα στοιχεία για τον μόνιμο πληθυσμό. Το πρόβλημα είναι ότι ακόμα και σήμερα σε πολλές μελέτες χρησιμοποιούνται τα στοιχεία του πραγματικού πληθυσμού για την προγραμματισμό και την διεξαγωγή συμπερασμάτων. Κάτι τέτοιο μπορεί να οφείλεται σε παρανόηση των μελετητών, όμως θα πρέπει να γίνει σαφές ότι η χρήση των δεδομένων του μόνιμου πληθυσμού προσδίδει φερεγγυότητα για την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης μιας περιοχής, της ανάδειξης τάσεων και την λήψη μέτρων πολιτικής.

Χάρτης 5. Λόγος πραγματικού προς μόνιμο πληθυσμό στην απογραφή του 2001 (Νομός)

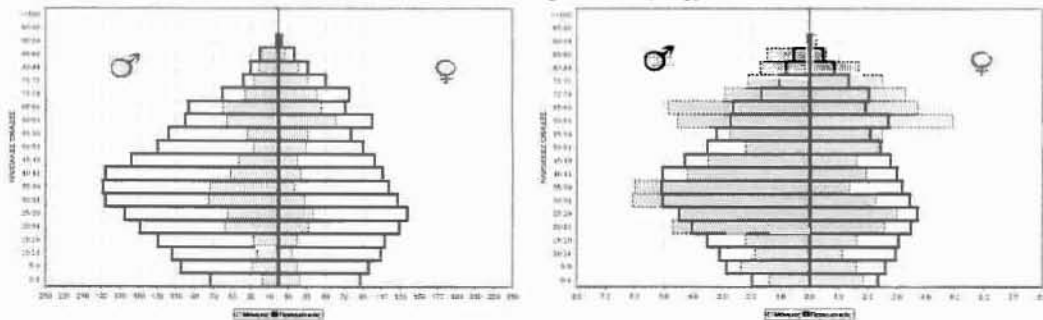
Πηγή: Κοτζαμάνης Βύρων, 2009

Χάρτης 6. Λόγος πραγματικού προς μόνιμο πληθυσμό σε επίπεδο Κ.Δ. (2001)

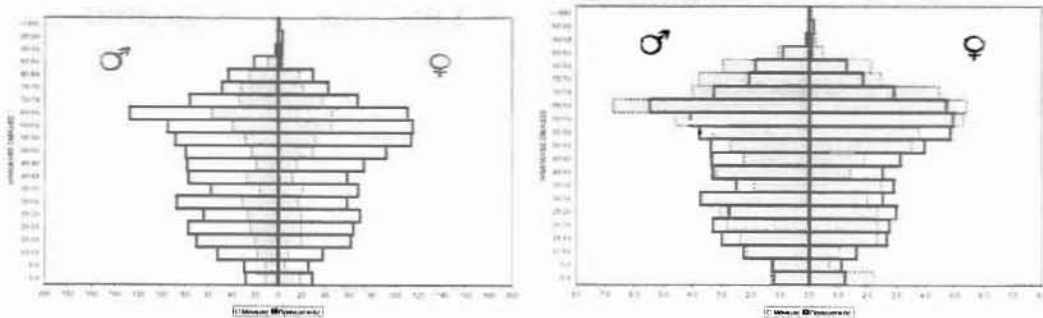
Πηγή: Κοτζαμάνης Βύρων, 2009

Γράφημα 3. Η πληθυσμιακή πυραμίδα του Δήμου Αγράφων το 2001(απόλυτες τιμές, ποσοστιαίες αναλογίες).

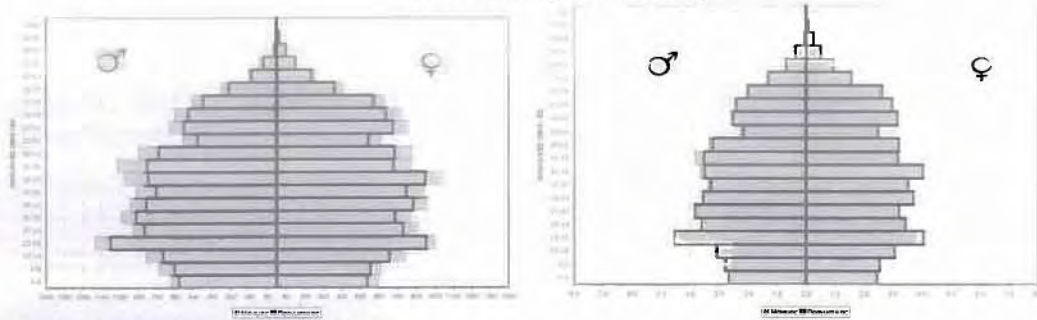
Πηγή: Κοτζαμάνης Βύρων, 2009

Γράφημα 4. Η πληθυσμιακή πυραμίδα του Δήμου Καλλιέων το 2001(απόλυτες τιμές, ποσοστιαίες αναλογίες)

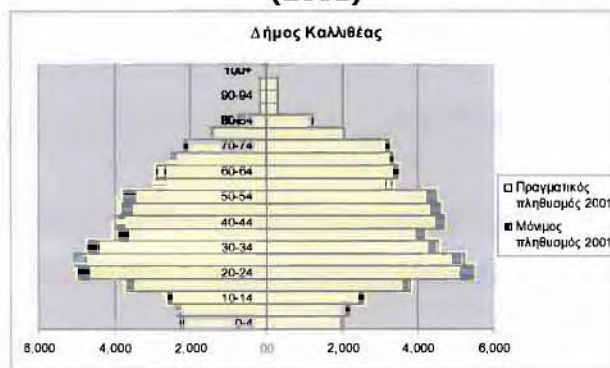
Πηγή: Κοτζαμάνης Βύρων, 2009

Γράφημα 5. Η πληθυσμιακή πυραμίδα του Δήμου Αρταίων το 2001(απόλυτες τιμές, ποσοστιαίες αναλογίες)

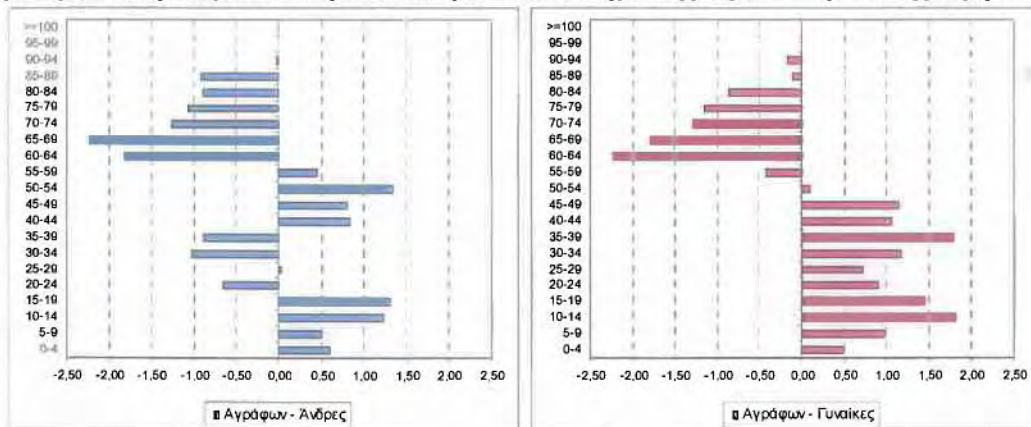
Πηγή: Κοτζαμάνης Βύρων, 2009

Γράφημα 6. Πληθυσμιακή πυραμίδα του Δήμου Καλλιθέας σε απόλυτες τιμές (2001)

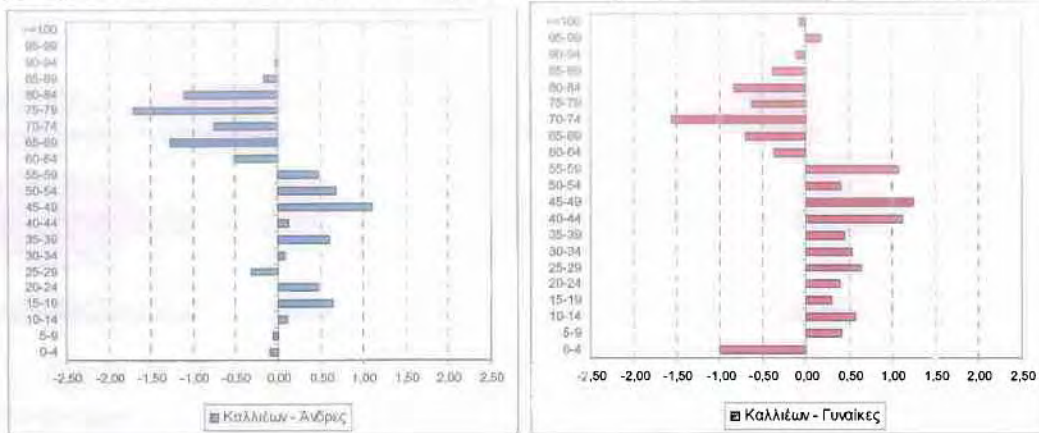
Πηγή: ΈΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Γράφημα 7. Διαφορές ανάμεσα στις ποσοστιαίες κατανομές του πραγματικού και του μόνιμου πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία στο Δήμο Αγράφων στην απογραφή του 2001

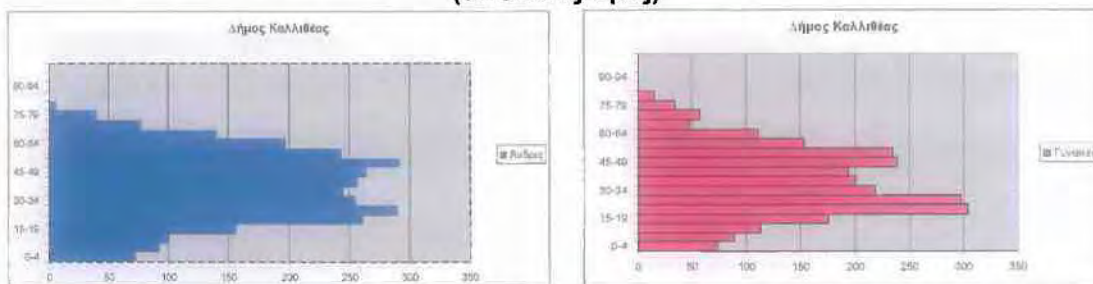
Πηγή: Κοτζαμάνης Βύρων, 2009

Γράφημα 8. Διαφορές ανάμεσα στις ποσοστιαίες κατανομές του πραγματικού και του μόνιμου πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία στο Δήμο Καλλιέων στην απογραφή του 2001

Πηγή: Κοτζαμάνης Βύρων, 2009

Γράφημα 9. Διαφορές ανάμεσα στις κατανομές του πραγματικού και του μόνιμου πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία στο Δήμο Καλλιθέας στην απογραφή του 2001 (απόλυτες τιμές)

Πηγή: ΈΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

4.5 Τα προβλήματα που ανακύπτουν στον υπολογισμό του αναμενόμενου πληθυσμού, η περίπτωση των ΓΠΣ

Όπως αναφέρθηκε προηγούμενα οι τεχνικές προδιαγραφές δεν εξασφαλίζουν ένα συγκεκριμένο τύπο ή ακόμα καλύτερα μια συγκεκριμένη μεθοδολογία βάση της οποίας θα πραγματοποιούνται οι προβλέψεις του μελλοντικού μεγέθους του πληθυσμού. Στις τεχνικές προδιαγραφές των προτύπων συγκεκριμένα αναφέρεται ότι «για τον υπολογισμό του μελλοντικού μεγέθους του πληθυσμού χρησιμοποιούμε στατιστικά αποδεκτές μεθόδους», μην ορίζοντας ούτε τις μεθόδους αυτές, αλλά ούτε και συγκεκριμένες κατευθύνσεις για τον υπολογισμό.

Πληθυσμιακές Προβολές

Οι προβολές του πληθυσμού μπορούν να αποδειχθούν ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για το σχεδιασμό και προγραμματισμό. Με βάση τα σημερινά σχέδια, το μέγεθος του μελλοντικού πληθυσμού μιας περιοχής αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα πρόβλεψης και καθορισμού των αναγκών της περιοχής σε υποδομές (Υγείας - Πρόνοιας, μεταφορών, δικτύων κλπ.). Γι' αυτό το λόγο, είναι σημαντικό για τους σχεδιαστές να έχουν μια σωστή εκτίμηση τόσο για το μέγεθός του, όσο και για την αναμενόμενη δομή του. Σε σχέση με το συγκεκριμένο ζήτημα δεν προκύπτει από τις προδιαγραφές ούτε συγκεκριμένος τύπος προσδιορισμού του μελλοντικού μεγέθους, αλλά ούτε και σαφείς οδηγίες και παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον υπολογισμό του. Λογική συνέπεια των παραπάνω είναι ότι σε κάποια σχέδια οι παραδοχές για το μελλοντικό μέγεθος του πληθυσμού είναι αυθαίρετες.

Η εξέλιξη του πληθυσμού και γενικότερα οι πληθυσμιακές μεταβολές είναι ένα αντικείμενο ιδιαίτερα περίπλοκο που απαιτεί λεπτούς χειρισμούς. Ειδικά στο χωρικό επίπεδο των ΓΠΣ οι μεταβολές του πληθυσμού είναι ιδιαίτερα δύσκολο να προβλεφτούν αφού εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την μετανάστευση. Παρακάτω αναλύονται οι μέθοδοι υπολογισμού του πληθυσμού για κάποιο έτος-στόχο που χρησιμοποιούνται στα περισσότερα σχέδια.

A. Μέθοδος γραμμικής ενδιάμεσης παρεμβολής

$$P_t = P_0 + (P_n - P_0) * t/n, \text{ με:}$$

P_0 το μέγεθος του πληθυσμού της πρώτης απογραφής

P_n το μέγεθος του πληθυσμού της δεύτερης απογραφής,

P_t το μέγεθος του πληθυσμού σε μια χρονική στιγμή t μεταξύ των δυο απογραφών

ο αριθμός ετών μεταξύ της πρώτης απογραφής και του χρονικού σημείου για το οποίο θέλουμε να παρέχουμε εκτίμηση

ο αριθμός ετών μεταξύ των δύο απογραφών

Η μέθοδος αυτή στηρίζεται στην υπόθεση ότι ο πληθυσμός εξελίσσεται γραμμικά. Η υπόθεση αυτή δεν είναι ρεαλιστική, αλλά για εκτιμήσεις του μεγέθους του πληθυσμού για ενδιάμεσα, μεταξύ των δύο απογραφών, χρονικά σημεία η χρήση της θεωρείται ικανοποιητική. Το πρόβλημα εντοπίζεται στο ότι η συγκεκριμένη μέθοδος μπορεί να χρησιμοποιείται για μακροχρόνιες προβλέψεις-προβολές πληθυσμού με αποτέλεσμα τα συμπεράσματα που βγαίνουν να είναι λανθασμένα.

B. Εφαρμογή παραμετρικών υποδειγμάτων

Έχοντας διαχρονικές μετρήσεις του μεγέθους του πληθυσμού από δεδομένα απογραφών, μια εναλλακτική μέθοδος εκτιμήσεων του πληθυσμιακού μεγέθους είναι η εφαρμογή παραμετρικών μοντέλων στα δεδομένα αυτά. Η εφαρμογή παραμετρικών υποδειγμάτων θεωρείται κατάλληλη τεχνική για εκτιμήσεις του μεγέθους του πληθυσμού για χρονικά σημεία μεταξύ των απογραφών ή ακόμα και για βραχυχρόνιες προβλέψεις. Παρέχει συνήθως περισσότερο ικανοποιητικά αποτελέσματα από την απλή ενδιάμεση παρεμβολή εφόσον αφ' ενός στηρίζεται σε περισσότερο εμπειρική παρατήρηση, αφ' ετέρου η διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού εκφράζεται με πιο σύνθετο τρόπο. Η πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση παραμετρικού υποδείγματος είναι το λογιστικό υπόδειγμα. Σύμφωνα μ' αυτό, ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού δεν είναι σταθερός αλλά διαχρονικά προσεγγίζει το μηδέν.

$$P_t = k / (1 + \alpha \cdot e^{\beta t})$$

P_t : το μέγεθος του πληθυσμού το έτος t

k : παράμετρος που εκφράζει το σημείο κορεσμού, το μέγιστο μέγεθος το οποίο ο πληθυσμός μπορεί να προσεγγίσει

α : παράμετρος η οποία συνδέεται με το αρχικό μέγεθος του πληθυσμού

β : παράμετρος της οποίας η τιμή είναι ανάλογη της ταχύτητας με την οποία αυξάνεται ο πληθυσμός

Γ. Η συνθετική μέθοδος

Η συνθετική μέθοδος προβλέψεων στηρίζεται στη βασική εξίσωση εξέλιξης του πληθυσμού λαμβάνοντας υπόψη περισσότερες πληροφορίες (χρησιμοποιεί στοιχεία της φυσικής και μεταναστευτικής κίνησης του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, το πληθυσμιακό μέγεθος μιας χρονικής στιγμής t μπορεί να υπολογιστεί από το μέγεθος μιας προηγούμενης χρονικής στιγμής 0 (η τελευταία απογραφή), λαμβάνοντας υπόψη για το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε τις γεννήσεις (B), τους θανάτους (D) και την μετανάστευση (I για την είσοδο και E για την έξοδο).

$$P_t = P_0 + B - D + I - E$$

Η μέθοδος αυτή προϋποθέτει πλήρη και ακριβή στοιχεία απογραφών, ενώ κι αυτή θεωρείται κατάλληλη για χρονικά σημεία μεταξύ των απογραφών και για βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Δ Η αναλυτικοσυνθετική μέθοδος

Η πιο αξιόπιστη μέθοδος μακροχρόνιων προβλέψεων του μεγέθους του πληθυσμού θεωρείται η αναλυτικοσυνθετική. Η μέθοδος αυτή βασίζεται σε κατά φύλο και ηλικία (ή ομάδες ηλικιών) δεδομένα και κατά συνέπεια παρέχει προβλέψεις για κάθε πληθυσμιακό κατά φύλο και ηλικία (ή ομάδες ηλικιών) υποσύνολο. Η βασική σκέψη στην οποία στηρίζεται η ανάπτυξη αυτής της μεθόδου είναι ότι τα άτομα συγκεκριμένης ηλικίας στον πληθυσμό κάποιου έτους είναι όσα τα νεότερα κατά ένα χρόνο άτομα στον πληθυσμό του προηγούμενου έτους αφού αφαιρεθούν όσοι από αυτούς πέθαναν και όσοι μετανάστευσαν από τον πληθυσμό και προστεθούν όσοι μετανάστευσαν προς τον πληθυσμό, στην αντίστοιχη ηλικία κατά την διάρκεια του χρονικού διαστήματος που μεσολάβησε. Ειδικά τα παιδιά που δεν έχουν συμπληρώσει το πρώτο έτος ζωής (ηλικίας μηδέν) υπολογίζονται από τις γεννήσεις του προηγούμενου έτους αφού αφαιρεθούν οι θάνατοι και ληφθεί υπ' όψη η μετανάστευση.

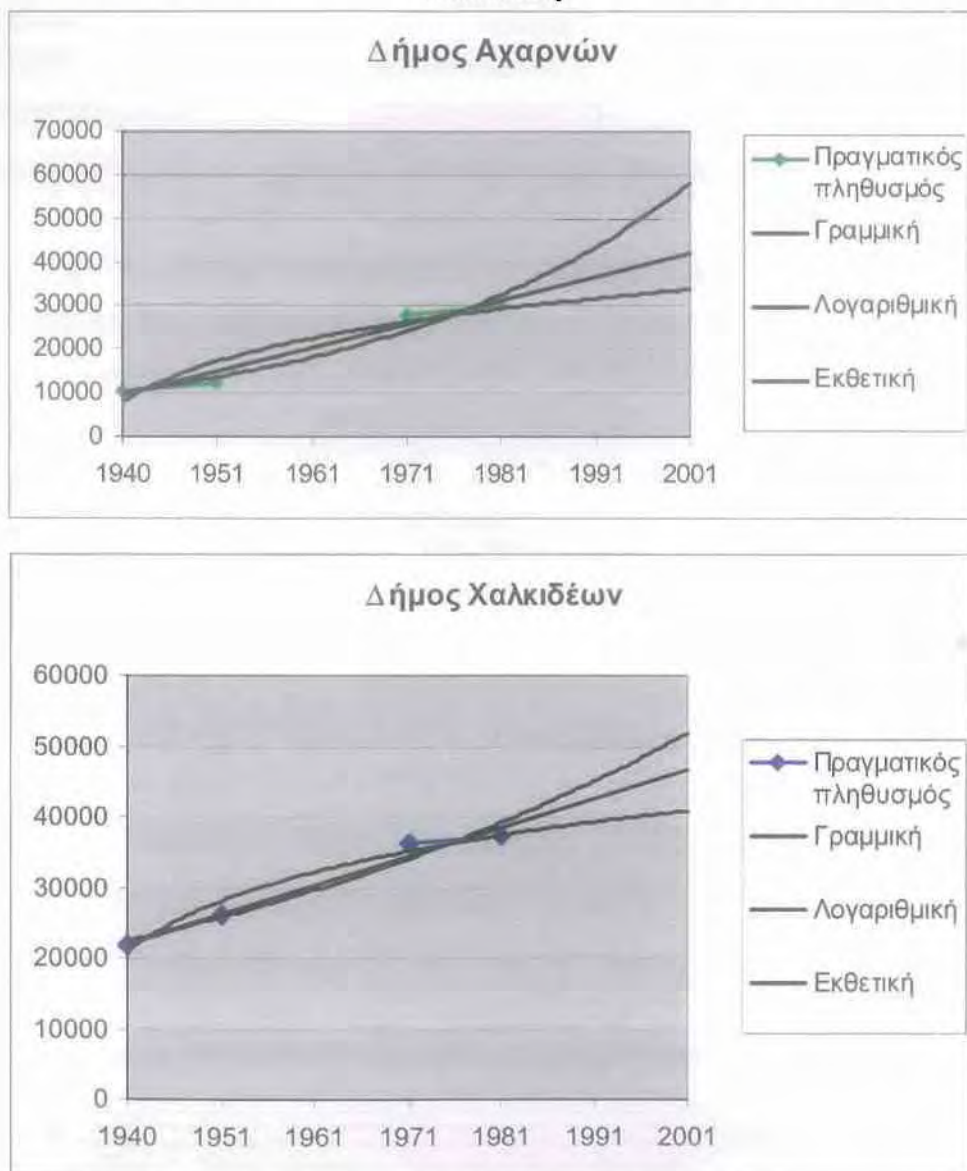
Γνωρίζοντας το μέγεθος του πληθυσμού και την σύνθεση του κατά φύλο και ηλικία κάποιο αρχικό έτος βάσης και έχοντας θέσει υποθέσεις για την εξέλιξη των επιπέδων θνησιμότητας, γεννητικότητας και μεταναστευτικής κίνησης του πληθυσμού, η διαδικασία μπορεί να επαναληφθεί για όσα χρονικά σημεία στο μέλλον θέλουμε να προβάσουμε τον πληθυσμό, μειώνοντας βέβαια την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων μας όσο οι προβολές απομακρύνονται από το χρονικό σημείο βάσης.

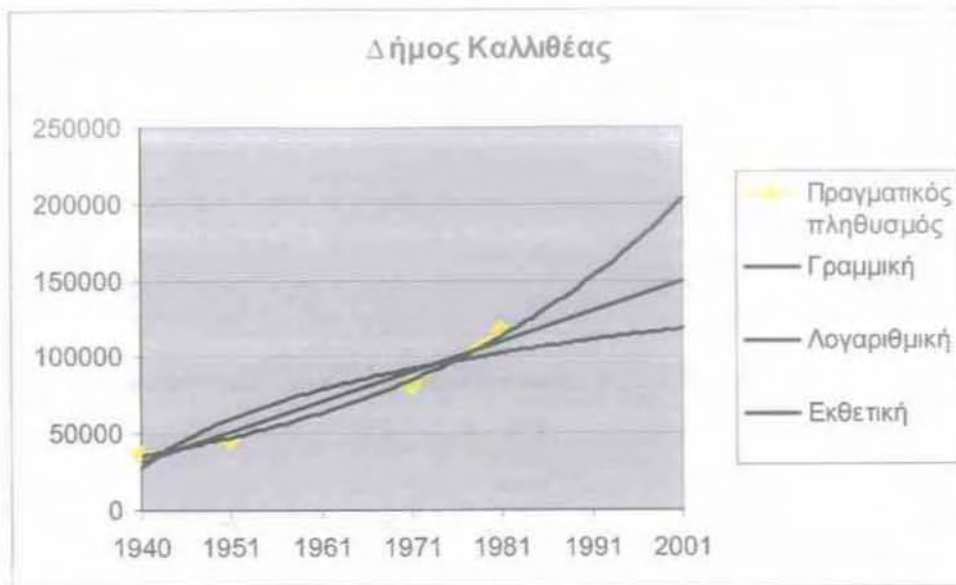
Όλες οι παραπάνω διαδικασίες προβλέψεων και προβολών δίνουν άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο ικανοποιητικά στοιχεία για την εξέλιξη του μεγέθους του πληθυσμού (με εξαίρεση την μέθοδο γραμμικής προβολής). Εμείς, με βάση τα στοιχεία παλιότερων απογραφών της ΕΣΥΕ προσπαθήσαμε να διαπιστώσουμε ποια καμπύλη θα μπορούσε να προβλέψει την μελλοντική αύξηση του πληθυσμού. Το αποτέλεσμα δείχνει ότι για κάθε μια από τις 3 περιπτώσεις, διαφορετικές καμπύλες πλησιάζουν στον σημερινό πληθυσμό της περιοχής. Στην περίπτωση της Χαλκίδας, χρησιμοποιώντας την εκθετική συνάρτηση θα προβλέπαμε αρκετά καλά την αύξηση του πληθυσμού. Στην περίπτωση της Καλλιθέας αντίθετα, η συνάρτηση που πλησιάζει τον σημερινό πληθυσμό είναι η λογαριθμική, ενώ για την περίπτωση του Δήμου Αχαρνών καμία από τις απλές συναρτήσεις δεν πλησιάζει ικανοποιητικά τον σημερινό πληθυσμό. Οι λόγοι που παρατηρούνται αυτές οι διαφορές μπορεί να είναι διάφοροι. Για παράδειγμα, μπορεί να εξαρτάται από τον βαθμό κορεσμού ή τις προοπτικές οικιστικής επέκτασης της εκάστοτε περιοχής. Βάσει της υπόθεσης αυτής, ο δήμος Αχαρνών βρίσκεται στα όρια του ΠΣΠ με δυνατότητες οικιστικής επέκτασης προς μια κατεύθυνση. Ο δήμος Καλλιθέας αντίθετα βρίσκεται στο κέντρο του ΠΣΠ χωρίς καμιά δυνατότητα οικιστικής επέκτασης, ενώ ο δήμος Χαλκίδας βρίσκεται κοντά στο ΠΣΠ και έχει την δυνατότητα οικιστικής επέκτασης προς όλες τις κατευθύνσεις.

Γενικά αυτό που συμπεραίνουμε, είναι ότι ο πληθυσμός μιας περιοχής δεν είναι ένα κλειστό σύστημα. Οι μεταβολές του, ειδικά σε τόσο χαμηλό χωρικό επίπεδο εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την μετανάστευση, η οποία αντίστοιχα εξαρτάται άμεσα από το κοινωνικο-οικονομικό προφίλ της περιοχής και πώς αυτό μεταβάλλεται. Η γνώση των βασικών δημογραφικών χαρακτηριστικών και των τάσεων εξέλιξης ενός πληθυσμού αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση σωστών προβλέψεων, που σίγουρα δεν είναι μια απλή εφαρμογή τύπων. Η εμπειρία και οι επιστημονικές γνώσεις του μελετητή είναι πολύ σημαντικές στην διαδικασία των προβλέψεων, και είναι υπό εξέταση εάν το επιστημονικό υπόβαθρο των πολεοδόμων τους επιτρέπει να κάνουν σωστές προβλέψεις. Έτσι κι αλλιώς οι μεταβολές του πληθυσμού και των χαρακτηριστικών του στον χρόνο αποτελεί ξεχωριστό επιστημονικό κλάδο, την δημογραφία, η οποία ασχολείται αποκλειστικά με τις πληθυσμιακές και δημογραφικές τάσεις. Οι επιστήμονες του αντίστοιχου κλάδου είναι σαφώς πιο έμπειροι και πιο φερέγγυοι για την μελέτη του συγκεκριμένου ζητήματος. Πάντως, σήμερα, η εξέλιξη των νέων τεχνολογιών και οι

νέες υποδομές σε Η/Υ επιτρέπουν μεγαλύτερη ευελιξία στις προβλέψεις, έτσι ώστε να είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν διάφορα σενάρια εξέλιξης του πληθυσμού ώστε να επιλεγεί εκείνο το οποίο οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της κάθε περιοχής το θέτουν πιθανότερο.

Γράφημα 10. Γραμμές πληθυσμιακών τάσεων Δήμων Αχαρνών, Χαλκιδέων, Καλλιθέας

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Προτάσεις:

Είναι διαπιστωμένο ότι το σημερινό σύστημα σχεδιασμού παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις και ασάφειες σε σχέση με την μελέτη του πληθυσμού. Τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά είναι άμεσα συνδεδεμένα με την χωρική κατανομή του πληθυσμού και αυτό θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στις διαδικασίες του χωρικού σχεδιασμού. Παρακάτω παρουσιάζονται μερικές προτάσεις προς αυτή την κατεύθυνση:

Επικαιροποίηση των προδιαγραφών

Η απλούστευση και ο εξορθολογισμός των προδιαγραφών είναι επιτακτικός. Αυτή τη στιγμή, οι προδιαγραφές είναι δυσανάγνωστες και δυσνόητες για έναν άπειρο μελετητή. Πολλές φορές επίσης αναλώνονται σε άσκοπες ασκήσεις επί χάρτου (όπως προϋπολογισμός και πρόγραμμα δράσης). Τα παραπάνω δεν αφορούν συγκεκριμένα την μεταβλητή πληθυσμός αλλά την επηρεάζουν στον βαθμό που πολλά χαρακτηριστικά της μπορεί, λόγω της ασάφειας των προδιαγραφών, να παραλείπονται. Θεωρώ επίσης σημαντική την χρήση σταθερότυπων υπολογισμού και παρουσίασης της δημογραφικής πληροφορίας. Σε κάποια συγκεκριμένα σχέδια (ΧΣΠ) υπάρχουν τέτοια σταθερότυπα παρουσίασης σε πίνακες κωδικοποιώντας και βοηθώντας στην ορθότερη αποτύπωση και ανάγνωση της πληροφορίας.

Όσον αφορά τις πολεοδομικές μελέτες, που η μεταβλητή πληθυσμός υποεκτιμάται σε μεγάλο βαθμό σε συνδυασμό με την έλλειψη διατιθέμενων στοιχείων από την ΕΣΥΕ για την τοπική αναπτυξιακή κατάσταση και τις τάσεις σε επίπεδο γειτονιάς, θα πρέπει να διενεργείται τοπική πρωτογενής έρευνα με ερωτηματολόγιο σε επίπεδο Δ.Δ. ώστε να αποκτάται η απαραίτητη γνώση των συνθηκών της μικροπεριοχής.

Επικαιροποίηση των προτύπων

Τα πολεοδομικά πρότυπα όπως είπαμε και παραπάνω είναι μια προσπάθεια ποσοτικοποίησης των πολεοδομικών αναγκών σε κοινωνική και τεχνική υποδομή του πληθυσμού. Είναι σημαντικό να υπάρξει μια επικαιροποίηση των μεγεθών αυτών. Είναι αναγκαίο για την βιωσιμότητα των πόλεων να αυξηθεί το ποσοστό της κοινωνικής γης ανά κάτοικο καθώς τα σημερινά μεγέθη ειδικά για το αστικό πράσινο είναι μικρά και ξεπερασμένα. Επίσης, θα πρέπει να εξασφαλιστεί η υλοποίηση αυτών των μεγεθών-στόχων. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται με την ενίσχυση του κανονιστικού χαρακτήρα των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ ως προς τις προβλέψεις εκείνες που αφορούν τις ήδη

πολεοδομημένες και προς πολεοδότηση περιοχές. Τέλος θα πρέπει να υιοθετηθούν νέες μέθοδοι που θα λαμβάνουν υπόψη και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού κατά τον υπολογισμό των αναγκών του σε κοινωνική γη.

Χρήση συγκεκριμένων δεικτών στις μελέτες

Θα πρέπει από τις προδιαγραφές, τόσο στην φάση της ανάλυσης όσο και στην φάση των προτάσεων να προτείνεται η χρήση συγκεκριμένων δεικτών που θα περιγράφουν τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Επίσης, θα πρέπει να εξασφαλίζονται και οι τύποι υπολογισμού των συγκεκριμένων δεικτών. Η χρήση συγκεκριμένων δεικτών πέραν του ότι θα κάνουν πιο εύκολη την αναγνώριση και συνεπώς την διαχείριση των δημογραφικών και χωρικών τάσεων, θα μπορούν να αποτελούν και δικλίδα ασφαλείας για συστηματικά παρατηρούμενα λάθη (πληθυσμιακές προβλέψεις).

Χρήση νέων τεχνολογιών στο σχεδιασμό

Η εξέλιξη των νέων τεχνολογιών επιτρέπουν σήμερα την διαχείριση μεγάλου όγκου δεδομένων και τη αυτοματοποίηση πολλών διαδικασιών ρουτίνας. Χωρίς να υποκαθιστούν την γνώση, την εμπειρία και την προσωπική παιδεία του μελετητή, προσφέρουν εξοικονόμηση χρόνου και μηδενισμό της πιθανότητας λαθών υπολογισμού. Είναι μεγάλη πρόκληση για τον χωρικό σχεδιασμό να ενσωματώνει αυτές τις νέες τεχνολογίες, που σε συνδυασμό με νέα σχεδιαστικά και υπολογιστικά εργαλεία (Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών) μπορούν να προσφέρουν παράλληλα, πληρέστερα και ακριβέστερα συμπεράσματα και ενδείξεις για την ερμηνεία διάφορων χωρικών φαινομένων. Κάτι τέτοιο βέβαια απαιτεί και αντίστοιχη παροχή ψηφιακών χαρτογραφικών και δημογραφικών δεδομένων από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Συμμετοχικές διαδικασίες

Η θεσμοθέτηση της ενεργούς συμμετοχής των χρηστών της περιοχής στη διαδικασία παραγωγής και εφαρμογής του χωροταξικού σχεδιασμού κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική. Ειδικά για κοινωνικές ομάδες που θεωρούνται ούτως ή άλλως αποκλεισμένες από τα κέντρα λήψεως αποφάσεων και άρα από τις υπόλοιπες διαδικασίες σχεδιασμού. Πέραν λοιπόν από τα ερωτηματολόγια και τις δημοσκοπήσεις που μπορεί να κάνει ο εκάστοτε μελετητής, είναι σημαντικό να

πραγματοποιούνται αμεσοδημοκρατικές συνελεύσεις με την συμμετοχή των κατοίκων όλων των κοινωνικών τάξεων, με σκοπό τον σαφή προσδιορισμό των αναγκών τους. Η όλη διαδικασία δεν είναι απλή καθώς απαιτεί χρόνο, ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους. Παρόλα αυτά έχουν αναπτυχθεί διεθνώς μέθοδοι και εργαλεία που υποστηρίζουν τις συμμετοχικές διαδικασίες και τον συμμετοχικό σχεδιασμό. Τα εργαστήρια σεναρίων (scenario workshops), τα δικαστήρια πολιτών (citizens' juries), συμμετοχικές προσομοιώσεις (participatory modeling) αποτελούν μεθοδολογίες γνωστές στο εξωτερικό αλλά άγνωστες στην χώρα μας, που υποστηρίζουν την συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στον σχεδιασμό και το δημιουργικό διάλογο.

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΓΠΜ: Γενική Πολεοδομική Μελέτη

ΓΠΣ: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο

ΔΔ: Δημοτικό Διαμέρισμα

ΕΠΜ: Ειδική Πολεοδομική Μελέτη

ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

ΖΟΕ: Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου

ΝΔ: Νομοθετικό Διάταγμα

ΠΔ: Προεδρικό Διάταγμα

ΠΕΡΠΟ: Περιοχή Ειδικά Ρυθμιζόμενης Πολεοδόμησης

ΠΟΑΠΔ: Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων

ΠΠΧΣΑΑ: Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου
Ανάπτυξης

ΠΣ: Πολεοδομικό Συγκρότημα

ΡΣ: Ρυθμιστικό Σχέδιο

ΣΧΟΟΑΠ: Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτής Πόλης

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- **Αγγελίδης Μηνάς**, Χωροταξικός Σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη, εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα 2000
- **Αραβαντινός Αθανάσιος** (1997), Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου, εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα 1997
- **Κομνηνός Νίκος**, Θεωρία της Αστικότητας. I Κρίση, μητροπολιτική αναδιάρθρωση, νέα πολεοδομία. Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, 1986.
- **Κομνηνός Νίκος**, Θεωρία της Αστικότητας ii, αστικός προγραμματισμός και κοινωνική ρύθμιση, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, 1986
- **Κομνηνός Νίκος**, Θεωρία της Αστικότητας. III Αστικός Σχεδιασμός και Κατασκευή της πόλης. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο 1986.
- **Β. Κοτζαμάνης, Μ. Αγοραστάκης, Α. Πηλείδης, Δ. Σταθάκης**, Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση των δημογραφικών τους χαρακτηριστικών και της συμβολής τους στις πληθυσμιακές μεταβολές (1991 - 2001), Βόλος, 2006.
- **Κοτζαμάνης Βύρων, Ανδρουλάκη Ελευθερία**, Στοιχεία Δημογραφίας, Διδακτικές Σημειώσεις, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, Σεπτέμβριος 2001
- **Κοτζαμάνης Βύρων, Παππάς Βασίλης**, Χώρος και Πληθυσμός, Αναλυτικές προσεγγίσεις, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2005

- **Μαλούτας Θωμάς**, Οι πόλεις, κοινωνικός και οικονομικός Άτλας της Ελλάδος, Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Αθήνα-Βόλος, 2000
- **Νικολαΐδου Σήλια**, Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1993
- **Τριανταφυλλίδου Άννα**, Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις, Ελληνικό ίδρυμα ευρωπαϊκής και εξωτερικής πολιτικής, Δεκέμβριος 2005
- **Τσαούσης Δ.** (1976), Στοιχεία κοινωνιολογίας- ο πληθυσμός, Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg, 1976
- **Derruau Max**, Ανθρωπογεωγραφία, μετάφραση Πρεβελάκης Γιώργος, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 2001
- **Merllie Damien, Paoli Pascal**, Δέκα χρόνια συνθήκες εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 2000
- **Kopp Anatolle**, Πόλη και επανάσταση, εκδόσεις Άνθρωπος, Αθήνα 1976
- Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Αχαρνών 1985
- Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Χαλκίδας 1985
- Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Καλλιθέας 1985
- Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Νίκαιας Αίριδας
- Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Ταύρου
- Εθνικό Τυπογραφείο, ΦΕΚ 285 Δ' /2004
- Εθνικό Τυπογραφείο, ΦΕΚ 1502 Β' / 1-11-05
- Εθνικό Τυπογραφείο, ΦΕΚ 209 Δ' / 7-4-2000
- Εθνικό Τυπογραφείο, ΦΕΚ 329 Β' /15-3-2000
- Εθνικό Τυπογραφείο, ΦΕΚ 1225 Β' / 5-9-2006

Αρθρογραφία - Δημοσιεύσεις

- **Έκθεση Επιστημονικής Επιτροπής**, Πολεοδομικός σχεδιασμός:
Προβλήματα εφαρμογής και προτάσεις μεταρρύθμισης, Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αθήνα, Δεκέμβριος 2006
- **Κατοχιανού Δ.**, Μια προσπάθεια εκτίμησης της γεωγραφικής κατανομής εποχικού πληθυσμού στην Ελλάδα, στο Χώρος και Πληθυσμός, Αναλυτικές προσεγγίσεις, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2005
- **Κιουσόπουλος Γιάννης**, Πληθυσμιακές μεταβολές στις παράκτιες περιοχές της Ελλάδας, στο «Χώρος και Πληθυσμός», Αναλυτικές προσεγγίσεις, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2005
- **Κοτσαμάνης Βύρων**, Η μεταβλητή πληθυσμός στο χωροταξικό σχεδιασμό στη μεταπολεμική Ελλάδα: ένας σχεδιασμός με εικονικά δεδομένα; στο: 25 Κείμενα για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του χώρου, ΤΜΧΠΠΑ, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 2009.
- **Κοτσαμάνης Βύρων, Ανδρουλάκη Ελευθερία**, Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών εξελίξεων της Ελλάδας, 1981 - 1991, μια πρώτη προσέγγιση, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών του ΤΜΧΠΠΑ, 2000-1, ΤΜΧΠΠΑ, Βόλος, 2000.
- **Κοτσαμάνης Βύρων, Σταθάκης Δημήτρης**, Η ανθρωπογεωγραφία των αλλοδαπών (2001), μια πρώτη αποτύπωση στον ελλαδικό χώρο των συγκεντρώσεών τους , της σύνθεσής τους και των δημογραφικών και οικονομικών τους χαρακτηριστικών , σσ. 411-452, στο: Α. Γοσπονδίνη (επιμ). Διαλογοι για τον σχεδιασμό του χώρου και την αναπτυξη. εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2008.

- **Κουτσόπουλος Κωνσταντίνος**, Η δημογραφική οπτική στον Πολεοδομικό Σχεδιασμό: Η περίπτωση του Π.Σ. Πρωτεύουσας, 2000
- **Ντυκέν Μαρί-Νοέλ, Κακλαμάνη Σταματίνα** (2009), Η καθημερινή κινητικότητα των απασχολούμενων στην Ελλάδα: μια πρώτη προσπάθεια αποτύπωσης του φαινομένου, Δημογραφικά Νέα, ΕΔΚΑ, Ιούλιος-Αύγουστος 2009, τεύχος 6
- **Παπιάς Βασίλης**, 2001, Η πληθυσμιακή ανισοκατανομή στον ελληνικό χώρο, Προσέγγιση. με τη χρήση Γ.Σ.Π. , Χώρος και Πληθυσμός, Αναλυτικές προσεγγίσεις, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2005

Ιστοσελίδες

- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος: www.statistics.gr
- Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων: www.demography-lab.prd.uth.gr
- Εφημερίδα Ελευθεροτυπία: www.enet.gr
- www.capital.gr
- Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών , Ε.Μ.Π.: www.arch.ntua.gr
- Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος: www.tee.gr
- Δομική πληροφορική: www.domiki.gr
- Free Encyclopedia: www.wikipedia.com
- Εφημερίδα «το έθνος»: www.ethnos.gr
- Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων: www.minenv.gr
- Ερευνητικό πρόγραμμα e-demography: www.e-demography.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακες διαθέσιμων δεδομένων της ΕΣΥΕ:

Πίνακας 22. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1940

Κατηγορίες Δεδομένων	Χωρικά επίπεδα				
	Σύνολο Χώρας	Γεωγρ. Διαμερίσματα	Νομοί	Επαρχίες	Δήμοι Κοινότητες
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Έκταση					
Αστικότητα (*)					
Ορεινότητα (**)		X			

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 23. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1951

Κατηγορίες Δεδομένων	Χωρικά επίπεδα		Νομοί	Επαρχίες	Δήμοι Κοινότητες
	Σύνολο Χώρας	Γεωγρ. Διαμερίσματα			
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός					
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X		
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X		
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X		
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Έκταση	X	X	X	X	X
Αστικότητα (*)		X			
Ορεινότητα (**)		X			

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 24. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1961

Κατηγορίες Δεδομένων	Χωρικά επίπεδα		Νομοί	Επαρχίες	Δήμοι Κοινότητες
	Σύνολο Χώρας	Γεωγρ. Διαμερίσματα			
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός					
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά					

ηλικία					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X		
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X		
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X		
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Έκταση	X	X	X	X	X
Αστικότητα (*)		X			
Ορεινότητα (**)		X			

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 25. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1971

Κατηγορίες Δεδομένων	Χωρικά επίπεδα				
	Σύνολο Χώρας	Περιφέρειες	Νομοί	Επαρχίες	Δήμοι Κοινότητες
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός					
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός	X	X	X	X	X

Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X		
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X		
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X		
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Έκταση	X	X	X	X	X
Αστικότητα (*)		X			
Ορεινότητα (**)		X			

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 26. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1981

Κατηγορίες Δεδομένων	Χωρικά επίπεδα				
	Σύνολο Χώρας	Περιφέρειες	Νομοί	Επαρχίες	Δήμοι Κοινότητες
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός					
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός ανά φύλο					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά ηλικία					
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία					
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών					

Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Έκταση	X	X	X	X	X
Αστικότητα (*)		X			
Ορεινότητα (**)		X			

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 27. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 1991

Κατηγορίες Δεδομένων	Χωρικά επίπεδα				
	Σύνολο Χώρας	Περιφέρειες	Νομοί	Επαρχίες	Δήμοι Κοινότητες
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X	X	X
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο	X	X	X	X	X
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία					
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία					
Έκταση	X	X	X	X	X
Αστικότητα (*)		X			
Ορεινότητα (**)		X			

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 28. Διαθέσιμα δεδομένα απογραφής 2001

Κατηγορίες Δεδομένων	Χωρικά επίπεδα				Δημοτικά και Κοινοτικά Διαμερίσματα
	Σύνολο Χώρας	Περιφέρειες	Νομοί	Καποδιστριακοί Δήμοι και Κοινότητες	
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Μόνιμος πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X	X	X
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Μόνιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Νόμιμος Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός πληθυσμός ανά φύλο	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Συνολικός Πραγματικός Πληθυσμός ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών	X	X	X	X	X
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο	X	X	X	X	X
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Μόνιμος πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών	X	X	X	X	X
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο	X	X	X	X	X
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά ηλικία	X	X	X	X	X
Πραγματικός πληθυσμός Αλλοδαπών ανά φύλο και ηλικία	X	X	X	X	X
Έκταση	X	X	X	X	X
Αστικότητα (*)		X			
Ορεινότητα (**)		X			

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 29. Εκτιμήσεις πληθυσμού για μεσοαπογραφικά διαστήματα

Εκτιμώμενοι πληθυσμοί	Χωρικά επίπεδα

	Σύνολο Χώρας	Γεωγρ. Διαμερισματα	Νομοί
Εκτιμήσεις συνολικού πληθυσμού στην αρχή του έτους (1/1), βάσει πραγματικού πληθυσμού	1952 - 1998	1981 - 1998	1981 - 1998
Εκτιμήσεις συνολικού πληθυσμού στη μέση του έτους (30/6), βάσει πραγματικού πληθυσμού	1951 - 1997	1981 - 1997	1981 - 1997
Εκτιμήσεις συνολικού πληθυσμού στην αρχή του έτους (1/1), βάσει μόνιμου πληθυσμού	1991 - 2006	1991 - 2006	1991 - 2006
Εκτιμήσεις συνολικού πληθυσμού στη μέση του έτους (30/6), βάσει μόνιμου πληθυσμού	1991 - 2006	1991 - 2006	1991 - 2006
Εκτιμήσεις πληθυσμού ανά φύλο και μονοετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει πραγματικού πληθυσμού στην αρχή του έτους (1/1)			
Εκτιμήσεις πληθυσμού ανά φύλο και μονοετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει πραγματικού πληθυσμού στη μέση του έτους (30/6)			
Εκτιμήσεις πληθυσμού ανά φύλο και μονοετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει μόνιμου πληθυσμού στην αρχή του έτους (1/1)	1991 - 2003	1991 - 2003	1991 - 2003
Εκτιμήσεις πληθυσμού ανά φύλο και μονοετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει μόνιμου πληθυσμού στη μέση του έτους (30/6)	1991 - 2002	1991 - 2002	1991 - 2002
Εκτιμήσεις πληθυσμού ανά φύλο και πενταετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει πραγματικού πληθυσμού στην αρχή του έτους (1/1)	1952 - 1998	1981 - 1998	1981 - 1998
Εκτιμήσεις πληθυσμού ανά φύλο και πενταετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει πραγματικού πληθυσμού στη μέση του έτους (30/6)	1951 - 1997	1981 - 1997	1981 - 1997
Εκτιμήσεις πληθυσμού ανά φύλο και πενταετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει μόνιμου πληθυσμού στην αρχή του έτους (1/1)	1991 - 2006	1991 - 2006	1991 - 2006
Εκτιμήσεις πληθυσμού ανά φύλο και πενταετείς ηλικιακές ομάδες, βάσει μόνιμου πληθυσμού στη μέση του έτους (30/6)	1991 - 2006	1991 - 2006	1991 - 2006

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 30. Εκτιμήσεις θανάτων

Δεδομένα	Χωρικά επίπεδα				
	Σύνολο Χώρας	Γεωγραφικά Διαμερίσματα	Περιφέρειες	Νομοί	Δήμοι και Κοινότητες

Θάνατοι σύνολο (άνδρες και γυναίκες)	1956 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1999 - 2007
Θάνατοι βρεφών	1960 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Θάνατοι ανδρών (σύνολο)	1956 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Θάνατοι γυναικών (σύνολο)	1956 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Θάνατοι ανδρών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (μονοετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1960 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Θάνατοι ανδρών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (μονοετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	-
Θάνατοι ανδρών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (μονοετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	-
Θάνατοι ανδρών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (πενταετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1956 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Θάνατοι ανδρών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (πενταετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	-
Θάνατοι ανδρών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (πενταετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	-
Θάνατοι γυναικών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (μονοετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη- τετράγωνα)	1960 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Θάνατοι γυναικών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (μονοετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	-
Θάνατοι γυναικών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (μονοετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	-
Θάνατοι γυναικών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (πενταετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1956 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Θάνατοι γυναικών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (πενταετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	1980 - 2005	-
Θάνατοι γυναικών κατά τόπο κατοικίας και ηλικία του θανόντος (πενταετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-

Πηγή: www.e-demography.gr

Πίνακας 31. Εκτιμήσεις Γεννήσεων

Δεδομένα	Χωρικά επίπεδα				
	Σύνολο Χώρας	Γεωγραφικά Διαμερίσματα	Περιφέρειες	Νομοί	Δήμοι και Κοινότητες
Γεννήσεις σύνολο (εντός και εκτός γάμου)	1956 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1999 - 2007
Γεννήσεις εντός γάμου (σύνολο)	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Γεννήσεις εκτός γάμου (σύνολο)	1980 - 2007	1980 - 2005	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Γεννήσεις σύνολο κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Γεννήσεις εντός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Γεννήσεις εκτός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Γεννήσεις σύνολο κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις εντός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις εκτός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις σύνολο κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες, ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις εντός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις εκτός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (μονοετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2007	-

παραλληλόγραμμα)					
Γεννήσεις σύνολο κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1956 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Γεννήσεις εντός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Γεννήσεις εκτός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία σε τρέχοντα έτη (τετράγωνα)	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	1980 - 2007	-
Γεννήσεις σύνολο κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις εντός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις εκτός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία σε συμπληρωμένα έτη (πλάγια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις σύνολο κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις εντός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-
Γεννήσεις εκτός γάμου κατά τόπο κατοικίας και ηλικία της μητέρας (πενταετίες), ηλικία στα τελευταία γενέθλια (ορθογώνια παραλληλόγραμμα)	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	1991 - 2005	-

Πηγή: www.e-demography.gr

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000100701